

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ

**ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Методичний посібник

**Київ
Видавець
ТОВ "Артмедіа принт"
2017**

УДК 374.09(07)

Ц62

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 4 від 24.04.2017 р.)*

Схвалено до використання в позашкільних навчальних закладах науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти МОН України (протокол № 2 від 29.06.2017 р.; лист Інституту модернізації змісту освіти № 21.1/10-1491 від 17.07.2017 р.)

*Схвалено Міністерством освіти і науки України до видання з грифом
«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»
(Лист МОН України № 1/11-7047 від 14.07.2017 р.)*

Авторський колектив:

А. Е. Бойко, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко, О. І. Любич, В. В. Мачуський,
О. В. Просіна, Г. П. Пустовіт.

Рецензенти:

Н. Є. Миропольська – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України;

В. В. Вербицький – доктор педагогічних наук, професор, директор Національного еколого-натуралістичного центру МОН України.

Ц62 **Ціннісні орієнтири навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах** : методичний посібник / А. Е. Бойко, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко [та ін.] ; за ред. В. В. Мачуського. – К. : ТОВ "Артмедія принт", 2017. – 272 с.

ISBN 978-966-97453-8-5

Трансформаційні зміни сучасного суспільства ставлять перед освітньою системою нові завдання щодо змісту і форм позашкільної освіти. Перехід до новітніх методів навчання і виховання з використанням аксіологічного підходу потребує оновлення змісту навчально-виховного процесу.

До колективного методичного посібника увійшли навчальні програми з позашкільної освіти для різних напрямів і типів позашкільних навчальних закладів, розроблені на основі аксіологічного підходу. Зокрема, представлено навчальні програми для гуртків соціально-реабілітаційного, художньо-естетичного, декоративно-ужиткового, гуманітарного напрямів позашкільної освіти. Практичну цінність становлять методичні рекомендації, що забезпечуватимуть реалізацію навчальних програм у навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів з метою ефективного формування ціннісних орієнтацій у вихованців.

Методичний посібник адресовано науковим і практичним працівникам системи освіти, педагогічним працівникам позашкільних навчальних закладів, аспірантам, студентам.

УДК 374.09(07)

ISBN 978-966-97453-8-5

© Інститут проблем виховання, 2017

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ 1. Сучасне розуміння аксіологічного підходу в навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу: теоретичні засади	8
Розділ 2. Методика формування ціннісних орієнтацій вихованців позашкільних навчальних закладів у гуртках соціально-реабілітаційного напрямку	24
2.1. Специфіка соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти щодо формування цінностей дітей та молоді.....	24
2.2. Зміст, форми і методи виховання цінностей учнів у творчих об'єднаннях соціально-реабілітаційного напрямку позашкільних навчальних закладів.....	28
2.3. Діагностика цінностей учнів	34
2.4. Матеріали бесід, дискусій на тему становлення незалежності України, історичних подій.....	39
Розділ 3. Методика формування ціннісних орієнтацій учнів позашкільних навчальних закладів у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва.....	49
Розділ 4. Методика формування ціннісних орієнтацій вихованців позашкільних навчальних закладів у гуртках гуманітарного напрямку.....	60
4.1. Особливості формування ціннісних орієнтацій вихованців позашкільних навчальних закладів у гуртках гуманітарного напрямку.....	60
4.2. Зміст, форми і методи формування ціннісних орієнтацій вихованців позашкільних навчальних закладів у гуртках гуманітарного напрямку.....	66
4.3. Тренінгові вправи для формування ціннісних орієнтацій вихованців позашкільних навчальних закладів у гуртках гуманітарного напрямку.....	70

Розділ 5. Підготовка педагогів до формування ціннісних орієнтацій вихованців у школах мистецтв.....79

5.1. Проект професійного розвитку педагогів школи мистецтв «Методика формування ціннісних орієнтацій вихованців у школах мистецтв»79

5.2. Матеріали до проекту професійного розвитку педагогів «Методика формування ціннісних орієнтацій вихованців у школах мистецтв»90

5.3. Упровадження сучасних методів та підходів формування естетичних ціннісних орієнтацій у навчально-виховному процесі....91

Додатки.....109

Кінофільми, рекомендовані для перегляду.....109

Соціальні проблеми в сучасному кіно. Перелік, анотації до кінострічок із соціальним змістом, які можливо обговорювати зі старшокласниками, студентами110

Опитувальник. Соціальні та особистісні цінності вихованців ПНЗ.....114

Навчальна програма для позашкільної освіти соціально-реабілітаційного напрямку «Основи учнівського самоврядування» (Парламент дітей та юнацтва)118

Діагностичні методики136

Навчальна програма для позашкільної освіти «Витинанка»154

Навчальна програма для позашкільної освіти «Народні ремесла України»173

Навчальна програма для позашкільної освіти «Плетіння та аплікація соломкою».....202

Навчальна програма для позашкільної освіти «Кераміка»210

Навчальна програма для педагогів «Етнокультурне виховання учнів»224

Навчальна програма для позашкільної освіти «Виховуємо патріота»233

Сценарій-презентація проекту районного парламенту дітей та юнацтва «Етнос – культура вічності»244

Навчальна програма для позашкільної освіти гуманітарного напрямку «Країнознавство: Україна (англійською мовою)»256

ВСТУП

Важливими проблемами сучасної освіти є її доступність, якість та ефективність для суспільства й особистості. Зміни в ідеології освітньої галузі, такі як гуманізація, прагнення до реформування і модернізації, турбота про забезпечення якості надаваних послуг зумовлюють особливу актуальність і позашкільної освіти.

Позашкільна освіта є складовою системи неперервної освіти, визначеної Конституцією України, Законами України «Про освіту» та «Про позашкільну освіту», Положенням про позашкільний навчальний заклад тощо. Основною метою цих документів є забезпечення вільного творчого, інтелектуального, духовного розвитку дітей у позашкільних навчальних закладах, доступності позашкільної освіти, гарантування громадянам права на її здобуття. Така освіта спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Система позашкільного навчання й виховання унікальна, оскільки в ній зосереджені вільна мотивація дитини до пізнання й творчості, великий альтернативний спектр видів діяльності, надзвичайні можливості залучення вихованців до актуальної фізичної, мистецької, дозвільної культури.

Позашкільна освіта орієнтована на свободу вибору дитиною видів і форм діяльності, темпів і термінів, результатів навчання та розвитку. Забезпечення свободи вибору стає для сучасного позашкільля головною умовою

гуманізації всієї життєдіяльності дитини, її відносин з іншими дітьми, вихованців із педагогами.

Сучасний позашкільний навчальний заклад нині реалізує дві функції: навчальну (надання різноманітних освітніх послуг, поглиблення знань, здобутих у школі) та соціально-педагогічну (соціальний захист та реабілітація дитини, створення умов комунікації, рекреації та особистісної самореалізації).

Ці дві функції виконуються з позиції педагогіки розвитку, для якої пріоритетом є особистість, її ціннісні орієнтації, пізнавальні, фізичні, інтелектуальні, творчі здібності, а не лише певний обсяг знань, навичок і вмій.

Система позашкільної освіти України наразі перебуває на важливому етапі розвитку, переходу до якіснішого стану. Одним зі слабких місць є удосконалення науково-методичного забезпечення діяльності позашкільного навчального закладу. Відповідно, потребує удосконалення зміст позашкільної освіти, його регламентація та обґрунтування на наукових засадах.

Зроблені перші кроки в розробці програмного забезпечення. Але варто враховувати, що позашкільна освіта дуже динамічна, з великим спектром видів діяльності. Тому поповнення програмної бази має відбуватися неперервно.

Нині одним із перспективних підходів у педагогічній науці є аксіологічний підхід. Водночас, актуалізується питання розроблення сучасних виховних технологій, спрямованих на формування ціннісної сфери вихованця, адекватних специфіці цієї ланки освіти. Відтак, увагу позашкільних навчальних закладів необхідно зосередити на навчальному змісті і методиках, які б сприяли формуванню

цінностей як способів самопізнання та самореалізації у різних видах творчої діяльності та в найголовнішому з них – творінні особистістю самої себе.

На основі аксіологічного підходу розроблені навчальні програми з позашкільної освіти, які представлені у цьому посібнику.

Це навчальні програми для соціально-реабілітаційного, художньо-естетичного, декоративно-ужиткового, гуманітарного напрямів позашкільної освітньої сфери, для гуртків позашкільних навчальних закладів.

При розробці програм автори враховували обсяг знань дітей та юнацтва з основних предметів загальноосвітньої школи, вікові особливості гуртківців, досягнення педагогічної науки і практики.

Усі програми є авторськими, апробованими у позашкільних закладах і мають практичне спрямування.

Розділ 1

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ АКсіОЛОГіЧНОГО ПіДХОДУ В НАВЧАЛЬНО-ВІХОВНОМУ ПРОЦЕСі ПОЗАШКіЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: ТЕОРЕТИЧНі ЗАСАДИ

В умовах сучасних соціальних, політичних та економічних реформ, демократизації суспільства та гуманізації й гуманітаризації національної системи освіти значно підвищився попит дітей і їхніх батьків на додаткові освітні послуги, які загальноосвітня школа чи інші навчальні заклади задовольнити не в змозі. Розв'язання цієї важливої проблеми, як зазначено у Білій книзі національної освіти України, "... полягає в необхідності створення освітньо-виховного поля, відкритої для будь-якої дитини системи соціалізації як найбільш демократичного та гнучкого засобу залучення навчального закладу, сім'ї і громадськості до співпраці у вихованні та розвитку дітей і підлітків. Саме така ідея є основою навчально-виховної діяльності позашкільних навчальних закладів, які сьогодні залишились практично єдиними інститутами виховання зростаючої особистості за межами школи, тому саме вони покликані сприяти соціальній адаптації особистості до реалій життя" [1, с. 164].

У такому контексті проблема виокремлення й характеристики ціннісних орієнтацій сучасного освітньо-виховного середовища стає дедалі актуальнішою з декількох причин. По-перше, тому, що завдяки стрімкій трансформації та змінам освітньо-виховних парадигм в останні десятиліття створюються умови для поступального розвитку не лише окремих напрямів і рівнів освіти, але й усієї системи. По-

друге, на особистісному рівні система ціннісних орієнтацій визначає ставлення зростаючої особистості до навколишнього світу, до інших людей і до самої себе, оскільки саме ціннісні орієнтації становлять основу її світогляду, ядро мотивації щодо різних аспектів життєдіяльності в усьому розмаїтті зв'язків і взаємозв'язків у глобальній системі “природа, людина, суспільство”. Відтак, можемо зробити висновок, що загальнотеоретичною основою побудови навчально-виховного процесу у сучасному позашкільному навчальному закладі є саме парадигма особистісно орієнтованої освіти та виховання. Сутність останньої полягає у формуванні науково-теоретичних знань, уявлень, відповідних умінь і практичних навичок зростаючої особистості, які в сукупності забезпечують умови визначення й усвідомлення нею провідних цінностей громади і суспільства загалом, членом яких вона є; корегуванні власних ціннісних орієнтацій і як результат – вибудові на кожному з етапів онтогенезу власної системи цінностей; обов'язковому врахуванні інтересів і потреб зростаючої особистості та її батьків, спрямованості, інтенсивності і якості взаємозв'язків особи і суспільства та їх особливостей; визначенні й дотриманні цілей та завдань освіти і виховання в особистісному і соціальному аспектах; урахуванні індивідуальних можливостей дитини та основних характеристик особистості вчителя, цілей і способів його навчально-виховної діяльності; виробленні умінь і навичок ефективної взаємодії особистості, громадянського суспільства й держави [2, с. 293-296].

Питанню дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій у філософії, культурології, психології, педагогіці,

соціальної педагогіці та в суміжних з ними дисциплінах присвячено ряд фундаментальних наукових праць. Зокрема, різні аспекти цієї теми знайшли відображення в роботах І. Беха, І. Зязюна, В. Кременя, В. Крисаченка, В. М'ясищева, Д. Леонт'єва, С. Рубінштейна, Є. Бистрицького, М. Попова, П. Сауха, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, М. Сметанського, В. Табачковського, Г. Філіпчука та інших. Узагальненою думкою, характерною для наукових праць цих дослідників, є розуміння ціннісних орієнтацій як таких, що відображають у свідомості людини цінності нормативного характеру, визначають релігійні, політичні, естетичні, моральні, ідеологічні засади оцінювання індивідом навколишньої дійсності. Саме під їх впливом формуються інтереси, цілі, переконання, ідеали та інші елементи структури світогляду особистості, а також її ставлення до навколишнього світу, вибір стратегії власної поведінки та діяльності.

Відтак, саме у такому контексті постають практичні завдання розв'язання означеної проблеми.

Результати теоретичного аналізу застосованих сьогодні підходів, концепцій, напрямів здійснення позашкільної освіти і виховання дають змогу зробити висновок, що сформованість ціннісних орієнтирів зростаючої особистості стає особливо важливою психолого-педагогічною проблемою не лише в загальноосвітньому просторі держави, але й у різномірівневому та різнопрофільному просторі дитячого дозвілля. Звідси виникає необхідність дослідження філософсько-культурологічних, соціально-педагогічних і психолого-педагогічних аспектів формування цінностей, ціннісних ставлень і ціннісних орієнтирів дітей і підлітків,

впливу оточення на всі прояви індивідуальної життєдіяльності в ньому, й відповідно, впливу власне діяльності зростаючої особистості на певні об'єкти навколишнього середовища. Стосовно цього, на думку П. Сауха, дійсною реальністю є не людина, яка діє на зовнішні об'єкти та системи, і не середовище, що її оточує, – яке визначає буття, а єдність того й іншого. Тобто, йдеться вже не про людиновимірну, а людиноосвітню цілісність, у якій особистість постає в усій багатогранності існування і динаміці життя [3, с. 72].

Актуалізуючи проблему цінностей, особливостей їх формування та значущості для подальшої життєдіяльності індивіда в соціумі, Д. Леонт'єв обґрунтував своєрідну ієрархічну модель провідних цінностей, якими керується людина. Серед них вихідними є саме безпосередні цінності етичного порядку (чесність, порядність, доброта, непримиренність до недоліків). Цінності міжособистісного спілкування (вихованість, життєрадісність, чуйність), на думку вченого, є вже наслідком середовища і домінуючих особистостей як на рівні сім'ї, загальноосвітнього навчального закладу, так і на рівні суб'єкт-суб'єктної взаємодії у колі однокласників або членів громади. Для наступної ієрархічної визначено цінності професійної самореалізації і самостановлення (відповідальність, життєрадісність, ефективність у справах, тверда воля, ретельність) [4, с. 13-14].

Саме формування цих трьох рівнів детермінує вироблення у суб'єктів взаємодії у навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів таких важливих індивідуальних цінностей, як-то: незалежність думки і

висловлювань, відповідальність за свої вчинки і дії, вміння прислуховуватись і толерантно ставитись до думок інших, змінювати власну позицію і ставлення з метою досягнення позитивних результатів у різноманітних формах діяльності та ін.

Розвиваючи цю думку в контексті внутрішнього духовного зростання особистості, І. Бех обґрунтовує зв'язок уже сформованих цінностей з практичною її діяльністю, наголошуючи, що “духовна цінність”, яка набула для людини особистісної ваги, лише тоді стає домінантою її “Я”, коли постійно спонукає до відповідних вчинків. Тоді передумовами формування гуманної, вільної, відповідальної особистості є саме її духовні цінності, що виконують функцію найвищого критерію поведінки людини, дають їй змогу орієнтуватися в навколишньому світі. Це дає підстави стверджувати, що людина може бути ціннісним центром і “мірою всіх речей”, якщо вона сповна оволоділа культурно-духовними надбаннями як регуляторами своєї життєдіяльності. Такий рівень оволодіння духовними цінностями визначається як “... цілковите злиття особистості з духовною цінністю... У такій цілісності і криється секрет власне дійової духовної особистості” [5, с. 10].

Ураховуючи зазначене, можемо зробити висновок, що цінності варто розглядати як духовно-спонукальні чинники, провідна роль котрих виявляється в об'єднанні окремих особистостей у певні групи (суспільні, творчі тощо) для досягнення спільних цілей. Відтак, ціннісні орієнтації і цінності відіграють провідну роль у виробленні особистістю свідомого ставлення до соціальної дійсності та вияві її активності в суспільстві, здатності до самореалізації і, в той

же час, надають певної як позитивної, так і негативної значущості всім її вчинкам. Аналіз останнього положення дає підстави тлумачити сутність поняття цінності індивіда вже як “особистісні цінності”, що становит результат процесу засвоєння особистістю суспільних цінностей і, на думку І. Беха, є наданням цим цінностям “... незаперечної значущості й особистісного сенсу, ... у певних подіях та явищах” [6, с. 6].

Отже, у такому контексті ціннісні орієнтації постають особистісно формувальною системою індивіда і пов’язані, насамперед, із розвитком його свідомості та самосвідомості, за рахунок усвідомлення власного “Я” в системі суспільних і міжособистісних відносин. І, водночас, ціннісні орієнтації та сформовані цінності є найважливішими компонентами структури особистості, оскільки за рівнем їх сформованості можна визначити загальний рівень її розвитку.

Таким чином, можемо стверджувати, що особистісні цінності виконують функцію організації життєдіяльності дітей і учнівської молоді у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу та за його межами у навколишньому (соціоприродному) середовищі. Крім цього, особистісні цінності повністю відображають мету і наміри діяльності зростаючої особистості в найближчому доквіллі; і якщо їх внутрішню природу та будову виводити з процесів смислоутворення, вони складають стрижень цієї особистості. Тобто, цінності, що формуються саме у процесі взаємодії індивіда з навколишнім середовищем, трансформуються в інструменти соціального регулювання його вчинків і дій, і, разом із тим, вони пов’язують інтереси, потреби та світогляд з цими конкретними вчинками і поведінкою. Відтак, можемо

зробити висновок, що сформовані цінності відображають зв'язок свідомості й буття людини зі світом. Ті чи інші предмети та явища навколишнього світу набувають для зростаючої особистості певної цінності залежно від того, задовольняють вони чи ні її матеріальні або духовні потреби. Отже, без ціннісного підходу до аналізу явищ дійсності неможлива ані діяльність, ані саме життя людини як соціальної істоти. За цього підходу цінністю можуть бути як явища зовнішнього світу (предмети, речі, події, вчинки), так і факти, думки (ідея, образ, мета тощо).

У такому контексті В. М'ясищев розглядає феномен цінності як “дійсно людську мету”, яка, на його переконання, детермінується насамперед ідеями, інтересами, потребами та мотивами особистості. Водночас, учений акцентує увагу на тому, що “...ідея стає метою, коли вона як цінність викликає у людини усвідомлення цінності, ... обов'язку, а відданість ідеї і прагнення здійснити її мобілізує всі її внутрішні сили” [7, с. 20-121].

Аналіз теоретичних основ проблеми та результатів вивчення практики діяльності позашкільних навчальних закладів доводить, що сутність поняття “цінність” слід характеризувати як спосіб реалізації саме внутрішніх сил людини, її інтелектуального, духовного вдосконалення та фізичного розвитку. Окреме місце у цих процесах, за нашим переконанням, має належати саме формуванню моральних цінностей як основних у взаємодії дитини з навколишнім світом, оскільки саме вони і визначатимуть весь спектр вчинків, поведінки, дій і діяльності зростаючої особистості. За таких умов, на думку Р. Арцишевського, формування ціннісної сфери особистості полягає, насамперед, у її

антропологічному призначенні: не лише допомогти людині ствердитися у світі як свідомій, високоморальній, емоційно чуйній, розумній істоті, але й сприяти пробудженню у неї творчого, конструктивного осмислення самої себе та навколишнього світу [8, с. 6-11].

На розв'язання цих важливих завдань і має спрямовуватись навчально-виховний зміст, активні форми й інноваційні методи його реалізації у позашкільних навчальних закладах. Метою діяльності цих закладів повинно стати створення комфортних умов для набуття дітьми та учнівською молоддю системних наукових знань, засвоєння суспільного досвіду, усвідомлення сутності явищ і фактів об'єктивної дійсності, і на цій основі визначення свого місця та значення власних вчинків, поведінки і діяльності у сучасному суспільстві. А головне – усвідомлення сенсу власної життєдіяльності у ньому. Виховання у навчально-виховній діяльності закладів освіти за своєю сутністю є процесом, спрямованим на допомогу підлітку усвідомити й засвоїти систему цінностей через формування наукового світогляду, вироблення звичок моральної поведінки.

На актуальності розв'язання цієї важливої проблеми наголошує О. Савченко, акцентуючи необхідність побудови навчально-виховного змісту, у якому мають бути передбачені умови формування найголовніших, на її думку, гуманістичних цінностей, що зумовлюють зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно орієнтовану [9].

Саме у такому контексті сьогодні здійснюється перехід від різноманітної за змістом і якості позашкільної навчально-

виховної роботи до справжньої, науково обґрунтованої і логічно вибудованої на сучасних психолого-педагогічних теоріях, концепціях і підходах – позашкільної освіти та виховання підростаючого покоління. Нині завдяки таким змінам у позашкільних навчальних закладах різних рівнів, профілів і форм власності створено умови для ефективного залучення кожної дитини як до індивідуально, так і соціально значущої навчально-пізнавальної, пошукової, дослідницької і конструкторської діяльності та конкретної суспільно корисної, масової чи природоохоронної роботи. Отже, саме таким чином спланована навчально-виховна, соціально-адаптаційна та соціалізуюча діяльність позашкільних навчальних закладів з організації життєдіяльності дітей і учнівської молоді набуває соціально-педагогічно змісту. Тобто, дає змогу педагогізувати дозвілля дітей, залучити їх до організованих форм дозвіллевої діяльності у відповідних групах, як-то – колектив гуртка, секції, загону, флотилії тощо. Організована у такий спосіб навчально-виховна робота з дітьми є альтернативою їхнього неорганізованого дозвілля.

Соціально-педагогічні аспекти діяльності позашкільних навчальних закладів, з одного боку, забезпечують рівні стартові можливості для кожної дитини не лише у навчанні, але й у її вихованні та розвитку, з іншого – реалізацію кожним своїх інтересів, потреб і потенційних можливостей. Ефективний розвиток і формування особистості у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу пов'язується нами з оптимальним конструюванням навчально-виховного змісту, активними формами, методами та засобами його реалізації, які безпосередньо

спрямовуються не лише на усвідомлення й засвоєння дитиною системних знань, умінь і навичок їх застосування, але й, що є найважливішим, на формування ціннісних орієнтацій і системи цінностей. Урахування зазначеного вище дає змогу схарактеризувати сутність сучасного навчально-виховного змісту у позашкільних навчальних закладах як єдність філософських, культурологічних, світоглядних, психолого-педагогічних парадигм, як екстраполяцію визначених нами вище методологічних засад у його побудові, як проекцію духовної культури суспільства стосовно людини і довкілля, а не як розчленування його на природничонаукове і соціогуманітарне знання з виокремленням виховних, навчальних і розвивальних можливостей кожного з них, що характерно для традиційної системи шкільної освіти учнів. У контексті останнього В. Кремень акцентує увагу на тому, що формування особистості в системі освіти вимагає врахування всіх сучасних загальноцивілізаційних трансформацій, які відбуваються, насамперед, у царині формування системи ціннісних орієнтацій. Ці вимоги, на його думку, спричинені “суттєвим розширенням можливостей і потреб в індивідуальному, особистісному розвитку людини ...” та повсюдним поширенням нових освітніх технологій, що передбачає новий тип взаємозв’язку освіти і суспільства загалом [10, с. 9-10].

Протягом останнього десятиліття впровадження у позашкільних навчальних закладах нового як за сутністю, так і за якістю навчально-виховного змісту, інноваційних освітньо-виховних технологій має на меті створення умов для ефективного формування передусім ціннісної сфери

зростаючої особистості у соціальній, психологічній та педагогічній площинах. Так, формування системи цінностей зростаючої особистості в соціальній площині ґрунтується на засвоєнні нею дійсності через відчуття, емоції, переконання, ідеї, духовні орієнтації й ідеали, притаманні громаді, членом якої вона є. Комплекс сформованих цінностей становить провідний елемент культури та духовної діяльності індивіда і водночас його ціннісні ставлення до об'єктів і явищ навколишнього світу, характеризує один із найсуттєвіших напрямів практичної взаємодії з ним.

Формування цінностей зростаючої особистості у психологічній площині здійснюється через мотиви, стимули, потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, поведінку. Розроблено дієві психологічні механізми їх виховання. Як результат, найпростіший психологічний механізм оцінювання сформованих цінностей проявляється у визначенні індивідом позитивного або негативного для нього значення будь-якого об'єкта чи явища. Отже, можемо зробити висновок, що визначення особистістю збігу чи незбігу пріоритетності її ставлень до речей, явищ, предметів та інших людей із загальноприйнятими в суспільстві визначає характеристику цих цінностей. Тобто, за умови, що дитина віддає перевагу тим речам, явищам, предметам, які ідентифікуються в суспільстві як позитивні, їх цінність визнається нею як позитивна. Водночас, у разі, коли перевага надається несхвальним у соціумі речам, предметам, явищам, її цінності теж матимуть негативний контекст. Підтвердженням цього висновку є думка І. Беха, що "... цінність включає все, що може оцінити особистість, що для неї є значущим і важливим" [6, с. 6].

Формування цінностей зростаючої особистості як педагогічна проблема сьогодні окреслюється загальною парадигмальною характеристикою розгляду цього процесу і його результату через зміст освіти і виховання. Зокрема, О. Вишневський, аналізуючи дидактичну модель освіти і виховання зростаючої особистості у загальноосвітній школі, обґрунтовує положення, що між системою цінностей, стратегією та методами, методиками і відповідними освітньо-виховними технологіями виховання є взаємна залежність, і саме цінності визначають зміст навчання та виховання зростаючої особистості [11, с. 11-12].

Такий підхід до розв'язання схарактеризованої нами проблеми був покладений в основу розроблення програми “Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України”, у якій розкрито систему загальнокультурних і національних цінностей, що мають знайти своє обов'язкове відображення у змісті процесів виховання зростаючої особистості [12].

Сформованість таких цінностей, на наше переконання, забезпечує культурне засвоєння дитиною дійсності як у навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів, так і за його межами, у власній суспільно корисній, масовій чи природоохоронній роботі. Відтак, можемо констатувати, що саме взаємодія з об'єктами навколишнього світу через емоції, потреби, мотиви та інтереси сприяє входженню особистості у світ культури, підсилюючи цим духовні основи життєдіяльності, надаючи їм морального, етичного й духовного спрямування. Отже, “цінності” у педагогічній площині розуміються нами як складові морально-духовного

виховання, загальної культури людини, що визначають її ставлення до суспільства, довкілля, інших людей, самої себе. У цьому контексті І. Бех на концептуальному рівні розглядає сутність цінностей через понятійний ряд “цінності – особистісні цінності – смислові утворення (загальні і часткові – особистісний смисл – смислові настановлення) – ставлення”. Продовжуючи далі, учений зазначає, що “...виховна тактика щодо рівня розвитку особистісних цінностей має полягати в забезпеченні їх вияву як ставлення у навчально-виховній діяльності закладів освіти і власне вчинках, поведінці і діяльності зростаючої особистості...” [13, с. 14].

У результаті аналізу проблеми нами *встановлено*, що в сучасних умовах розвитку позашкільної освіти важливими і необхідними є розроблення і впровадження нових підходів, які сприятимуть підвищенню її якості і забезпеченню доступності. Серед них важлива роль належить аксіомогічному підходу. Аксіологічний підхід дає можливість під час вивчення різноманітних педагогічних явищ і процесів визначати стратегії їх подальшого розвитку з позиції введення певних ціннісних орієнтирів. Це дозволяє науково обґрунтувати зміст, форми і методи навчання та виховання у ПНЗ.

Нами уточнено сутність поняття “*ціннісні орієнтири*” навчально-виховного процесу, котрі ми розглядаємо як *актуальні і перспективні цілі, плановані результати освіти, що вирішальною мірою визначають зміст і методiku освітнього процесу в позашкільних навчальних закладах, а отже, і процесу його інноваційного вдосконалення.*

Встановлено, що нині виховання патріотизму у дітей та учнівської молоді є одним із основних ціннісних орієнтирів у позашкільній освіті. Тому саме на патріотизмі як цінності ми сконцентрували свої зусилля.

За визначенням академіка І. Беха, **патріотизм** постає як особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе.

Отже, формування ціннісної сфери підростаючого покоління у навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів є нині однією з найважливіших філософсько-культурологічних, психолого-педагогічних та соціальних проблем, оскільки її розв'язання забезпечить становлення особистості не тільки з високим рівнем інтелектуального розвитку, але й з високодуховним, морально зрілим, соціально активним, творчим потенціалом.

Література

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. – К. : Інформ. системи, 2000. – 342 с. – Бібліогр.: С. 315–335.

2. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання в контексті основних напрямів реформування освіти в Україні / Г. П. Пустовіт // Міжнародний науково-технічний журнал: Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. № 1. – 2011 (37). – ХМНУ. – С. 293–296.

3. Саух П. Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас (між негативною креативністю ідей і українською вестернізацією). Розвиток сучасної освіти: освітологічні наголоси : наук. пр. за

матер. Першої Всеукр. наук.-практ. конф. “Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти” / авт. кол.: В. Г. Кремень, О. В. Сухомлинська, І. Д. Бех, В. О. Огнев’юк, В. М. Ткаченко, П. Ю. Саух, Д. І. Дзвінчук, С. О. Сисоєва, І. В. Соколова. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 152 с.

4. Леонтьев Д. А. Методика изучения ценностных ориентаций / Дмитрий Алексеевич Леонтьев. – М. : Смысл, 1992. – 17 с.

5. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості / І. Д. Бех // Цінності освіти і виховання : наук. метод. зб. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К., 1997. – С. 8–6.

6. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.

7. Мясичев В. Н. Психология отношений / В. Н. Мясичев ; под ред. А. А. Бодалева ; вступ. статья А. А. Бодалева. – М. : Изд-во Ин-та практической психологии; – Воронеж : НПО “МОДЭК”, 1995. – 356 с.

8. Арцишевський Р. А. Світоглядна освіта в умовах переходу до інформаційного суспільства / Р. А. Арцишевський // Шлях освіти. – 2008. – № 1. – С. 6–11.

9. Савченко О. Я. Розвивальний потенціал змісту освіти у 12-річній школі / О. Я. Савченко // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 2. – С. 26–40.

10. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : [монографія] / [В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень та ін.] ; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Наукова думка, 2003. – 854 с.

11. Вишневський О. Природа цінностей виховання / Омелян Іванович Вишневський // Педагогічна думка. – 2006. – № 2. – С. 11–22.

12. Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України : програма. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 80 с.

13. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.

Розділ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ВИХОВАНЦІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ГУРТКАХ СОЦІАЛЬНО- РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО НАПРЯМУ

2.1. Специфіка соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти щодо формування цінностей дітей та молоді

Особливої актуальності в сучасних умовах набувають творчі об'єднання *соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти*, що забезпечують соціальне становлення та розвиток інтересів, здібностей, потреб у самореалізації дітей та молоді, підготовку їх до активної професійної і громадської діяльності, організацію їх змістовного дозвілля та відпочинку.

До соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти належать різноманітні творчі об'єднання: клуби старшокласників, клуби спілкування, школи лідерів та об'єднання учнівського самоврядування, євро-клуби; творчі об'єднання для дітей з особливими потребами; творчі об'єднання, які мають на меті профілактику відхилень у соціальному розвитку і поведінці дитини, тощо. Зміст соціально-реабілітаційного напрямку представлено також у навчальних програмах, навчальних та тренінгових курсах, спрямованих на поширення здорового способу життя дітей та молоді (наприклад, тренінг-курс «Сприяння просвітницькій роботі «рівний – рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя», «Кроки до здоров'я» та інші),

формування безпечної поведінки (наприклад, «Правила дорожнього руху і робота загонів Юних інспекторів руху в навчальних закладах України» та інші), проведення дозвілля; соціальну реабілітацію підлітків з девіантною поведінкою; підготовку старшокласників до сімейного життя (наприклад, «Школа майбутніх батьків») тощо. Зокрема, мережа євроклубів в умовах прагнення України до європейської інтеграції залучає учнівську молодь до спільної європейської культурної спадщини, а також осмислення сучасних проблем європейської спільноти.

На нинішньому етапі розвитку країни значення творчих об'єднань соціально-реабілітаційного напрямку, зокрема орієнтованих на дітей з особливими потребами та дітей, які потребують підвищеної уваги, збільшується, що обумовлено соціально-економічним станом, військовими діями на сході країни. Значною залишається частка вихованців, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (6 тис. 909), дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (10 тис. 626), дітей з малозабезпечених сімей (43 тис. 28; за період з 2015 по 2016 рік ця категорія зросла на 1 тис. 964 дитини) [5].

Окрім цього, в Україні посилюються загальноєвропейські тенденції щодо створення умов для освіти і розвитку, зокрема організації інклюзивного навчання дітей та молоді з особливими потребами. У позашкільних навчальних закладах набули поширення творчі об'єднання соціально-реабілітаційного напрямку для дітей цієї категорії, які мають на меті сприяти соціальній і психологічній реабілітації особистості та передбачають розширення кола спілкування й соціальних дій, встановлення нових

соціальних зв'язків, формування позитивного ставлення до життя, що загалом сприятиме соціалізації дітей та молоді, їх інтеграції у суспільство. Наприклад, Родинний клуб для дітей з особливими освітніми потребами “Дружні долони” (Київський Палац дітей та юнацтва), залучає дітей до занять у творчих об'єднаннях Палацу, проводить святкові масові заходи, індивідуальні заняття з психологом-дефектологом, надає психологічну підтримку батькам.

Таким чином, у сучасних умовах творчі об'єднання соціально-реабілітаційного напрямку значною мірою забезпечують реалізацію *соціально-педагогічного потенціалу позашкільної освіти* шляхом створення сприятливих умов для: формування світогляду, становлення соціальної позиції особистості на основі інтеріоризації загальнолюдських і національних цінностей; виховання дітей та молоді як свідомих громадян України; організації соціально позитивного дозвілля дітей і підлітків; профілактики соціальних відхилень у молодіжному середовищі; соціального захисту, соціальної реабілітації, соціально-педагогічної та психологічної підтримки дітей та молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Також серед важливих нині *соціально-педагогічних завдань*, які вирішуються позашкільними навчальними закладами, такі: реалізація соціального партнерства з батьківською громадськістю, установами освіти і культури, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, громадськими організаціями тощо з метою забезпечення соціально-педагогічних умов для навчання та розвитку дітей і молоді; організаційно-масова робота в соціальному середовищі (організація та проведення масових заходів

різного рівня; різних форм культурно-дозвіллевої діяльності дітей та молоді) й ін.

З-поміж пріоритетних завдань *виховної та просвітницької роботи* творчих об'єднань соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти вирізняють:

- створення умов для становлення світогляду, інтеріоризації загальнолюдських і національних цінностей, формування соціальної позиції особистості на основі здобуття знань про історію, культуру, сучасний розвиток країни;

- виховання моральних якостей, формування особистої гідності, культури дітей та молоді шляхом залучення до кращих надбань українського народу, культури інших країн;

- виховання патріотичних почуттів, любові і поваги до національних цінностей, історії, культури;

- виховання молодих громадян України як членів європейської спільноти, залучення дітей та молоді до європейських демократичних цінностей та ін.

Отже, можемо зробити припущення, що навчально-виховний процес у творчих об'єднаннях соціально-реабілітаційного напрямку має потенціал щодо виховання насамперед *соціальних цінностей* учнів. Серед таких цінностей на сучасному етапі найбільш важливими є такі:

- соціальні цінності (у широкому розумінні): *мир, Батьківщина, справедливість;*

- соціальні цінності міжособистісних відносин, цінності особистого життя: *сім'я, друзі.*

Надважливим завданням освіти, зокрема позашкільної, є виховання свідомих громадян, які люблять свою країну, знають і поважають її історію та культуру, готові сприяти її розвитку. Зважаючи на актуальність такого завдання,

виховання патріотизму у дітей та учнівської молоді визначено одним з основних ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних закладах; *патріотизм* розуміємо як *інтегровану цінність*, вихованню якої має приділятися увага у творчих об'єднаннях усіх напрямів позашкільної освіти.

Попередньо вже зазначалося, що *патріотизм* розглядається як особливе, тобто безумовне і високосмислове *почуття-цінність* (на основі теорії академіка І. Беха), яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе. Відповідно до цієї теорії, основними складниками почуття патріотизму є:

- любов до народу, Батьківщини, держави;
- діяльнісна відданість Батьківщині;
- суспільно значуща цілеспрямованість;
- моральна стійкість;
- почуття власної гідності.

2.2. Зміст, форми і методи виховання цінностей учнів у творчих об'єднаннях соціально-реабілітаційного напрямку

Зміст виховання цінностей учнів у творчих об'єднаннях соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти закладено у навчальних програмах, навчальних та тренінгових курсах, програмах організації дозвілля, проектах та сценаріях масових заходів соціально-педагогічного спрямування тощо. Він полягає, переважно, у соціальних, соціокультурних, патріотичних цінностях, а також

спрямований на формування здорового способу життя, формування безпечної поведінки, залучення дітей та учнівської молоді до спільної європейської культурної спадщини, осмислення сучасних проблем України та європейської спільноти.

У вихованні патріотизму дітей та молоді освітянам слід добирати адекватний методичний інструментарій. На сучасному етапі методичним аспектам такої діяльності присвячено праці співробітників Інституту проблем виховання НАПН України, зокрема творчого колективу під керівництвом І. Бега та К. Чорної [1]. Серед методів і форм патріотичного виховання науковці вирізняють активні методи, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативності й творчості. До таких методів належать: соціально-проектна діяльність, ситуаційно-рольові ігри, соціодрама, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, „мозкові атаки”, метод аналізу соціальних ситуацій морально-етичного характеру, ігри-драматизації, створення проблемних ситуацій, ситуацій успіху, аналіз конфліктів, моделей, стилів поведінки, прийняття рішень, демократичний діалог, педагогічне керівництво лідером і культивування його авторитету, використання засобів масової комунікації, методики колективних творчих справ, традицій, символіки, ритуалів, засобів народної педагогіки. А також традиційні методи: бесіди, диспути тощо.

За результатами дослідження лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України

„Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах” (2015–2017) розроблено методичні рекомендації щодо формування цінностей дітей та молоді, зокрема патріотичних цінностей, у позашкільних навчальних закладах. У межах дослідження визначено актуальні форми і методи виховання соціальних цінностей в учнів, розроблено зміст експериментальних матеріалів, що містить: тематику та питання дискусій, бесід зі старшокласниками, круглих столів, а також перелік та анотації до кінофільмів із соціальним сюжетом, які можливо обговорювати з учнями старших класів (Додатки 1, 2).

При виборі змісту, форм і методів, які доцільно застосовувати з метою виховання соціальних та патріотичних цінностей учнів позашкільних навчальних закладів, необхідно врахувати:

- вікові особливості;
- індивідуальні відмінності та інтереси учнів;
- специфіку навчальної програми, відповідного напряму позашкільної освіти;
- актуальність змісту у сучасних соціокультурних умовах.

Зважаючи на вікові особливості учнів підліткового, раннього юнацького віку, актуальними *методами* виховання цінностей в умовах творчого об’єднання соціально-реабілітаційного напряму визначено такі: дискусія, диспут, фокус-група, проблемна бесіда, тренінг та ін.

Дискусія в соціальній сфері розглядається як спосіб організації спільної діяльності з метою інтенсифікації процесу прийняття рішень в групі. З позиції педагогіки, у дискусії можливо формувати вміння слухати і взаємодіяти з

іншими учасниками, демонструвати характерну для більшості проблем багатозначність рішень, вчити аналізу реальних ситуацій, вміння відокремлювати важливе від другорядного. У педагогіці дискусія може використовуватися і як окремий педагогічний прийом, і як підхід до організації процесу навчання, і як освітня модель.

Значну увагу такому методу приділяють представники соціальної педагогіки (Р. Вайнола, А. Капська, М. Нікітіна, М. Глухова та ін.). Вайнола Р. досліджує специфіку і виховні можливості дискусії в системі соціально-виховної роботи, підкреслюючи важливу роль цієї форми саме у роботі з підлітками; зокрема, пропонує такі техніки проведення дискусій:

- техніка «парламентської» дискусії (передбачає розподіл учасників на кілька груп, залежно від того, яку позицію вони займають. Найбільш типовими рольовими позиціями є «прихильники», «противники» і «незацікавлені»);

- техніка «дискусія з капелюхом» (засобом надання слова є символ – капелюх (кулька, іграшка, квітка тощо) [7, с. 34-35].

Орієнтовна схема підготовки засідань дискусійного клубу (групової дискусії) містить нижченаведені етапи:

- Формулювання теми, питань для обговорення (вивішуються на стенді за кілька днів до проведення дискусії). Можна рекомендувати учасникам клубу ознайомитися з матеріалами засобів масової інформації, сайтами, відеоматеріалами тощо.

- Завчасний розподіл ролей між членами ініціативної групи: «преса» (фіксує всі висловлювання, готує прес-реліз за підсумками обговорення); «адвокат» і «прокурор»

(ознайомлюють аудиторію з фактами «за» і «проти» тих чи інших аспектів питання); «соціологи» (готують статистичні дані, що стосуються кола обговорюваних проблем; використовують результати анкетування школярів). Однак слід пам'ятати, що такий попередній розподіл ролей надає обговоренню дещо ігрового, штучного характеру.

– Запрошення для участі в дискусії педагогів, батьків, фахівців різного профілю (коло запрошених визначають самі учні). Різновікові круглі столи бувають особливо цікавими, оскільки припускають аналіз оцінок і позицій людей різних поколінь, змушують учнів поглянути на проблему іншими очима, допомагають краще зрозуміти своїх педагогів, старших членів сім'ї тощо.

– Вибір ведучого. У його завдання входять контроль за перебігом дискусії, залучення до обговорення максимально широкого кола учасників, регулювання і «згладжування» ймовірних конфліктів, а також підбиття коротких підсумків по кожному з аналізованих питань – резюмування. У зв'язку зі складністю завдань, що стоять перед ведучим, в його ролі зазвичай виступає педагог. Однак у старших класах ведучим може стати і хтось з учнів (попередньо підготовлений).

– Початок дискусії; є найбільш складним моментом, що визначає весь хід обговорення. Ведучому слід «завести» аудиторію, створити ширю, довірливу атмосферу. Зробити це легше, якщо заздалегідь підготувати учасників. Наприклад, можна почати з виступу групи «соціологів». Здебільшого, ведучому доводиться самому «задавати тон» дискусії. Так, він може першим висловитися з обговорюваного питання, попросити когось із вихованців спростувати його думку тощо [6].

Необхідно зазначити, що *тренінгові технології* також вважаються ефективними та широко застосовуються у вирішенні соціально-педагогічних завдань.

Соціально-психологічний тренінг розглядається як вид інтенсивного навчання з практичним спрямуванням; сукупність методів організації групової взаємодії для розвитку особистості та удосконалення групових відносин; сфера практичної психології. Соціально-психологічний тренінг орієнтований на розвиток в індивіда компетентності у соціальному спілкуванні (І. Зверева) [4, с. 859].

Основи теорії і практики соціально-психологічного тренінгу були розроблені американським психологом К. Роджерсом і ґрунтуються на ідеях гуманістичної психології «самоактуалізуючої особистості». Ця ідея – самовдосконалення особистості – втілюється завдяки розвитку групових відносин і створенню особливої ситуації довірливого спілкування, в якій здійснюється усвідомлення себе, обмін взаємовідчуттями, сприйняття одне одного. Роджерс К. розробив свою концепцію, спираючись на праці німецького психолога К. Левіна з «групової динаміки». Зокрема, він запропонував дві форми соціально-психологічного тренінгу: групи інтенсивного спілкування і групи організаційного розвитку [4].

Соціально-рольовий тренінг визначається як метод навчання вирішення внутрішніх конфліктів індивіда в ситуації відпрацювання навичок виконання тих чи інших соціальних функцій, вироблення і закріплення соціокультурних норм.

До означеного методу можна віднести близький до психодрами, так званий *ситуаційний тренінг*, спрямований

на формування соціальних умінь, необхідних у різних життєвих ситуаціях, зокрема при встановленні контакту з новими людьми. Цей вид тренінгу становить собою програвання конкретних епізодів, в яких один з учасників Т-групи (протагоніст) грає самого себе, а інші виступають в заданих психологом-тренером ролях, співвіднесених з певним сюжетом. Ситуаційний тренінг став подальшим розвитком ідей Дж. Морено в запропонованій ним техніці соціодрами. Якщо психодрама орієнтована на аналіз і вирішення психологічних проблем окремої людини, то мета соціодрами полягає не стільки у виявленні конфліктів когось одного з учасників гри, скільки в досягненні ефективної взаємодії з партнерами в умовах ділового чи повсякденного спілкування. До соціодрами дотична педагогічна психодрама, що застосовується для корекції педагогічно запущених підлітків і яка поклала початок груповій психокорекційній роботі серед девіантної молоді на Заході. Зазначимо, що значно раніше до аналогічної техніки вдавався А. С. Макаренко у своїй педагогічній практиці, використовуючи ігрові можливості колективу як соціопсихокорекційний засіб.

Навчальною програмою творчого об'єднання соціально-реабілітаційного напрямку може бути передбачено використання *діагностичних методів*, зокрема соціологічних: опитування (анкетування, інтерв'ю), фокус-групи тощо.

2.3. Діагностика цінностей учнів

У межах дослідницької тематики лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України (2015–2017) проводилося дослідження соціальних та

особистісних цінностей вихованців позашкільних навчальних закладів (14-16 років), їх соціальної позиції.

Співробітниками лабораторії актуальними визначено такі *емпіричні методи дослідження: опитування* (анкетування учнів, інтерв'ю), що дозволяють визначити стан ціннісних орієнтацій учнів; метод *фокус-групи*.

Опитування

Опитування (у соціології) трактується як метод дослідження, що передбачає, по-перше, усне чи письмове звернення дослідника до певної сукупності людей – респондентів із запитаннями, зміст яких репрезентує проблему, що вивчається, на рівні емпіричних індикаторів; по-друге, реєстрацію та статистичну обробку отриманих відповідей, а також їх теоретичну інтерпретацію. За формою й умовами спілкування соціолога з респондентом розрізняють письмові (анкетування) й усні (інтерв'ю) опитування.

Найбільш поширений вид опитування – *анкетування*. *Соціологічна анкета* – це система запитань, об'єднаних єдиним дослідницьким задумом і спрямованих на з'ясування кількісно-якісних характеристик об'єкта і предмета аналізу. До анкети висувається ряд вимог, яких треба дотримуватись при її конструюванні. Запитання соціологічних анкет класифікуються за змістом (про факти свідомості, поведінки, особу респондентів), за формою (відкриті й закриті, прямі й непрямі), за функціями (основні й неосновні) тощо.

Інтерв'ю – метод дослідження, що являє собою бесіду, яка проводиться за заздалегідь розробленим планом, передбачає прямий контакт інтерв'юера з респондентом, під час якої інтерв'юер фіксує його відповіді.

Укладання анкет. При укладанні анкет основну увагу зазвичай приділяють змістовним аспектам – переведення програмних запитань у технічні (анкетні).

Починати проведення емпіричного дослідження краще з грамотно сформульованого програмного (дослідницького) питання. З чим найбільшою мірою ідентифікують себе наші сучасники – із суспільством, нацією, родиною? Як працевлаштовуються біженці на новому місці? Подібні запитання цілком можуть стати програмними. На відміну від них, анкетні запитання більш конкретні, «приземлені», націлені на одну рису, процес, факт, явище.

Після цього можна перейти до наступного етапу – визначити формулювання, відшліфувати вирази, встановити послідовність запитань в анкеті. Під час конструювання запитань часто порушується одна з обов'язкових умов: забезпечення відповідності дослідницькому завданню. При цьому відбувається не завжди усвідомлювана дослідником підміна інформації про знання людей даними про те, як вони самі їх оцінюють.

Соціологічна анкета (як і план інтерв'ю) – це не просто сукупність, конгломерат запитань, а певним чином організована дослідницька, пізнавальна ситуація.

З метою вивчення ціннісних орієнтацій підлітків і старшокласників, які навчаються у позашкільних навчальних закладах, розроблено опитувальник *«Соціальні та особистісні цінності вихованців позашкільних навчальних закладів»* (Додаток 3). Методика має на меті визначити основні тенденції ціннісної сфери учнів за такими показниками:

1. Ієрархія цінностей.

2. Громадянські цінності та патріотичні почуття учнів.
3. наявність орієнтовної життєвої перспективи, впевненість у майбутньому.
4. усвідомлення власної ролі у суспільстві, розвитку країни.

Опитувальник розраховано на учнів віком 12-17 років.

Час опитування – до 15-20 хв.

В основу визначення ієрархії цінностей учнів (п. 1) покладено методика «Ціннісні орієнтації» (автор – М. Рокич). Пропонована методика пройшла часткову апробацію у межах досліджень лабораторії позашкільної освіти (2009–2011, 2012) на базі експериментальних закладів. Опитувальник доповнено з урахуванням мети дослідження і затверджено на засіданні лабораторії (протокол № 9 від 20 жовтня 2014 р.).

Фокус-група

Необхідно зазначити, що метод фокус-групи належить до так званих „якісних” методів соціологічних досліджень. Цей метод останніми роками отримав повсюдне поширення як один з найбільш оперативних і ефективних способів збору та аналізу соціальної інформації [2].

Фокус-група (від англ. focus group) розглядається як бесіда (дискусія) невеликої групи людей за певним планом на задалегідь визначену тему в безпосередньому (особисто-му) контакті у спеціально відведеному приміщенні. Крюгер Р. визначив фокус-групу як ретельно розплановану дискусію, призначену для отримання думок з певної теми в незагрозливій, довірчій обстановці [3].

Сценарій фокус-групових дискусій зазвичай вибудовується за такою орієнтовною схемою.

По-перше, він припускає коротку, але змістовну вступну промову модератора, в якій пояснюється причина зібрання, тема дискусії, її основна мета і завдання, контекст бажаного обговорення, тобто той аспект проблеми, на якому всім учасникам дискусії слід фокусувати увагу.

Крім того, ведучий зобов'язаний у вступному слові: встановити правила проведення засідання, представити членам фокус-групи своїх помічників, мотивувати учасників на активне висловлювання і обстоювання своєї думки. Завершувати вступну промову слід чітким формулюванням першого питання, що виноситься на колективне обговорення. Вкрай бажано формулювати запитання у такому вигляді, щоб зачіпати «за живе» всіх учасників дискусії, стимулювати їх активність.

Потім починається сама дискусія – виявлення думок з порушеної проблеми.

Після встановлення всього спектру суджень модератор підбиває попередній підсумок, дякує всім промовцям, особливо тим, хто висловили оригінальні ідеї, і пропонує для обговорення друге питання.

Після з'ясування головних шляхів подолання розбіжностей і їх чіткої публічної фіксації ведучим, учасники фокус-групи їх «затверджують». Іноді це робиться шляхом голосування, але частіше обходяться без нього. В останньому випадку, однак, обов'язково слід зафіксувати міру прийняття всіма (або більшістю) найбільш популярного варіанта вирішення обговорюваної проблеми. На цьому засідання фокус-групи завершується, але починається підсумковий етап роботи (обробка діагностичного матеріалу, формулювання висновків) [3].

Таким чином, застосування фокус-групового методу сприяє вирішенню не лише діагностичних завдань, але також завдань соціального розвитку особистості. Утім, на його основі можна вивчати не всі, а лише ті проблеми соціального життя, про які думки учасників фокус-групи достатньо компетентні і суперечливі.

2.4. Матеріали бесід, дискусій на тему становлення незалежності України, історичних подій

Вступ *(слово до учнів)*

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які є надзвичайно важливими для подальшого визначення українцями, насамперед, своєї долі, долі своїх сусідів, загалом світового порядку на планеті. У сучасних дуже складних умовах фактично вирішується, чи стане Україна незалежною європейською країною. Великою мірою це залежить від тих, хто сьогодні ще навчається в школі або здобуває освіту у виші, тобто від вас.

Але ми не будемо проводити «пафосні» бесіди чи схиляти вас стати патріотами. Це вже не на часі. Навпаки, слід осмислити історичні події, варто свідомо сприйняти болючу історію і сучасність нашої країни, зрозуміти, яку вже заплачено «ціну», і знайти рішення.

Чи бачите ви своє майбутнє в Україні? Що потрібно зробити, щоб збудувати таку країну, в якій ви захочете жити, працювати, виховувати дітей? Ці та інші питання на тлі обговорення історичних подій становитимуть тематику циклу наших бесід.

Ми переглянемо декілька кінострічок, документальних і художніх, які не лише ознайомлюють з історичними подіями, але й змушують замислитися.

(Кінофільми для перегляду дібрано за рекомендаціями Міністерства освіти і науки України (Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641) (Додаток 1).

***Бесіда для учнів 9-11 класів та студентів за фільмом
«Між Гітлером і Сталіним. Україна в II Світовій війні»,
2002 рік, авт. – Святослав Новицький (фрагмент)***

Режим доступу:

<https://www.youtube.com/watch?v=о6HWFTMjNGs>

Анотація. Жанр: документальний, військовий, історичний. Країна: Канада. Режисер: Святослав Новицький.

«Між Гітлером і Сталіним: Україна в Другій світовій війні, незвідані сторінки історії» (англ. «Between Hitler and Stalin: Ukraine in World War II – The Untold Story») – документальний фільм, знятий на замовлення Україно-канадського дослідчо-документаційного центру американським режисером українського походження Святославом Новицьким.

Стрічка спирається на нові архівні матеріали, секретні документи, досі не показні зйомки та свідчення очевидців. Створенню фільму передувала кількомісячна робота в архівних установах України, зокрема, з фото- та відеоматеріалами. Аналізують події та коментують роль України у Другій світовій війні у стрічці провідні західні науковці – Збігнев Бжезінський, Норман Дейвіс, Роберт Конквест та Джон Армстронг.

Джек Пеленс, видатний голівудський актор українського походження, лауреат премії «Оскар», начитував текст англомовної версії фільму.

Сюжет: Документальний фільм, присвячений пам'яті всіх, хто боровся за свободу України, а особливо – пам'яті десяти мільйонів українців, які загинули на війні, пам'яті незчисленних мільйонів жертв комуністичних репресій і двох із половиною мільйонів українців-остарбайтерів.

Адресна група: учні 9-11 кл., студенти ВНЗ.

Тривалість: 125 хв (58.20 хв фільм, 45 хв – обговорення (перерва 15 хв).

Мета бесіди: поглибити знання учнів про історичне минуле початку і середини ХХ століття, яке було важливим і водночас трагічним для історії України, формувати почуття належності до своєї країни, сприяти свідомому сприйняттю її історії, виробленню власної думки щодо історичних подій на основі реальних фактів.

Рекомендації. Оскільки фільм «важкий» для сприйняття, варто розділити його перегляд і обговорення на частини. Слід звертати увагу на емоційний стан учнів, робити паузи для подання також оптимістичних ідей, щоб уникнути погіршення психологічного самопочуття глядачів.

За потреби, стрічку можливо підготувати для перегляду в скороченому вигляді, опустивши найбільш «складні», з позиції психології, кадри.

План

1. Вступне слово.
2. Осмислення історичних подій 1920–1930-х років УНР як період незалежності України.

3. Створення ОУН, мета її діяльності та основні події. Обговорення терміна «націоналізм» загалом.

4. Значення УПА, її роль у боротьбі за незалежність. Неоднозначність сприйняття, причини.

5. Злочини комуністичного режиму.

6. Роль України у Другій світовій війні (обговорення).

Вступне слово

Ми переглянули документальний фільм американського режисера українського походження Святослава Новицького. Документальний кінофільм, присвячений пам'яті всіх, хто боровся за свободу України, а особливо – пам'яті десяти мільйонів українців, які загинули на війні, пам'яті незчисленних мільйонів жертв комуністичних репресій і двох із половиною мільйонів українців-остарбайтерів.

Питання для обговорення

– Отже, фільм «важкий». Чи потрібно дивитися такі фільми старшокласникам, учнівській молоді? Чому стрічку варто переглянути саме в цей момент розвитку нашої держави?

– Поясніть сутність назви: «Між Гітлером і Сталіним».

– 1991 р. «Без України Советська імперія перестала існувати...» (1.39) Україна стала незалежною державою, не проливши ані краплини крові. Утім, страшні сторінки історії, коли жертвами боротьби за незалежність стали мільйони, розкриваються далі.

– «Справжнє визволення європейських народів відбулося лише в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ століття» (3.03) – Чи погоджуєтеся ви з думкою професора Лондонського університету? Поясніть, чому саме можна говорити про визволення лише в цей період?

– «Україна стала полем битви, як було тоді, коли попереднє покоління захищало незалежність щойно здобутої держави» (4.41) – автор повертається до подій початку ХХ ст. Які події відбулися у 1918–1921 роках? На вашу думку, чи мала шанси Україна зберегти здобуту незалежність у той час?

– Яке значення заснування ОУН (Організації українських націоналістів) (1929)? Як ви гадаєте, чому за часів Радянського Союзу ОУН була повністю дискредитована?

– 15.03.1939 р. проголосила незалежність Карпатська Україна, яка першою в Європі виступила проти нацистських планів (Обговорення)

– 1 вересня 1939 р. Німеччина напала на Польщу. Почалася II світова війна (Обговорення)

– 1939–1941 роки – Німеччина та СРСР були партнерами (11.58), однак цей факт приховувався після завершення війни: у жодному підручнику не згадувалися компрометуючі обставини співпраці з нацистами. Як це вдалося радянській владі? Чи дійсно пропаганда на той час мала такий вплив на свідомість громадян? Чи можлива така пропаганда сьогодні?

– Жахливі наслідки «советської» окупації, які показано у фільмі, – про це також не писали в підручниках. Як ви гадаєте, чому працівники НКВС виконували жорстокі накази щодо розстрілів українських політв'язнів та ін.? Чи був у них вибір? Чи можна провести паралелі із нацистськими концтаборами?

– Чи знаєте ви, що американські науковці спеціально вивчали цей феномен? Зокрема, американський психолог Мілгрем проводив експерименти, насамперед, намагаючись пояснити, як сталося так, що німецькі громадяни за років

нацистського господарювання брали участь у знищенні мільйонів невинних людей у концентраційних таборах.

Сутність експерименту була такою: добровільний асистент погоджувався грати роль «учителя», що начебто мав довести вплив покарання на розвиток пам'яті. Інший асистент грав роль «учня». «Вчитель» повинен був стежити за учнем і, якщо той робив помилку – давати йому певний розряд електричного струму, з кожним разом збільшуючи силу. Суворий і авторитетний експериментатор переконував: «навіть якщо «учень» відчуває страждання, «необхідно продовжувати експеримент, адже він має бути завершений». Така процедура тривала, поки «учень не втрачав свідомість».

Мілгрем хотів з'ясувати, як далеко за 450-вольтовою шкалою здатні зайти звичайні люди, завдаючи іншим людям жорстокий і, можливо, смертельний шок – тільки виконуючи команду авторитетної особи.

В експерименті були задіяні представники різних національностей, різного віку. З 40 перших «піддослідних» Мілгрема (Milgram, 1963) – чоловіків у віці від 20 до 50 років 63% дали максимально можливий електричний розряд своєму ні в чому не винному «учневі». У другому подібному експерименті максимально можливий шок призначили 65% учасників. Психолог зробив висновки про підкорення більшості людей соціальним установкам й авторитетам.

***Бесіда для учнів 9-11 класів та студентів
за фільмом «Поводир», 2014 рік, авт. – О. Г. Санін
(фрагмент)***

Режим доступу:

https://www.youtube.com/watch?v=nDp_0mBld7c

Анотація. Художній фільм «Поводир» (2014 рік, авт. – О. Г. Санін) перегортає трагічні сторінки української історії, показує незламний дух українського народу та його волю до свободи у драматичні часи Голодомору 30-х років минулого століття, індустріалізації, колективізації та знищення інтелігенції.

Вступне слово

«Поводир, або Квіти мають очі» – український історичний драматичний фільм режисера і сценариста Олесея Саніна, в основу сюжету якого покладено мандри Радянською Україною американського хлопчика та українського сліпого музики напередодні та під час Голодомору.

Цікаво, що існує спеціальна версія стрічки з тифлокоментуванням для незрячих людей.

Головним гаслом фільму є фраза: «Заплющ очі – дивись серцем».

Сюжет: Події фільму відбуваються у 1932–1933-х роках в УРСР за часів індустріалізації, колективізації та напередодні й під час Голодомору і репресій представників Розстріляного відродження. Американський інженер Майкл Шемрок разом зі своїм десятирічним сином Пітером приїздить працювати як іноземний спеціаліст до Харкова, де закохується в актрису Ольгу Левицьку. В Ольгу також закоханий співробітник ОДПУ Володимир, який всіма силами намагається позбутись конкурента. Випадково до рук Шемрока потрапляють секретні документи про заплановане радянською владою масове вилучення продовольства та супутні репресії, через що він гине.

Син Майкла стає свідком убивства батька. Документи заховані серед особистих речей Пітера. Хлопчику дивом вдається втекти від переслідувачів – завдяки сліпому бандуристові Івану Кочерзі. Пітер пристає до сліпого і стає його поводитирем. У минулому Іван був командиром роти армії УНР, отримав поранення в голову й осліп. Кочерга вчить хлопця ремеслу поводиря, знаходить документи і намагається особисто передати їх у Москву. Спецслужби активно розшукують Пітера й документи.

Взимку 1932–1933 років під час подій Голодомору кільце пошуку звужується і Пітера майже ловлять, проте Кочерга, жертвуючи своєю свободою, допомагає хлопчикові сховатися. Пітер дістається Харкова і, приєднавшись до групи безпритульних, потрапляє у свою колишню квартиру, де зустрічає Ольгу. Взимку 1933 року сліпого Івана Кочергу разом з іншими кобзарями страчують під Харковом.

Пітер намагається запобігти загибелі кобзарів, проте це йому не вдається. Згодом він зміг урятуватися і виїхати з СРСР на батьківщину. Хлопчик лишається єдиним живим свідком тих трагічних подій.

Основою сюжету кінострічки є З'їзд кобзарів та їх розстріл, про які не лишилось документальних свідчень. На початку грудня 1930 року в Харківському оперному театрі відбувся З'їзд народних співців Радянської України, на який з різних областей приїхали 337 делегатів. Основним завданням заходу було питання активного залучення народних співців до соціалістичного будівництва, відходу від виконавських традицій і визначення нових ідеологічних пріоритетів.

Ухваливши відповідні резолюції, незрячих співців під приводом поїздки на З'їзд народних співців народів Союзу Радянських Соціалістичних Республік, що мав відбутися в Москві, повантажили до ешелону і підвезли до околиць ст. Козача Лопань. Пізно увечері кобзарів і лірників вивели з вагонів до лісосмуги, де були заздальгідь вириті траншеї. Вишикувавши незрячих чоловіків і їхніх малолітніх поводитирів в одну шеренгу, загін особливого відділу НКВС УСРР розпочав розстріл... Коли все було закінчено, тіла розстріляних закидали вапном і присипали землею. Музичні інструменти спалили поряд... (Микола Литвин «Як більшовики „вибивали колом закобзарену психіку“ українського народу», Педагогіка толерантності. 2011. № 2. С. 48-52).

Адресна група: учні 9-11 кл., студенти ВНЗ.

Тривалість: 2.20 хв (1.60 хв фільм, 45 хв – обговорення (перерва 15 хв)

Мета бесіди: сприяти усвідомленню учнями трагічних сторінок української історії у драматичні часи 30-х років минулого століття, створити умови для осмислення тих подій на тлі сучасності.

Питання для обговорення

1. Які таємні документи мав передати батько Пітера? Чи міг такий лист запобігти голодомору 1932–33 років?

2. Що уособлювали собою українські кобзарі? Чому радянські органи вирішили знищити сліпих кобзарів?

3. Чим можна пояснити, що кобзар, який виступав перед «комісією», не зважаючи на загрозу смерті, співав про злочини комуністичного режиму?

Література

1. Виховуємо громадян-патріотів України : науково-методичний посібник / авт. кол. за заг. кер. К. І. Чорної. – Черкаси : ЧОПОПП, 2012. – 268 с.

2. Григорьев С. И. Основы современной социологии : учебное пособие / С. И. Григорьев, Ю. Е. Ростов. – Издательство Алтайского государственного университета, 2001.

3. Добреньков В. И. Методы социологического исследования : учебник / В. И. Добреньков, А. И. Кравченко. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 768 с.

4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

5. Інформаційний бюлетень «Позашкільні навчальні заклади МОН України» (станом на 01.01.2015 та 01.01.2016).

6. Никитина Н. И. Методика и технология работы социального педагога : учеб. пособие для студентов пед. училищ и колледжей, обучающихся по специальности «Соц. педагогика» / Н. И. Никитина, М. Ф. Глухова. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 399 с.

7. Технології соціально-педагогічної роботи : Курс лекцій для студентів спеціальності 6.010105 „Соціальна педагогіка” денної та заочної форми навчання / Вайнола Р. Х. – К. : КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. – 152 с.

Розділ 3

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ГУРТКАХ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

Із соціальної позиції, у філософії, етиці, соціології цінністю вважають продукт конкретних історичних умов суспільного життя. На кожному етапі розвитку суспільства створюється специфічний набір і вибудовується певна структура цінностей. Вони сприяють перетворенню соціальних норм та ідеалів на особистісні принципи життєдіяльності, оскільки трансформуються у внутрішні спонуки (мотиви) поведінки особистості.

Система етнічних цінностей формується історично, у процесі колективної життєдіяльності. До етнічних цінностей відносять деякі риси національного характеру, звичаї й особливості етикету, елементи повсякденного світогляду, риси народної культури, міфології, національні модифікації релігії тощо. Зазвичай, такі цінності зароджуються ще на перших етапах етнічної історії. З появою націй і національних держав додаються й інші цінності, пов'язані із символікою державності, системою влади, права й політики, з фактами історичної пам'яті і т. п. Якщо перший тип цінностей засвоюється, переважно, у середовищі безпосереднього оточення, тобто у сім'ї, у колі родичів і друзів, то другий – за допомогою ідеології й пропаганди, навчальних і соціальних інститутів. Але вони не змогли б утриматися в суспільстві скільки-небудь тривалий час, якби не спиралися на етнічні цінності як на базис.

Вивчення етнографічно-красознавчих матеріалів переконливо доводить, що українські національні ремесла мають значний потенціал щодо формування етнічних цінностей у підростаючого покоління. Прищеплення інтересу до народностей, які мешкають на території рідного краю, його традицій, звичаїв сприяє вихованню свідомого юного громадянина, який шанобливо ставиться до духовних і матеріальних надбань свого народу.

Ціннісно-смилова сфера людини у дослідженнях Г. Андрєєвої, І. Беха, В. Зінченка, В. Москаленко, К. Платонова, Е. Помиткіна, Е. Фромма трактується як вершина структури особистості і вищий рівень її соціальної діяльності. Визначено, що ціннісні ставлення індивіда ґрунтуються на гуманістичних принципах і виконують роль регулятора у відносинах між особистістю й оточенням (І. Бех, Н. Ганнусенко, К. Чорна).

Виховний потенціал позашкільної освіти щодо формування цінностей в учнів розкривається в працях В. Белової, О. Биковської, С. Білоус, В. Вербицького, А. Корнієнко, Д. Лебедева, О. Литовченко, Л. Ляшко, В. Мацулевич, В. Мачуського, Г. Пустовіта, Т. Сущенко, Л. Тихенко та інших.

Народознавчі аспекти проблеми розкрито у дослідженнях Л. Артемової, Г. Ващенко, В. Войтенко, Л. Калуської, Н. Лисенко, Ю. Руденка, В. Скуратівського, М. Стельмаховича.

Дослідниця Л. Калуська у своїх роботах віддає перевагу народним ремеслам як засобу виховання дітей. Свій вибір науковець обґрунтовує тим, що народні ремесла є одним із видів українського декоративно-ужиткового

мистецтва, у якому відбилися регіональні особливості й традиційні заняття людей певної місцевості України. За їх допомогою можна формувати емоційно-ціннісне ставлення до рукотворного національного багатства, виховувати інтерес до історії свого краю, гордість за майстрів, які живуть на рідній землі, бажання і собі навчатися виготовляти подібні речі [4]. Важливо, що народні ремесла постають у контексті традиційного національного виховання як засіб ранньої етнізації і соціалізації дитини.

Відтворення культури, духовності починається з поглибленого вивчення її стародавніх традиційних і кращих сучасних надбань. Національна культура, національна символіка та народне мистецтво, яке належить до багатоетнічної загальнолюдської культури, постають органічними складниками цілісної системи української етнопедагогіки. Саме етнічний момент, наявний у художніх промислах (гончарстві, художній обробці металу і дерева тощо), допомагає вирізнити такі риси своєрідності народного мистецтва, завдяки яким новим поколінням передаються у спадок традиції, практичний досвід виконання виробів.

Декоративно-ужиткове мистецтво – один із видів художньої діяльності, твори котрого поєднують естетичні та практичні якості, які мають утилітарне призначення. Декоративне (від лат. *decoro* – прикрашаю) означає „прикрашувальне”. Ужиткове ж означає, що речі мають практичний вжиток, а не лише становлять предмет естетичної насолоди. Головне завдання декоративно-ужиткового мистецтва – зробити гарним речове середовище людини, її побут. Краса творів ужиткового мистецтва досягається

завдяки декоративності. Декоративність є єдиним засобом вираження змісту та художньої образності.

Декоративно-ужиткове мистецтво існувало вже на ранній стадії розвитку людського суспільства і впродовж багатьох століть було важливою, а для ряду племен і народностей основною галуззю художньої творчості. Найдавнішим творам декоративно-ужиткового мистецтва властиві виняткова змістовність образів, увага до естетики матеріалу, раціональна побудова форми, підкреслена декором. У традиційній народній творчості ця тенденція втрималася аж до наших днів.

Твори декоративно-ужиткового мистецтва відповідають декільком вимогам: мають естетичну якість, розраховані на художній ефект, служать для оформлення побуту та інтер'єру. Такими творами є: одяг, декоративні тканини, килими, меблі, художнє скло, порцеляна, фаянс, ювелірні та інші художні вироби. У науковій літературі з другої половини XIX століття утвердилася класифікація галузей декоративно-ужиткового мистецтва за **матеріалом** (кераміка, текстиль, дерево, камінь, лоза, тобто використання природних матеріалів, металів та їх сплавів, пластмаси, скла, порцеляни, паперу та ін.), за **технікою виконання** (різьблення, розпис, вишивка, набійка, лиття, карбування тощо) і за функціональними ознаками використання предмета, тобто за **призначенням** (меблі, одяг, посуд, іграшки та ін.). Ця класифікація обумовлена важливою роллю конструктивно-технологічного початку в декоративно-ужитковому мистецтві і його безпосереднім зв'язком з виробництвом.

Аналіз сучасного стану українських народних традицій доводить, що на нинішньому етапі розвитку держави їх

використання значно звузилося. Як свідчать дослідження вчених, народні ремесла, що збереглися до наших днів, розвиваються лише як види декоративного мистецтва (декоративний керамічний посуд та скульптура, художнє плетіння, декоративна обробка дерева тощо). Наприклад, із двадцяти технік виготовлення писанок сьогодні побутують лише п'ять. На жаль, втратили своє значення народні символи та обереги. У сучасній оселі українців, як зазначають етнографи, вони мають лише декоративний характер.

Протягом останнього десятиліття значно підвищився інтерес до народних традицій та їх регіональних особливостей: проводяться виставки виробів народних умільців; відроджується роль рушників, вони продовжують своє життя в сучасних обрядах; усе частіше зустрічаються народні мотиви в оздобленні сучасного одягу, оселі; набувають популярності народні свята тощо [5].

Слід зауважити, що нинішнє звертання педагогіки до народних традицій зовсім не означає нехтування сьогоденням. Тільки осмисливши минуле, пізнавши витoki своєї культури та історії, можна й чіткіше зрозуміти теперішні реалії і уявити майбутнє.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що етнічні цінності розвиваються, по-перше, у процесі засвоєння духовних надбань рідного народу, по-друге, у результаті цілеспрямованого виховання, за якого формується система ідей, поглядів, традицій, звичаїв, органічно вплетених у життєдіяльність учнів [3].

Любов дитини до рідної землі починається з пізнання найближчого середовища (природного й соціального).

Дитина набуває вражень та знань про навколишнє, зокрема: про близьких людей, про свою малу батьківщину, які залишають у її душі незабутні спогади на все життя. Саме тому, на нашу думку, прищеплення інтересу до рідного краю, традицій, обрядів, звичаїв, народностей сприяє вихованню свідомого громадянина, який шанобливо ставиться до духовних і матеріальних надбань свого народу. Розпочинати формування етнічних цінностей краще, на нашу думку, з ознайомлення дітей із найближчим оточенням. Тобто, з тих речей, які вони можуть побачити вдома (наприклад, вишита серветка, тканий килимок, предмети народного одягу, іграшки тощо) і які викликають позитивні емоції.

Українська народна іграшка несе дітям доступні знання про працю, відпочинок людей у давнину, їхній побут, мистецтво, життя загалом [6]. Народна іграшка поєднує дитину з історією її Батьківщини, пробуджує відчуття рідного коріння та сприяє формуванню позитивного ставлення до народних традицій, навчає поважати працю інших, дотримуватися певних правил і норм.

У контексті нашого дослідження цікавими є висновки О. Батухтіної щодо народних іграшок. Науковець стверджує, що вони мають свої педагогічні, художні й технічні традиції. Оригінальність і неповторність народної іграшки визначається її національною своєрідністю відображення культури й побуту народу, символізує певні звичаєво-традиційні ознаки. Завдяки цьому українська народна іграшка є оптимальним засобом виховання етнічних цінностей. Методикою, що пропонує О. Батухтіна, передбачено формування у старших дошкільників уявлення

про залежність між виготовленням іграшки з певного матеріалу та природними умовами певної місцевості, уміння виокремлювати орнаментальні особливості українських народних іграшок за основними елементами розпису, кольоровим сполученням; уточнювати підпорядкованість орнаменту пластичній формі іграшок тощо [1].

У результаті ознайомлення дітей із зазначеними традиціями у них мають сформуватися знання, які сприятимуть розвитку позитивного ставлення до народних звичаїв, поваги до старшого покоління, до своєї малої Батьківщини. На тлі цих емоцій необхідно розширювати знання дитини, пов'язуючи близьке з далеким: квіти коло хати – з народними традиціями їх використання, улюблені вироби (речі) рідних людей – з народними ремеслами краю, пейзажі – з історичним минулим. На основі цього ми визначили такі напрями роботи: традиційні ремесла рідного краю; символи та обереги рідного краю.

У формуванні національних етнічних цінностей важливе значення має виховання таких громадянських якостей, як працелюбство та повага до праці інших людей. Саме з метою виховання цих якостей необхідно ознайомити дітей з особливостями традиційних ремесел рідного краю. Народні ремесла свідчать про високу духовну культуру українського народу, про споконвічне прагнення до краси, розповідають про багатство рідної землі, традиції місцевого населення.

Найбільший виховний вплив на учня здійснюють ті елементи культури, які він здатен зрозуміти, а згодом відобразити у практичній і творчій діяльності. Доведено,

що лише в процесі діяльності дитина засвоює культурну спадщину народу, а відтак формується як особистість.

Яскраво відображають самобутність рідного краю писанки. Традиція слов'янських народів розмальовувати навесні яйця сягає епохи язичництва. Писанки у слов'ян були пов'язані з комплексом весняної обрядовості. Назва “писанки” походить від слова “писати”, у розумінні “прикрашати орнаментом”. Оригінальні орнаменти писанок не тільки чарують своєю витонченістю та гармонійністю, а й несуть прадавні символи природи, єднають з традиціями минулого. У кожному регіоні й навіть майже у кожному селі були неповторні, самобутні орнаменти.

Розмальовуючи писанки, діти дістають уявлення про народну символіку, обереги, у них пробуджується інтерес до декоративно-ужиткового мистецтва України, формується зосередженість, бажання вкласти частину своєї праці в українські традиції.

Відтак, можна стверджувати, що традиційні ремесла та промисли мають великий виховний потенціал. Перед педагогом постає завдання не тільки збагатити уявлення та знання дітей про ремесла рідного краю і все, що з ними пов'язане, але й виявити емоційно-ціннісне ставлення до праці.

На основі здобутих знань мають виникнути нові емоції – стосовно вже не лише найближчого оточення, а й свого народу, країни. Що, у свою чергу, сприятиме вихованню таких ціннісно важливих якостей як взаємоповага, працьовитість, повага до звичаїв і традицій, терпимість, демократизм, родинність тощо.

Петриківський розпис – українське декоративно-орнаментальне народне малярство, яке виникло на Дніпропетровщині в селищі Петриківка, звідки й походить назва цього виду мистецтва. Петриківський розпис відзначається особливою самобутністю та водночас органічно продовжує народні традиції регіону Придніпров'я, що являв собою феноменально багатий пласт національної культури України.

Характерною рисою петриківського розпису є те, що весь малюнок ніби розгорнутий на площині стіни, аркуша паперу, декоративної тарілки, має поверхневий вигляд. При цьому лінії стебел не перетинаються між собою, а багато елементів розпису (квіти, листя, ягоди тощо) мають силуетне зображення. Переважають рослинні візерунки, фантастичні, небували у природі форми квітів, в основі яких лежить уважне спостереження місцевої флори. Широке застосування в розпису мають мотиви садових і лугових квітів та ягід калини, полуниці й винограду. Характерним для візерунків є також зображення акантового листу, що його звать „папороттю”, пуп'янків та пірчастого ажурного листя.

Інколи квіти та ягоди поєднуються з птахами, ще рідше трапляються зображення тварин і людини, які мають дещо фантастичний вигляд. Традиційним для „петриківки” є жар-птих – міфічна істота, яка приносить щастя, з фантастичними візерунками по всьому тулубі, а не звичайний різнокольоровий птах.

Залучення дітей до національних традицій та звичаїв, підготовки і відзначення свят народного календаря пробуджує у них любов до рідної землі, повагу до людей праці, формує вміння плідно працювати, шанувати історію,

збагачувати культуру свого народу. Участь учнів у святах народного календаря сприятиме тому, що вони глибше відчуватимуть нерозривність з рідною природою, намагатимуться власною працею примножувати багатства свого краю, прагнутимуть зберігати і розвивати трудові та святкові традиції.

Аналізуючи засоби національної культури, що використовувалися нашими предками в народній педагогіці, ми встановили, що виховний потенціал національної культури був спрямований на формування у дітей етичних, естетичних і моральних якостей, почуття національної самосвідомості, патріотизму, розвиток творчих здібностей. Отже, засоби національної культури можуть бути використані як основа змісту формування національних етнічних цінностей.

Народне мистецтво, і декоративно-ужиткове зокрема як один з його різновидів, є невичерпним джерелом для виховання підростаючих поколінь. Завдяки його символічній, образній мові ми пізнаємо історію, світогляд, моральні вартості наших пращурів. Таким чином, воно має унікальні можливості впливу на особистість для формування у неї національних етнічних цінностей. У народному мистецтві суспільні ідеї зливаються з естетичними у нероздільну єдність.

Якщо дитина не виховується на основі етнокультури, це ускладнить її пізніше входження у світ народного мистецтва. Внаслідок цього людина не встановлює глибинного зв'язку зі своєю культурою, не розуміє її, не вважає рідною.

Залучення дітей із раннього дитинства до народного декоративно-ужиткового мистецтва, свят, обрядів, урочистос-

тей народного календаря, до традицій рідного краю сприяє тому, що вони глибше відчуватимуть свою нерозривність із рідною природою, намагатимуться примножувати багатства своєї Батьківщини, зберігатимуть традиції, з повагою ставитимуться до людей праці.

Література

1. Батухтіна О. Г. Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Батухтіна Ольга Геннадіївна. – К., 1999. – 232 с.

2. Бех І. Д. Почуття громадянськості у вчинковому вираженні / І. Д. Бех // Формування громадянської компетентності учнівської молоді : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2005 р.). – Х. : ХОНМІБО, 2005. – С. 8–19.

3. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька. – К. : ІЗМІН, 1997. – 252 с.

4. Калуська Л. В. Народні ремесла як засіб морально-трудового виховання старших дошкільників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Калуська Любомира Василівна. – Івано-Франківськ, 1994. – 169 с.

5. Триняк М. В. Спілкування українських школярів із зарубіжними однолітками як фактор формування рис громадянськості : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / М. В. Триняк. – Х., 1999. – 18 с.

6. Українські традиції та звичаї / авт.-упоряд. А. П. Ярещенко. – Х. : Факт, 2008. – 232 с.

Розділ 4

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ВИХОВАНЦІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ГУРТКАХ ГУМАНІТАРНОГО НАПРЯМУ

4.1. Особливості формування ціннісних орієнтацій вихованців позашкільних навчальних закладів у гуртках гуманітарного напрямку

Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, пробудження громадянської самосвідомості, як ніколи, потребують нових шляхів і нових підходів до виховання патріотизму та власної гідності як базових цінностей особистості. Сучасні психолого-педагогічні дослідження актуалізували проблему оновлення програмно-методичного забезпечення позашкільної освіти з метою формування ціннісних орієнтацій вихованців.

Відповідно до «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», головними завданнями сучасного навчально-виховного процесу є утвердження в свідомості і почуттях учнів патріотичних цінностей і переконань, поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського

суспільства, співпрацювати із соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності вирішувати конфлікти відповідно до демократичних принципів; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи; формування мовленнєвої культури; спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [2].

Процес формування ціннісних орієнтацій вихованців позашкільних навчальних закладів у гуртках гуманітарного напрямку ґрунтується як на загальнопедагогічних принципах (дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей), так і на принципах патріотичного виховання:

– *принцип національної спрямованості*, який передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися належністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

– *принцип самоактивності й саморегуляції*, що забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до

прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

– *принцип полікультурності*, що означає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування у дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;

– *принцип соціальної відповідності*, який обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту Вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;

– *принцип історичної і соціальної пам'яті*, що спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах та методах діяльності;

– *принцип міжпоколінної наступності*, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

Розширення міжнародних зв'язків, створення умов для входження української освіти у світовий освітній простір робить іноземну мову затребуваною державою, суспільством, особистістю. У цей же час іноземна мова

розглядається як засіб спілкування, взаєморозуміння і взаємодії людей, пізнання інших національних культур, розвитку особистості.

Комунікативна спрямованість іноземної мови надає широкі можливості для виховання громадянської позиції, патріотизму, високих моральних якостей. Діалог культур розуміється не тільки як ознайомлення з культурою інших країн, але і як розуміння особливостей життя, побуту й менталітету українців, духовної спадщини України. У своїх дослідженнях А. Леонтьєв зазначає, що «вже з перших днів навчання іноземної необхідно показати кожній дитині важливість і цінність іншої, «чужої» мови як скарбниці знань про інших людей і їх культури» [3, с. 77].

Саме незнання власної історії, культури і традицій, а не історії країни, мова якої вивчається, викликає значні труднощі при спілкуванні. Тому в гуртках гуманітарного напряму позашкільних навчальних закладів вихованці набувають досвіду користуватися іноземною мовою як інструментом спілкування на основі українознавчого матеріалу, оскільки без вивчення рідної культури й мови неможливе вивчення іноземних мов. Усвідомлення загальнолюдських цінностей є невід'ємною частиною розвитку почуття національної самобутності. Вивчаючи разом з мовою життя мешканців інших країн, вихованці порівнюють отриману інформацію з реаліями рідної країни. Завдяки такому порівнянню вони вчаться бачити успіхи своєї держави і її проблеми, поважати й цінувати традиції та звичаї свого народу. Почуття національної гідності зміцнюється, коли вихованці можуть вільно розповісти про свою оселю, родину, країну, свій край, його історію, про

цікаві географічні маршрути, наукові досягнення, твори мистецтва, про традиції і звичаї.

Уміння презентувати свою країну у світі, її культуру і побут, святкові обряди та культурні цінності, національні особливості та реалії життя у спілкуванні із зарубіжними ровесниками та гостями, набуваються засобами активізації сформованих у попередні роки навичок за допомогою рольових ігор, творчих проєктів, змагань, квестів, культурних заходів тощо.

Практичне застосування українознавчої інформації сприяє вихованню у молоді відчуття себе майбутніми громадянами своєї країни, рівноправними партнерами інших європейських країн, покликаних розвивати свою Батьківщину і збагачувати скарбницю світової цивілізації.

Виховання патріотизму є одним з головних завдань педагога при роботі над темами: «Державна символіка», «Всесвітньовідомі українські вчені», «Українські традиції та символи», «Українці на світовій спортивній арені», «Співоча душа України», «Театральне мистецтво», «Українське кіно світової скарбниці», «Україна у барвах», «Українські свята» та ін.

Патріотизм зароджується разом із формуванням родинних почуттів до своєї сім'ї; матері, батька, бабусі, дідуся, родичів. Тому при вивченні теми «Родина» учитель мотивує вихованців розповідати про своїх найближчих людей і родинне коло.

Під час вивчення матеріалу з теми «Ми – українці», «Українські свята», учні розглядають і обговорюють сімейні звичаї, традиції святкування у власній родині.

На заняттях гуртка формуються навички та уміння дітей і підлітків розповідати про своїх друзів, рідне місто, село, країну, національні свята, столицю своєї Батьківщини, надавати інформацію про основні пам'ятки культури, особливості вітчизняної шкільної освіти тощо. При цьому широко застосовуються драматизації, пошуково-ігрові завдання, вікторини, конкурси тощо.

На заняттях гуртків гуманітарного напрямку вихованці вивчають матеріал про Україну та її історичні і пам'ятні місця, описують світлини мальовничих куточків нашої Батьківщини. Вони вчаться презентувати столицю з метою заохотити іноземних туристів приїхати у Київ. Виховний потенціал мають матеріали про народні свята (Різдво в Україні, колядки, щедрівки, фото з державною символікою під час святкування Дня Незалежності 24 серпня).

Вивчаючи тему «Українська музика», гуртківці ознайомлюються з творчістю відомих сучасних українських співаків (Руслана, Олег Скрипка, Славко Вакарчук, Джамала).

Під час розгляду теми «Київ – столиця України» вихованці отримують відомості про вулицю Грушевського, Європейську площу, Володимирську Гірку, слухають легенду про заснування м. Києва, вивчають карту столиці України.

Учитель розповідає про сім чудес України, особливості народних звичаїв та традиції, характерні для певного регіону тощо.

Отже, українознавству нині відведена важлива роль щодо патріотичного виховання підрастаючого покоління. Активна участь дітей та учнівської молоді у краєзнавчій

роботі сприяє їх громадському і духовному розвитку, формуванню інтелектуального потенціалу України. Заняття в гуртках гуманітарного напрямку мають на меті поглиблення знань вихованців, розширення їх кругозору, виховання загальнолюдських цінностей, формування громадян-патріотів незалежної демократичної європейської держави, сповнених національної гідності та поваги до інших народів.

4.2. Зміст, форми і методи формування ціннісних орієнтацій вихованців позашкільних навчальних закладів у гуртках гуманітарного напрямку

Формування патріотичних цінностей у вихованців в гуртках гуманітарного напрямку позашкільних навчальних закладів здійснювалося за навчальною програмою «Країнознавство: Україна (англійською мовою)». Ця програма розрахована на 1 рік навчання для вихованців віком 11-17 років, передбачає основний рівень – 144 години, по 2 години два рази на тиждень. Метою навчальної програми є виховання патріотичних цінностей і активної громадянської позиції, формування емоційно-ціннісного ставлення особистості до Батьківщини як рівноправного партнера інших країн.

Завданнями реалізації програми «Країнознавство: Україна (англійською мовою)» визначено такі:

- вивчення особливостей українського довкілля, етносу, мови, культури, націє- та державотворення, української ментальності, історичного розвитку та історичної долі українського народу;

- формування цілісних уявлень про місце України у світі, її культурної спадщини у скарбниці світової цивілізації;

- розвиток уміння презентувати свою країну у світі, культуру і побут свого народу, святкові обряди і культурні цінності, національні особливості та реалії життя у спілкуванні із зарубіжними ровесниками та гостями;

- формування активної громадянської позиції.

Представлена авторська програма органічно поєднує природознавчий аспект знань про Україну із суспільство-знавчим та культурологічним і охоплює такі блоки:

- 1) Географія України.
- 2) Ми – Українці.
- 3) Економіка України.
- 4) Політична система.
- 5) Віхи української історії.
- 6) Культура та мистецтво України.
- 7) Україна – туристична країна. Визначні міста та пам'ятки України.
- 8) Українська діаспора.

На заняттях програмою, окрім викладу головного змісту теоретичного матеріалу, передбачається вивчення основних та додаткових лексичних одиниць англійської мови за тематичними напрямками, відпрацювання їх правильного фонетичного відтворення, подання опорних граматичних конструкцій їх застосування. На практичних заняттях опорні лексико-семантичні одиниці актуалізуються через аудіювання (слухання та розуміння текстів), візуалізацію (робота з дидактичними картками, відео матеріалами, практичне виготовлення виробів в різних техніках)

та застосовуються у практичних творчих завданнях та комунікативних ситуаціях (презентації, проекти, комунікативні ігри, квести, драматизації).

Використання рольових ігор, ігор-драматизацій, інсценування є одним з ефективних засобів розвитку пізнавального інтересу вихованців до вивчення іноземної мови. Детально продумана і методично грамотно організована гра є прийомом навчання, який дозволяє комплексно вирішувати завдання як практичного, так і виховного, розвивального та освітнього характеру. У зв'язку з цим ігри на уроках іноземної мови повинні бути невід'ємною частиною методичної організації уроку, особливо на початковому ступені навчання.

Гра-драматизація активізує мислення, змушує творчо підійти до розгляду проблеми і знайти більш швидкий і точний спосіб вирішення завдання. Вона вимагає напруги емоційних і розумових сил. У процесі гри-драматизації проявляються повністю і часом несподівано здібності людини. Мета застосування такої гри на уроках англійської мови передбачає:

- формування певних навичок;
- розвиток мовленнєвих умінь;
- набуття досвіду спілкування;
- розвиток необхідних здібностей і психічних функцій (запам'ятовування мовного матеріалу);
- пізнання власної мови [4, с. 5-6].

Під час театральних постановок вихованці отримують унікальну можливість вільно висловлювати свої думки і почуття у процесі спілкування та самовиразитись через демонстрацію мовних знань.

Отже, гра-драматизація на гурткових заняттях у позашкільних навчальних закладах є ефективним засобом підвищення мотивації до оволодіння іншомовним спілкуванням. Саме драматизація допомагає дітям «зануритися у мову», подолати мовний бар'єр. Гра-драматизація дозволяє педагогу найбільш повно здійснювати особистісно орієнтований підхід, оскільки робить процес вивчення англійської мови захопливим та цікавим, створює ситуації успіху, пов'язує досвід вивчення мови дитиною з її життєвим досвідом.

Метод проектів формує у вихованців комунікативні навички, культуру спілкування, уміння коротко і доступно формулювати думки, терпимо ставитися до думки партнерів по спілкуванню, розвиває уміння добувати інформацію з різних джерел, обробляти її за допомогою сучасних комп'ютерних технологій, створює мовне середовище, яке сприяє виникненню природної потреби у спілкуванні іноземною мовою.

Проектна форма роботи є однією з актуальних технологій, що дають вихованцеві змогу застосувати накопичені знання з предмету. Учні розширюють свій кругозір, кордони володіння мовою, здобуваючи досвід її практичного використання, вчать слухати іншомовне мовлення і чути, розуміти один одного при захисті проектів. Крім того, робота над проектами розвиває уяву, фантазію, творче мислення, самостійність й інші особистісні якості. Проекти можуть підрозділятися на монопроекти, парні та колективні, усні та письмові, інтернет-проекти, але найбільш продуктивними виступають змішані проекти, в яких формуються навички дослідницької, творчої та практико-орієнтованої роботи.

Квест – інтерактивний метод, за якого учасникам пропонується рухатися від «станції» до «станції» і, зупиняючись, отримувати чи демонструвати свої знання, набувати чи демонструвати певні навички. Інтерактивні вправи, виконання яких передбачає участь у квесті, стимулюють інтерес вихованців, забезпечують активне залучення кожного, згуртовують колектив.

Упровадження інформаційних технологій у позашкільних навчальних закладах значно урізноманітнює процес сприйняття і опрацювання знань. Завдяки комп'ютеру, Інтернету і мультимедійним засобам гуртківцям надається унікальна можливість опанування великого обсягу інформації з її подальшим аналізом і сортуванням. Значно розширюється і мотиваційна основа навчальної діяльності. За умов використання мультимедіа вихованці отримують інформацію з газет, телебачення, самі беруть інтерв'ю і проводять телемости, веб-квести, роблять відеороліки, презентації.

4.3. Тренінгові вправи для формування ціннісних орієнтацій вихованців позашкільних навчальних закладів у гуртках гуманітарного напрямку

Важливим шляхом впровадження вищезазначеної програми може бути система вправ комунікативних тренінгів, спрямованих на вироблення певного вміння чи навички. Тренінгові технології дозволяють реалізувати потреби вихованців в активній діяльності і спілкуванні. Основними чинниками, які підвищують ефективність тренінгових технологій, є груповий характер занять, питома частка ігор,

варіативність процедур та їх повторюваність, надання можливостей робити вибір поведінки, позитивний емоційний фон занять, постійна рефлексія процесу роботи, діагностика стану дітей [1, с. 421].

Зазначимо, що проведення тренінгових занять у гуртках гуманітарного напрямку позашкільних навчальних закладів великою мірою компенсує недоліки комунікативної практики у школі, сприяє кращому пізнанню вихованцями один одного, спонукаючи їх звертатись до свого внутрішнього світу, використовувати власні потенційні можливості та адекватно їх оцінювати.

Тренінгові технології передбачають застосування різних моделей навчальної гри: 1) імітаційні ігри, в основі яких – імітування подій, конкретної діяльності людей або організацій; 2) операційні ігри, які допомагають вправлятися у здійсненні конкретних специфічних операцій (наприклад, проведення дискусії, бесіди); 3) метод розігрування ролей, що забезпечує відпрацювання тактики поведінки, дій, виконання функцій конкретною особою; 4) метод інсценування, коли розігруються будь-які ситуації та поведінка людини за певних обставин, на основі мобілізації власного досвіду, знань, уміння вжитися в образ певної особи та об'єктивно оцінити правильність обраної поведінки.

«Познайом мене зі своїми друзями». Вихованці стають у коло. Кожен повинен відрекомендувати сусіда праворуч і ліворуч: “His/Her name is...” (Його/Її ім'я...). „He/She is from Ukraine...” (Він/Вона з України). “He/She is Ukrainian” (Він/Вона українець/українка).

«Bingo!» Гра «Лексичне лото»

Мета: повторення лексики з будь-якої теми.

Педагог готує список слів з певної лексичної групи (назви тварин, рослин, одягу, власні назви тощо). Учень креслить на аркуші паперу квадрат, який ділить на дев'ять маленьких квадратів, у яких слід написати по одному слову із заданої групи. На виконання цього завдання учням дається 3-5 хвилин, після чого педагог голосно читає слова зі свого списку, викреслюючи прочитані. Вихованці викреслюють слова, які є у їхніх квадратах. У кого виходить три закреслені слова по вертикалі, горизонталі або діагоналі, той говорить: «Bingo!». Такому гравцеві надається перше місце. А педагог продовжує читати слова зі списку, щоб визначити друге і третє місця.

«Біла ворона»

Педагог показує дітям 5 карток, на яких зображені знайомі їм предмети. Чотири предмети з п'яти мають належати до однієї категорії, а один – до іншої. Наприклад: a river, a forest, a mountain, a field, a carrot. Вихованці визначають зайвий предмет та пояснюють, чому саме його вони визначили як зайвий.

“Snowball”

Одна з найпоширеніших видів лексичної гри, її перевага в можливості використовувати під час вивчення будь-якої теми. Гра покликана активізувати словниковий запас вихованців за вивченою темою, добре тренує пам'ять і сприяє розвитку уваги. Педагог говорить: “I like travelling” і просить першого гравця повторити сказане ним і додати своє: “I like travelling and reading”. Гра триває, доки кожен її учасник не відтворить встановлений ланцюжок слів.

“A detective”

Сприяє розвитку уважності, спостережливості і активізації активного словникового запасу. На дошці

намальоване поле у вигляді сітки, у кожній клітинці якої написана буква алфавіту. Серед літер зашифровані слова з певної теми. Завдання вихованців – самостійно відшукати серед літер потрібні слова, спираючись на список внизу сторінки.

“Up and down”

Різновид лексичної гри, яку також можна використовувати у вигляді фізкультхвилинки. Ця гра забезпечує концентрацію уваги на вивчених словах і дозволяє дітям трохи порухатись. Педагог роздає по 3-4 картки зі словами. Він показує малюнок, а учень, у якого є відповідне слово, повинен встати, назвати і показати слово. Бажано показувати малюнки швидко, щоб підвищити активність і уважність вихованців.

“Memory game”

Гра призначена розвивати пам'ять у дітей. Педагог розвішує на дошці 10 карток за вивченою темою, усі хором називають слова. Далі він просить усіх заплющити очі, а сам прибирає одну з карток. Вихованці мають здогадатися, яка картка пропущена, і назвати весь ряд з 10 слів. Гра триває доти, доки на дошці не залишиться жодного малюнка, а вихованці назвуть їх усі по пам'яті.

Гра «Хрестики – нулики»

Мета: активізація лексики з певної теми.

Педагог ділить клас на дві команди – «хрестики» і «нулики». На дошці зображено квадрат, який поділено на дев'ять менших квадратиків. У кожному з них написана назва теми-категорії, наприклад: animals, seasons, food, weather, clothes і т. д. Кожна команда вибирає собі категорію, а педагог зачитує запитання до цієї категорії. Якщо гравці

відповідають на запитання, то вихователь замість категорії ставить значок команди, що дала відповідь: хрестик або нулик. Перемагає та команда, яка здобуде три хрестики чи нулики підряд. Запитання можуть бути такі:

Animals: It lives in the forest; it's brown and fat and has a short tail. (A bear)

Food: What vegetables do you need to cook vegetable salad?

Weather: What can we see in the sky at day when there are no clouds? (The sun)

Гра «Їстівне – неїстівне»

Мета: активізація лексики з різних тем.

Гра проводиться з м'ячем. Педагог або учень кидає м'яча іншому вихованцеві, називаючи певне слово. Якщо слово означає їстівний предмет, вихованець ловить м'яча, якщо ж неїстівний – відкидає його.

Гра «Скажи наступне слово»

Мета: засвоєння та повторення назв днів тижнів, місяців, дат, числівників.

Педагог називає день тижня, місяць, дату або числівник. Вихованці по черзі швидко називають наступний день, місяць, дату або числівник. За кожне правильне слово учень дістає один бал.

Цю гру можна проводити на командну чи особисту першість.

«Перевір себе»

Вихованцям пропонується тема (animals, clothes, weather, character and appearance), на яку упродовж 1,5-2 хв вони повинні написати якомога більше слів. Гравці по черзі зачитують слова. Якщо слово повторюється, то його

викреслюють. Перемагає той, у кого залишиться більше слів.

«Вінегрет»

На дошці написані слова, літери в яких перемішані. Вихованці повинні розпізнати слова та записати їх у зошити. Перемагає той, хто правильно запише всі слова. Для спрощення завдання педагог вказує тему, до якої можна віднести слова.

«Вгадай задуманий предмет»

Вихованець виходить із класу, а інші задумують предмет. Далі той, хто вийшов, заходить до класу і запитує: „Is it a flag?“ (Це прапор?). Клас хором відповідає: „Yes (no). It's (not) a flag" (так або ні). Гравцеві дозволяють поставити не більше трьох запитань. Якщо після третього запитання він не вгадав предмет, вихованці називають його хором.

«Світлофор»

Педагог каже, що він називатиме предмети, які учні зазвичай кладуть у портфель, коли йдуть до школи. Якщо це відповідає дійсності, вихованці показують зелений колір „світлофора“, якщо ні, то червоний. Гра проводиться англійською мовою у швидкому темпі.

Метою ігор виявлення толерантності є об'єднання учасників групи для спільного вирішення поставлених завдань, розвиток вміння висловлювати симпатію і повагу один до одного. Такі ігри надзвичайно важливі, адже від того, наскільки згуртована група залежить якість виконання завдань та рівень досягнення поставлених цілей всього тренінгу.

1. *Зв'язування групи.* Учасники стоять у колоні по одному, в лівій руці у кожного протягнутий уздовж групи тонкий канат. Гравцям дається завдання щільно скрутитися

за годинниковою стрілкою в «рулет», після чого ведучий обв'язує групу кінцем, який залишився на рівні пояса. У такому стані групу учнів просять переміститися по приміщенню за траєкторією, що задається ведучим.

Іноді дається додаткове завдання: у процесі переміщення кожен називає три характерні риси про себе як громадянина України, а після завершення вправи інші учасники згадують ці факти. Ведучому слід уважно стежити за траєкторією руху групи, щоб уникнути зіткнення гравців з нерухомими предметами. Час виконання: 2-3 хвилини.

2. *Повторення рухів.* Учасники стають у коло, ведучий виходить за двері. Із решти гравців вибирається один «законодавець моди», який буде придумувати і виконувати будь-які нескладні фізичні вправи, а всі решта – повторювати за ним. Кожні 10-15 секунд він змінює рухи, інші, помітивши це, теж починають його копіювати. Коли «законодавець моди» обраний і почалося виконання вправи, ведучого звать назад у приміщення, його завдання – шляхом спостереження встановити, за ким саме учасники повторюють рухи.

3. «Атоми і молекули». Ведучий: «Уявіть, ви – самотні атоми. Починається хаотичний броунівський рух, при цьому можливі легкі зіткнення один з одним. Будьте обережні. За моєю командою ви повинні з'єднатися в молекули, число атомів в яких я назву». Через деякий час після початку ведучий називає цифру, наприклад «п'ять». Учасники складають групи по п'ять осіб. Потім інша кількість атомів у молекулах і т. д., але не більше 4-5 разів. Наприкінці можна назвати молекулу, в якій атомів рівно стільки, скільки учасників у групі.

4. «Скелелаз». Група вибудовується в одну щільну шеренгу, яка зображує «скелю» з нерівностями і «корчами» – руками і ногами, які виступають уперед. Кожен учасник послідовно проходить уздовж цієї «скелі». Гра проходить найцікавіше, коли «скеля» розташовується на краю невеликого увисшя (наприклад, на двох-трьох складених впритул гімнастичних лавках). У такому випадку ведучому слід передбачити страховку учасників. Гру можна проводити і на рівній поверхні, тоді лінія, уздовж якої стоїть шеренга, символізує обрив, і заступати за неї не можна.

5. «Друкарська машинка». Учасникам загадується слово або фраза. Букви, що становлять текст, розподіляються між членами групи. Потім фраза повинна бути сказана якомога швидше, причому кожен називає свою літеру, а у проміжках між словами всі плескають у долоні.

6. «Відзеркалювання». Інструкція: Виконайте чотири нескладних завдання, точніше, зімітуйте їх виконання. Завдання такі: вишиваємо рушник; збираємося в подорож до Карпат; виготовляємо писанку; танцюємо український народний танок.

Особливість цих завдань в тому, що їх слід виконувати попарно, причому учасники стануть один проти одного, і один з них стане на певний час «дзеркалом», тобто копіюватиме всі рухи свого партнера. Потім вони поміняються ролями.

7. «Подібність і відмінність». Ведучий: «Люди спілкуються, хоча вони схожі або відмінні один від одного. Давайте знайдемо відмінності і схожість між собою. Кожен з вас повинен вимовити фазу, звертаючись до сусіда праворуч: “Ми з тобою схожі тим, що ... (називається будь-

яка ознака схожості), але на відміну від тебе я ... (називається будь-яка ознака відмінності). Наприклад: “Ми з тобою схожі тим, що любимо українську сучасну музику. На відміну від тебе, я люблю пісні Славка Вакарчука, а ти захоплюєшся творчістю Джамали”.

Література

1.Інтерактивні технології формування життєвої компетентності // Життєва компетентність особистості: від теорії до практики / за ред. І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя : Центріон, 2005. – 640 с.

2.Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/16/naczionalno-patriotichne-vixovannya/>.

3.Леонтьев А. А. Психологические предпосылки раннего овладения иностранным языком / А. А. Леонтьев // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 5. – С. 29-31.

4.Петрова Л. В. Игровые технологии на уроках английского языка / Л. В. Петрова. – Английский язык. – № 11. – 2007.

Розділ 5

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ВИХОВАНЦІВ У ШКОЛАХ МИСТЕЦТВ

5.1. Проект професійного розвитку педагогів школи мистецтв «Методика формування ціннісних орієнтацій вихованців у школах мистецтв»

Під час експериментальної роботи нами встановлено, що педагогами шкіл мистецтв не приділяється достатньо уваги вихованню учнів, зокрема формуванню їх ціннісних орієнтацій. Наші спостереження свідчать, що дуже часто метою є навчити певних практичних умінь, а не сформувати духовну складову особистості учня, прищепити естетичні цінності, естетичний смак, розвинути патріотичні почуття тощо.

Наприклад, уроки з фортепіано нерідко зводяться до того, щоб вивчити ноти, оволодіти певним репертуаром (вивчити для академічного концерту та «скласти» декілька творів), підготуватися до технічного заліку. За рутинною роботою часто втрачається справжній сенс оволодіння мистецтвом – навчитися відчувати художній образ творів, корегувати власний емоційний стан засобами мистецтва, інтерпретувати мистецькі твори, імпровізувати, творити, проявляти власну креативність.

Досліджуючи стан сформованості патріотичної цінності на території східного пограниччя України, ми встановили, що частина педагогів досі сповідують імперські цінності, використовують на заняттях матеріал, який не

сприяє формуванню громадянина-патріота, недостатньо самі володіють знаннями про українське мистецтво та національну культуру.

Для того, щоб захопити дитину національним мистецтвом, педагогу необхідно самому любити мистецтво країни, в якій він живе, пишатися культурою, вивчати її. Щиросердна любов до свого краю, передається і дитині. Тому в нашому формувальному експерименті ми багато часу приділили роботі саме з педагогами. Від змін на рівні свідомості, установок, поведінки педагога залежить ефективність педагогічного процесу, зокрема в аспекті формування ціннісних орієнтацій у дітей.

Нами розроблено проект професійного розвитку ***«Методика формування ціннісних орієнтацій вихованців у школах мистецтв»***.

Метою впровадженого проекту є формування готовності викладачів школи мистецтв до розвитку в учнів ціннісних орієнтацій, зокрема патріотичної та естетичної, засобами мистецтва, оволодіння сучасними методами та техніками виховання.

Завдання проекту професійного розвитку:

- систематизувати знання щодо розуміння: сутності поняття життєві цінності, понять «патріотична цінність», «естетичні цінності», сучасних методів викладання в школі мистецтв;

- сформувати вміння (навички): впроваджувати діалогічні методи викладання, використовувати інноваційні технології;

- розвинути установки до: інноваційності, комунікативності, творчості.

**Програма проекту професійного розвитку педагогів
«Методика формування ціннісних орієнтацій вихованців у
школах мистецтв»**

Модуль 1. «Ціннісні орієнтації. Формування естетичних ціннісних орієнтацій в учнів»			
№	Тема	Організаційні форми та обрані методи	К-ть год.
1	«Формування ціннісних орієнтацій у вихованців школи мистецтв. Як є? Як має бути?»	Круглий стіл	4
2	«Формування естетичних ціннісних орієнтацій у вихованців шкіл мистецтв»	Тренінг	12
3	«Я – носій змін» (формування власної траєкторії самоосвіти з питань розвитку естетичних цінностей в учнів, упровадження отриманих знань та вмінь у виховний процес)	Самостійна робота (протягом двох місяців)	
4	«Впровадження сучасних методів та підходів формування естетичних ціннісних орієнтацій у навчально-виховному процесі»	Світове кафе («The World Cafe»)	3

Модуль 2. «Патріотизм як почуття. Формування патріотичної ціннісної орієнтації у вихованців»			
1	«Патріотичне виховання в умовах східного пограниччя України»	Тренінг	18
2	Оновлення навчального матеріалу українськими творами мистецтва	Самостійна робота	
4	«Мистецтво – могутній потенціал для патріотичного виховання учнів»	Проведення виставок, концертів, лекцій-презентацій тощо	
5	«Патріотичне виховання учнів засобами мистецтва» (обмін досвідом)	Дистанційна конференція	5
6	Узагальнення результату проекту	Анкетування Рефлексія	2
7	Разом годин		44 (без годин на самостійну роботу)

Представлена методична розробка забезпечує поетапне формування готовності педагогів до виховання в учнів ціннісних орієнтацій.

Отже, під *проектом професійного розвитку педагогів шкіл мистецтв* ми розуміємо спосіб підготовки, що охоплює діагностичний, актуалізуючий, моделюючий, корегувальний етапи навчання та будується на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії андрагога (тренера, наукового консультанта) і педагога, який підвищує свою професійну майстерність для формування ціннісних орієнтацій вихованців у школах мистецтв.

Підготовка вчителів має бути особистісно орієнтованою, оскільки педагог є головним суб'єктом навчання, який прагне набути професійного досвіду для формування ціннісних орієнтацій. З-поміж ознак особистісної спрямованості підготовки ми виділяємо такі:

- акцент на професійному саморозвитку у процесі самоосвітньої діяльності для опанування засад формування ціннісних орієнтацій;

- актуалізація суб'єктивного досвіду вчителя, його рефлексивної позиції;

- можливість вибору, оцінки й особистісної відповідальності в процесі активного навчання та у практичній педагогічній діяльності щодо формування ціннісних орієнтацій учнів;

- суб'єкт-суб'єктна взаємодія під час навчання між андрагогом (тренером, науковим консультантом) та педагогом.

Підготовка вчителів шкіл мистецтв у проєкті професійного розвитку для формування ціннісних орієнтацій учнів ґрунтується на базових принципах:

- *Принцип організації підготовки педагогів на андрагогічних засадах:* створення умов для особистісного професійного розвитку з урахуванням індивідуальних потреб та практичного досвіду учасників.

- *Принцип диференціації:* надання можливості вчителю обирати індивідуальний шлях навчання в процесі підготовки; забезпечення варіативності навчальних форм, змісту, методів.

- *Принцип встановлення партнерського типу взаємодії між суб'єктами навчального процесу:* упровадження демократичного стилю підготовки; взаємозбагачення;

стимулювання активності учасників до спільної навчальної діяльності.

Проект професійного розвитку педагогів школи мистецтв складається з чотирьох компонентів: мотиваційного, змістовного, процесуального та рефлексивно-оцінювального (рис. 5.1).

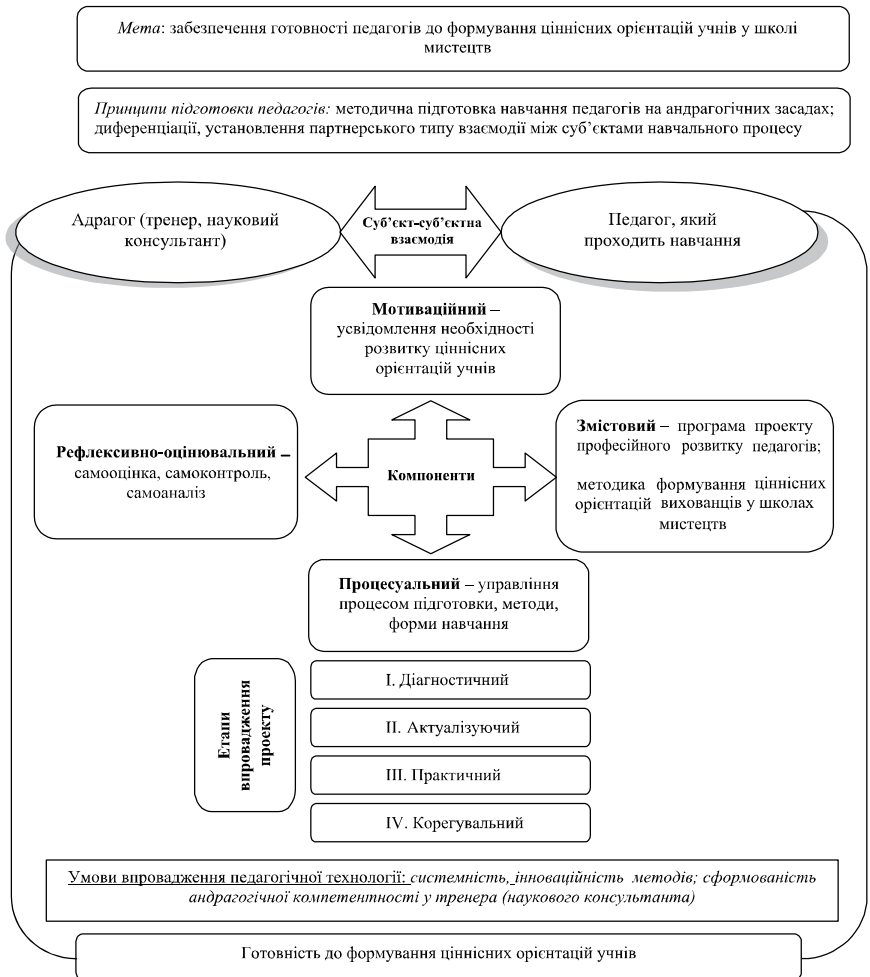

Рис. 5.1. Модель підготовки педагогів шкіл мистецтв за проектом професійного розвитку

1. Мотиваційний компонент, під яким розуміють сукупність мотивів, адекватних меті особистісного розвитку та навчальної діяльності.

Процес підготовки педагогів до формування ціннісних орієнтацій учнів, потребує вмотивованості долати стереотипи у викладанні, спрямованості на подальшу самоосвіту за означеною темою.

Структура цього компоненту є складною, оскільки мотивація містить у собі цілі, мотиви, потреби.

Формування у педагогів готовності до формування ціннісних орієнтацій ґрунтується на визначених професійних цілях, а саме:

- удосконалення професійної педагогічної майстерності;
- оволодіння сучасними методами та техніками виховання;
- оновлення навчальних матеріалів українськими мистецькими творами;
- отримання установок на саморозвиток.

До потреб, які впливають на мотиваційну спрямованість педагога до формування ціннісних орієнтирів учнів, віднесено професійні інтереси вчителя та потреби в саморозвитку.

Професійні потреби мають три рівні: професійний, функціональний, епізодичний (або поверхневий чи байдужий). Під час констатувального експерименту було встановлено недостатній рівень сформованості у педагогів школи мистецтв саме професійних потреб. Отже, варто впливати, зокрема засобами реалізації проекту, на професійний розвиток цього складника.

Вмотивованість до саморозвитку є важливою потребою для формування готовності педагогів до формування ціннісних орієнтацій учнів. Цілеполягання постає визначальним чинником підготовленості вчителя до саморозвитку. Сформувані вміння планувати роботу на віддалений термін, вмотивувати на дослідницьку, пошукову діяльність є пріоритетними завданнями діяльності андрагога під час підготовки педагогів.

2. Змістовий компонент. Констатувальний експеримент довів, що вчителі мають недостатній рівень знань щодо розуміння сутності понять «життєві цінності», «естетичні цінності», «патріотичні цінності», змісту і методики формування ціннісних орієнтацій. Саме розкриття цих проблем і закладене у змістовому компоненті підготовки.

Вважаємо доцільним розглянути змістовий компонент у двох площинах. Перша площина – естетичні ціннісні орієнтації, оскільки нове осмислення феномену естетичних ціннісних орієнтацій у сфері мистецької педагогіки має ефективно вплинути на культурно-дозвіллевий простір та духовний розвиток особистості. Друга площина – патріотичні ціннісні орієнтації, актуальність яких обумовлена трагічними подіями, які розгортаються на сході країни, що виявили необхідність підсилити виховний аспект в контексті національно-патріотичного виховання особистості учнів.

Зміст, структура та тематика проекту професійного розвитку педагогів шкіл мистецтв спрямовані на:

- професійне зростання, підвищення фахової компетентності педагога за умов його активної суб'єктної позиції;

- самостійне опрацювання сучасної наукової літератури, зокрема державних документів, історичних, культурологічних, мистецькознавчих джерел;

- ознайомлення з новітніми методами та техніками тощо.

3. *Процесуальний компонент* проекту професійного розвитку складається з форм навчання, методів, засобів, управління процесом навчання.

У розробленій моделі використано такі форми підготовки педагогів: семінари, тренінги, дистанційні конференції, круглі столи, національне кафе, індивідуальні консультації, наставництво.

Управління процесом підготовки педагогів до формування ціннісних орієнтацій учнів

Для ефективної роботи андрагогу потрібно спиратися на п'ять основних функцій управління (педагогічного менеджменту): планування, організація, мотивація, контроль, координація.

Планування, організація та координація – необхідні функції в успішній реалізації проекту професійного розвитку.

Для підготовки педагогів необхідно обрати декілька варіантів планування.

Планування індивідуальної траєкторії навчання педагога: педагог обирає проблематику, зміст, визначає термін виконання.

Планування роботи для вчителів-початківців. Регулярні (раз на чотири місяці) семінари-практикуми, під час яких послідовно висвітлюються проблеми виховання ціннісних орієнтацій учнів: від теоретичних засад розуміння процесів

інтеграції до практичного впровадження інтегрованих технологій, моделювання уроків, аналізу відвідуваних уроків педагогів-методистів. Планування наставництва для педагогів залежить від конкретної особистості, з якою провадиться наставництво.

Організація – створення реальних умов для досягнення запланованих цілей. Завдання цієї функції – формування групи для навчання, а також забезпечення усім необхідним для роботи: від викладацького складу до обладнання тощо.

Координація – реалізація взаємодії різних груп педагогів, взаємозв'язок між усіма компонентами навчання, складання звітів.

Зміст функцій мотивації та контролю збігається з тими, що вже викладено раніше.

4. Рефлексивно-оцінювальний компонент. Рефлексія – це процес і результат усвідомлення педагогом діяльності, що відбувалася під час підготовки. Предметом рефлексії цього разу є як власна діяльність суб'єкта рефлексії, так і діяльність інших у їх взаємозв'язку. Учитель виокремлює спектр значущих для нього дій, виконаних під час навчання, аналізує відповідність поставлених цілей реально отриманим результатам.

Проект професійного розвитку педагогів до формування ціннісних орієнтацій у вихованців мав такі етапи:

1. Діагностичний етап: виявлення рівня підготовленості вчителів до формування ціннісних орієнтацій в учнів (констатувальний експеримент).

2. Актуалізуючий етап: опанування досвіду формування ціннісних орієнтацій (теоретичний і практичний аспекти),

зокрема на рівні особистісної активності педагога під час проекту.

3. Практичний етап: впровадження змісту, методів, форм навчання для формування ціннісних орієнтацій у процесі практичної педагогічної діяльності в школі мистецтв.

4. Корегувальний етап: оцінювання отриманих під час навчання результатів, рефлексія навчання, виявлення проблем педагогів щодо формування ціннісних орієнтацій, консультування та спрямування процесу самоосвіти на подолання визначених труднощів.

Для ефективного впровадження проекту професійного розвитку необхідні такі умови:

- *неперервність навчання* – забезпечення цілісності, послідовності етапів підготовки педагога;

- *інноваційність педагогічних методів* – організація навчання, за якого акцент зі знаннєвого аспекту переноситься на дієвий; розвивається вміння виділяти спільне та відмінне, аналізувати, систематизувати, критично оцінювати; упровадження інтерактивних методів, дискусій, ділових ігор;

- *сформованість андрагогічної компетентності у тренерів, наставників* – сукупність фахових знань, комунікативних і особистісних якостей андрагога, володіння особистісно орієнтованою, фасилітованою технологіями, розуміння психолого-дидактичних особливостей навчання дорослих.

Забезпечення цих умов не тільки сприятиме упровадженню власне проекту, а й зумовлюватиме ефективність розвитку педагогічної майстерності.

Таким чином, проект професійного розвитку **«Методика формування ціннісних орієнтацій вихованців у школах**

мистецтв» як інтегративний спосіб організації навчально-виховного процесу спрямований на розвиток професійної майстерності, системне планування та управління вирішенням освітніх проблем, забезпечує формування готовності педагогів до формування ціннісних орієнтацій вихованців.

5.2. Матеріали до проекту професійного розвитку педагогів «Методика формування ціннісних орієнтацій вихованців у школах мистецтв»

Оскільки проблема формування готовності вчителів до виховання ціннісних орієнтирів може викликати складнощі, особливо у молодих педагогів, доцільним є впровадження *наставництва*.

На початку розвитку професійних відносин між наставником і педагогом спільно визначаються мета й завдання, а також очікувані результати від участі у процесі наставництва, розробляється план із зазначенням термінів роботи. План, створений спільно наставником і педагогом, передбачає взаємну згоду щодо внесення змін тощо.

Характеристика ефективних наставників:

- педагоги віддані своїй професії;
- бажають удосконалювати свою діяльність через співпрацю зі своїми колегами, які зацікавлені у професійному зростанні;
- уміють вирішувати проблеми (визначати проблему, генерувати ряд альтернативних рішень для її вирішення, вибирати найбільш оптимальні рішення, застосовувати обрані рішення та оцінювати їх ефективність);
- мають навички планування організації праці;

- бажають бути наставником;
- володіють широким спектром навичок навчання, досконало знають програму та її зміст;
- мають почуття гумору;
- забезпечують позитивну і конструктивну критику;
- ефективно використовують час;
- здатні побудувати довірливі професійні стосунки.

Приклади спільної діяльності наставника і підопічного:

- взаємовідвідування навчальних занять;
- обмін професійними книгами та статтями;
- „мозковий штурм” стосовно вирішення проблем;
- спільна реалізація проектів;
- ведення портфолію;
- спостереження;
- участь у семінарах, тренінгах тощо;
- ведення інтерактивного журналу через електронну пошту, блог, реальну книгу;
- консультації по телефону.

Наставництво та консультування різняться передусім тим, що наставництво є заздалегідь спланованим процесом підтримки, а консультування відбувається при виникненні запитань у вчителя з певної проблеми.

5.3. Упровадження сучасних методів та підходів формування естетичних ціннісних орієнтацій у навчально-вихованому процесі

Навчання в школі мистецтв має забезпечити позитивний вплив на духовне життя підлітків, сприяти формуванню їх естетичних орієнтацій.

Зазначена проблема актуалізувалася на сучасному етапі, коли спостерігається недостатній рівень розвитку духовності у суспільстві.

Під поняттям “цінність” і “ціннісна орієнтація” розуміємо спрямованість особистості на ті чи інші суспільні цінності. Вчені наголошують, що ціннісні орієнтації – це певна система спрямованості інтересів і потреб особистості, націлена на деякі аспекти соціальних цінностей. Вони значно впливають на стиль мислення і життя людини, перебіг емоційних та мотиваційних процесів.

Сенс поняття «естетичне» дуже по-різному трактується теоретиками. Естетичні явища – це сфера насамперед краси і мистецтва, у тій мірі, в якій воно пов'язане з красою.

«Естетичне» в житті – це поле таких взаємодій людини зі світом, при яких виникає або створюється своєрідне чуттєве переживання краси або неподобства, які знаходять прояв у тих чи інших явищах дійсності.

У природі подібних чуттєвих переживань немає. Вони з'являються саме в процесі розвитку культури. Людина поступово ставала здатною відчувати чуттєву насолоду від того, що називається красою, і чуттєву огиду до неподобства, потворності.

Так, як для сфери моральності центральною цінністю є добро (в його протиставленні злу), так для сфери "естетичного" – краса, або "прекрасне".

У новій естетиці утвердилося набагато ширше розуміння мистецтва як частини людської культури. Мистецтво розглядають не просто як засіб для втілення краси (тобто, особливо ефективний спосіб встановлення чуттєво-розумних відносин зі світом, що дозволяє індивіду і суспільству удосконалювати

себе), а й у контексті завдань або функцій. Учені наголошують на можливості за допомогою мистецтва висловити почуття і думки інших людей та свої власні; пізнавати світ у формі художніх образів, символів і т.д.; вчитися естетично оцінювати реальність; залучатися до певної позитивно цінної діяльності.

Естетичний смак є тим поняття, яке визначає здатність особистості не тільки давати естетичну оцінку, а й присвоювати або заперечувати естетичну цінність. Естетичний смак науковці розуміють як здатність до індивідуального відбору естетичних цінностей, а в такий спосіб до саморозвитку і самовиховання.

Кожна людина має у своїй свідомості привласнені загальні цінності, які відображаються у формі *ціннісних орієнтацій*.

На підставі здійсненого аналізу ми дійшли висновку, що **естетичні ціннісні орієнтації** – це цілісне функціональне утворення, яке спрямовує та наближує особистість до досконалості, довершеності; охоплює уявлення про естетичний ідеал, естетичний смак, втілює потребу в гармонії та красі, бажанні відобразити свої почуття та передати почуття інших засобами художніх мистецьких образів і є стимулом до творчості.

Педагогічний тренінг у процесі впровадження проекту професійного розвитку

Одним із критеріїв класифікації сучасних інноваційних методів навчання дорослих може слугувати їхня здатність забезпечувати моделювання життєвих і професійних ситуацій. На відміну від інформаційно-рецептивної спрямованості навчання, коли дорослий є об'єктом впливу,

пропоновані методи забезпечують проблемно-рефлексивний підхід, який, з одного боку, сприяє формуванню критичного ставлення дорослого до власного досвіду, його розумінню та об'єктивній оцінці, а з іншого – ставить самого педагога в позицію дослідника, який виробляє спільно з тим, хто його вчить, власні рішення. Таким чином, ефективною формою роботи стає педагогічний тренінг.

Тренінг (англ. train – навчати, виховувати). Під поняттям *педагогічний тренінг* ми розуміємо засіб впливу на особистість педагога, орієнтований на застосування активних методів групової педагогічної діяльності з метою розвитку професійної компетентності, формування навичок конструктивної поведінки, відпрацювання системи вправ (організаторських, комунікативних, гностичних, перцептивних та ін.).

Метою педагогічного тренінгу є розвиток у педагогів знань, умінь і навичок організації різних видів педагогічної діяльності; відпрацювання партнерських умінь у ситуаціях навчальної взаємодії, виховання особистісного ставлення до складових професійної майстерності; формування установок до інноваційної діяльності та саморозвитку.

Тренінг є інтенсивною формою навчання. Методи, що обираються для його проведення, мають забезпечувати інтенсивність викладення змісту та бути стислими у часі.

Існує чітка структура тренінгу, яка сприяє ефективності та прогнозованості результатів навчання:

1. Вступ: знайомство учасників; їх ознайомлення з програмою тренінгу; формулювання правил проведення тренінгу.

2. Основна частина: актуалізація сформованих компетентностей; проведення навчання; виконання самостійної роботи.

3. Завершальна частина: підбиття підсумків, оцінка ефективності тренінгу.

Ключовими принципами побудови тренінгових занять є наявність основних етапів, логічність і взаємозв'язок між окремими етапами, відповідність змісту і процесу заявленим цілям та завданням, модульність.

Тренінг проводиться за такою чіткою структурою:

1. Вступне діагностування учасників.
2. Знайомство учасників.
3. Встановлення „Кодексу взаємодії”.
4. Визначення очікуваних результатів.
5. Основна частина (міні-лекції та практична робота).
6. Рефлексія.

Отже, на нашу думку, одним з етапів забезпечення проекту професійного розвитку є упровадження навчальних і розвивальних програм тренінгів для досягнення стійких змін у поведінці педагога.

Фасилітований метод у процесі формування ціннісних орієнтацій учнів

Монологічність на заняттях можна подолати через оволодіння діалогічними методами викладання. Один із них – фасилітований метод.

Педагогічну фасилітацію вчені трактують як взаємодію між учителем та учнем, що ґрунтується на засадах гуманізму, толерантності, передбачає нагальний пошук способів і засобів гуманізації навчально-виховного процесу.

Під *фасилітацією* (з латинської «*facilis*» – легкий; з англійської «*facilitate*» – полегшувати, допомагати) науковці розуміють технологію навчання, принциповою особливістю якої є опосередкована участь педагога в колегіальному самонавчанні учнів. Учені виділяють фасилітацію як ознаку професійно важливої якості особистості вчителя. Це професійне психологічне новоутворення, що інтегрує в собі індивідуально-психологічні особливості емоційної, інтелектуальної та поведінкової сфер, що виявляється в міжособистісній взаємодії і позитивно впливає на виконання педагогічної діяльності.

Фасилітована дискусія як одна з форм педагогічного спілкування полягає в колективному обговоренні певної проблеми, що має на меті колегіально наблизитися до результату (знаходити рішення, відкривати нові ідеї, досягати консенсусу) за допомогою певних стратегій, додаткових запитань і спеціальних прийомів учителя-фасилітатора.

Учитель-фасилітатор повинен мати необхідні навички, серед яких вміння створити атмосферу абсолютного позитивного сприйняття, активне слухання, управління групою динамікою.

Створення фасилітатором атмосфери абсолютного позитивного сприйняття уможлиблюється завдяки тому, що педагог уважно слухає учнів, намагаючись зрозуміти, що стоїть за кожним висловом. Він щирий і природний (конгруентний) у своїх проявах, реакціях. Така поведінка фасилітатора сприяє подоланню учнями бар'єру спілкування з ним як з викладачем. Одночасно із цим фасилітатор конструює проблемне інтелектуальне середовище. Напруга,

що породжується цим середовищем, спонукає учнів розв'язати проблему, а комфорт від позитивного сприйняття полегшує їм цю роботу.

Для того, щоб в учасників з'явилося бажання висловлювати в групі свої особистісно значущі думки і переживання, кожен член групи повинен уміти вислуховувати й намагатися зрозуміти іншого, тобто мати навички так званого активного слухання.

Незважаючи на уявну зовнішню простоту цих двох умінь, під час їх формування виникають труднощі. Суттєва роль у подоланні таких труднощів, особливо на початковому етапі групового процесу, відводиться фасилітаторам. Коли значуща тема для обговорення знайдена, фасилітатору потрібно уважно стежити за тим, щоб не пропустити позицій та висловлювань інших. Необхідно звертати увагу не тільки на зміст повідомлення учнів, а й на їх почуття.

Головне правило ведення дискусії – взагалі не оцінювати відповіді дітей як «правильні» чи «неправильні» (учасник обговорення має право на своє «бачення», навіть якщо воно не збігається із загальноновизнаним чи розумінням змісту твору самим учителем). Треба намагатися залучати до обговорення всіх, щоб не домінували одні й ті самі учні, щоб не залишився хтось «забутим».

До ключових елементів технології належать парафраз і пов'язування думок учнів. Парафраз дає змогу педагогові підкреслювати значення кожного висловлювання, кожного внеску до загального обговорення.

Тренер-фасилітатор зобов'язаний підтримувати дискусію, але в жодному разі не ставати на чийсь бік. Думка

меншості, навіть тільки однієї людини, має вислуховуватися з однаковою увагою і повагою, але при цьому, звичайно, слід вимагати аргументів. Важливо, щоб учасники тренінгу усвідомили, що може існувати багато різних версій, і «мозкова атака», проведена всією групою, – це корисний процес, у результаті якого складається і розвивається безліч ідей.

З метою ефективного спрямування фасилітованої дискусії доцільно користуватися такими запитаннями:

- Для пояснення думки учня:
 - ✓ Можете ви пояснити це іншим способом?
 - ✓ Я не дуже добре розумію, що ви маєте на увазі, коли...
- Для проведення аналізу:
 - ✓ Як це пов'язано з тим, що ...?
 - ✓ Це те ж саме, що ...?
 - ✓ Чим це відрізняється від ідеї ...?
 - ✓ Можна уявити, як це трапилося?
- Для вирішення проблем:
 - ✓ Як ви ще можете подумати про це?
 - ✓ А якщо хтось скаже ...?
 - ✓ Деякі думають, що, а ви що думаєте з цього приводу?
 - ✓ Як вам це допоможе?
 - ✓ Що ви вирішите про ...?
- Для формулювання відгуку:
 - ✓ Як ви слухаєте і відповідаєте?
 - ✓ Наскільки ефективний ...?
 - ✓ Які зміни ви порадили б?
 - ✓ Як ви це робите ...?

У проекті професійного розвитку передбачено використання форми *«Світового (Інтернаціонального)»*

кафе» (*The World café*)¹. Вважаємо за потрібне розкрити сутність цієї форми та методу, який є одним з різновидів фасилітованого методу [7].

Кожен педагог шляхом самоосвіти (згідно з власною траєкторією розвитку) сформував свою систему методів та підходів (про це зазначено у програмі тренінгу), яку запровадив на практиці для формування ціннісних орієнтацій у вихованців. Під час роботи за методом «Світового кафе» відбувається обговорення результатів та спостережень педагогів щодо ефективності навчально-виховного процесу в аспекті формування ціннісних орієнтирів учнів.

Метафора, яку застосували для назви цього методу, – дуже влучна, ототожнення всього світу з кафе підкреслює важливість комунікативної взаємодії, яка створює умови для пізнання. Цей метод заснований на припущенні того, що кожен учасник володіє певним обсягом знань, вмінь, має власні судження для розв'язання навіть найважчих завдань. Колективне обговорення дає змогу об'єднати найкращі думки і знайти ефективне рішення поставлених завдань.

Як створити обстановку «Світового кафе»?

Автори методу радять:

1. Розмістити столики у випадковому порядку; не розставляти їх по прямій лінії.
2. Використовувати скатертини в червону клітинку.

¹ *Історія виникнення методу.* У Каліфорнії в 1995 р. невелика група лідерів з бізнесу і науки зібралася в будинку Хуаніти Браун і Девіда Ісаакса (Juanita Brown and David Isaacs) в Mill Valley. Ніхто з них не планував створити соціальну інновацію, яка швидко пошириться по світу в наступні 16 років. Вранці вони розташувалися великим колом у дворі будинку, але їх плани порушив дощ. Перемістившись у будинок, учасники спонтанно розділилися на дві групи, які розташувалися за столами. Час від часу групи переривалися, щоб помінятися столами й обговорити ідеї. Спількування виявилось набагато пліднішим, ніж вони могли собі уявити.

3. Накривати скатертини двома аркушами від фліпчарту.

4. Розкласти маркери у підставки для олівців та пропонувати педагогам писати і малювати на "скатертинах".

5. Ваза з квітами і декоративна свічка – завершать підготовку столиків.

6. Увімкнути легку музику, коли учасники почнуть збиратися.

7. Бажано запропонувати каву з солодошами.

Обговорення питань по суті означеної теми. Питання повинні бути: прості і прозорі, досить провокаційні, породжувати енергію для обговорення, фокусувати обговорення, дослідження та уточнення.

Не варто запитувати: «Що помилкове і хто помилився?», адже такі запитання націлюють на пошук винних. Якщо спробувати реалізувати підхід опису наших бажань, то він виявиться більш ефективним, оскільки спонукає учасників до розумінню того, як і чим вони можуть допомогти.

Одна з потенційних пасток будь-якого диспуту – це питання про природу істинності. Доцільно шукати підтримку, взаєморозуміння й усвідомити те, що є важливим для кожного учасника. У кожному новому раунді обговорення наша колективна ситуація постає в іншому світлі, розширюється її індивідуальне бачення. Варто зосередитися на питанні: «Що корисно тут і зараз?», позаяк це більш ефективно під час зустрічі, ніж піддатися на захисну реакцію деяких учасників і почати обговорювати питання «Що таке істина?».

У контексті нашої теми було поставлено запитання: «Як організувати виховний процес формування ціннісних

орієнтацій у вихованців?», «Які методи виховання більш впливові? Чому?» «Як збалансувати процес навчання та виховання на занятті?».

Заохочення внеску кожного. Автори методики радять показати учасникам, що їх внесок в усвідомлення проблематики важливий для вас.

З'єднання різних перспектив (об'єднання різних думок). Варто запропонувати учасникам висловити свої пропозиції, особисті перспективи і вислухати те, що з'явиться «всередині столу»; використовувати «скатертини» і маркери для створення «загального візуального простору», зображуючи ідеї, що виникають. Це часто приводить до несподіваних результатів, які не можуть бути отримані ніяким іншим способом.

Необхідно визначити кількість раундів обговорень у Світовому кафе і пояснити учасникам, що вони можуть змінювати столики лише в короткий період між раундами, в інші моменти «вузли мережі» – жорсткі. Кожен раз, подорожуючи до нового столика, людина приносить з собою нитку розмови зі свого попереднього столика і вплітає її в нитки розмов інших мандрівників. Кожен новий раунд просуває обговорення на іншу глибину. Ті ж, хто залишаються за столиками, часто виявляють, що вони більш відкриті до новизни і різноманітності ідей.

Автори методики «Світове кафе» рекомендують попросити одного з учасників у момент переходу між раундами залишитися за столиком в ролі господаря столу. Ця людина повинна підсумувати результати обговорення попереднього раунду для новоприбулих, гарантуючи, що найбільш важливі речі будуть доступні в новому

обговоренні. Вони ж запрошують знову прибулих коротко поділитися змістом їх попередніх обговорень, щоб кожен міг глибше пов'язати мережу розмов.

Вміння слухати і фіксувати (зразки, приклади, структуру) є важливими. Вміння слухати – найбільш значущий фактор, що зумовлює успіх проведення «Світового кафе».

Фіксування колективних відкриттів. Розмови, «накопичені» за одним столом, відображають цілісність, яка отримана завдяки з'єднанню розмов за іншими столиками.

Кожен стіл отримує можливість представити надбання, а вся група може отримати кілька хвилин для рефлексії і узагальнень:

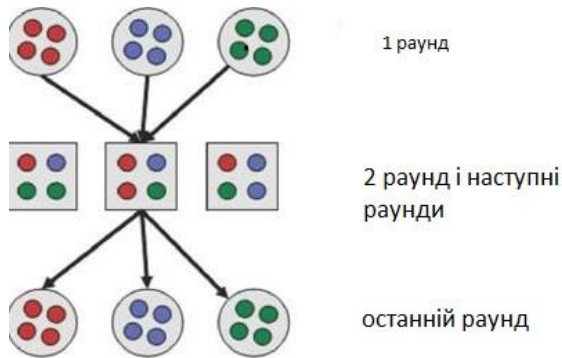
- Що з'ясувалося в результаті обговорення?
- Якби в кімнаті дозволявся тільки один вислів, то яким би він був?
- У чому зміст всіх надбань (зразків, прикладів, відкриттів ...)? Що було виявлено?
- Що ми зараз бачимо і знаємо в результаті минулого обговорення?

Отже, визначаємо мету й технологію «світового кафе»; запрошуємо учасників сісти навколо *кавових столиків* по 4-6 осіб, створюємо невимушену дружню атмосферу (час – до 5 хвилин).

За кожним столиком сидить *фасилітатор (господар)*. Учасники й «господар» столика *обговорюють* питання і *записують* усі основні ідеї безпосередньо на столі, покритому аркушем фліпчарту. Загалом цей процес більшою мірою схожий на робочу сесію, а не на презентацію (15-30 хвилин).

Після першого раунду обговорення учасники *переходять* до іншого стола («посланці ідей»). Господар стола коротко інформує про ідеї, запропоновані в ході попереднього раунду обговорень. Відновлена бесіда збагачується ідеями, темами й питаннями, порушеними у попередніх розмовах з іншими учасниками.

Цей процес повторюється кілька разів – зазвичай три раунди, і ідеї та погляди починають *поєднуватися*, а колективні знання – зростати (2-3 рази по 15-30 хвилин).

Підбиття підсумків і узагальнення шляхом бесіди з усією групою. Результатом є «перехресне запилення» (перенесення) ідей і думок (5-15 хвилин).

Рекомендації до проведення «Світового кафе»:

- ✓ Час для обговорень не менше 60 хвилин.
- ✓ Оптимальна кількість учасників – від 12 слухачів.
- ✓ Іноді нове запитання, яке допоможе глибше дослідити проблему, пропонують під час останнього раунду обговорень.
- ✓ Можна дати цьому методу й іншу назву, наприклад: кафе знань, стратегічне кафе, кафе відкриттів тощо.

- ✓ Варто періодично нагадувати учасникам, щоб вони записували й схематично представляли основні ідеї.

Модуль 2. Тема 1. «Патріотичне виховання в умовах східного пограниччя України»

Патріот – це той, хто гуманно ставиться до інших народів, виявляє повагу до інтересів, прав, самобутності людей інших національностей, надає підтримку у їх боротьбі за свободу і незалежність, демонструє терпимість, толерантність, готовність й уміння йти на компроміс з різними етнічними, релігійними групами заради миру у своїй державі й у світі.

Свідомий патріотизм несумісний з шовінізмом, расизмом, які проявляються у неповазі й ненависті до інших народів і націй, їх культури і прав. Сепаратизм – не допустимі дії, які є чужі українському патріоту, бо він має дбати про єдність України. Недооцінка патріотизму як найважливішої складової суспільної та індивідуальної свідомості призводить до послаблення соціально-економічних, духовних і культурних основ розвитку суспільства і держави [2, с. 2].

Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість. Саме вона спроможна перетворювати почуття в конкретні справи і вчинки на користь Батьківщини та держави.

Треба зазначити, що у світі наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття спостерігаються численні конфлікти на "кордонному ґрунті". Освітні процеси в зоні пограниччя мають свою специфіку, яка ще недостатньо розроблена в науково-педагогічних дослідженнях.

Тому актуальним завданням стає наразі виявити специфіку патріотичного виховання в умовах пограниччя та

знайти ефективні шляхи виховання громадянина-патріота засобами мистецтва.

Визначаючи специфіку національно-патріотичного виховання на сході України, слід насамперед зазначити, що ця територія є *пограниччям* – це, з одного боку, кордон Росії, з іншого – зона розмежування з так званим ЛНР, ДНР. «Пограниччя – це особливий соціальний простір, де відбувається перетин культур і яке наповнене особливими сенсами. Значущість пограниччя в сучасному світі визначається соціокультурними трансформаціями, процесами регіоналізації, зміною характеру державних кордонів і змінами світогляду людей, життєдіяльність яких здійснюється в цьому просторі» [5, с. 12].

Пограниччя – це соціокультурний феномен, у якому виокремлюють такі особливості:

- пограниччя є територіально прив'язаним;
- виступає як специфічний регіон;
- володіє власною динамікою розвитку.

Розкриваючи особливості пограниччя, доцільно звернути увагу на поняття «кордон». Досліджуючи проблему розуміння кордону, вчені стверджують, що в добу глобалізації і під її тиском на перший план вийшла комунікативна функція кордону, але, з огляду на події у східному регіоні нашої держави, виявилось, що нехтування бар'єрної функції стало значною помилкою.

Тому актуальним стає новий аспект у патріотичному вихованні – формування «почуття кордону» (термін К. Хаусхофера), що дає можливість громадянам відчутти територіальну цілісність держави, сприяє розвитку саме бар'єрної функції державного кордону. Таким чином, ми

розуміємо під поняттям «почуття кордону» «чутливість до виокремленості своєї території, сприйняття кордону як необхідної захисної лінії, усвідомлення ризиків, пов'язаних із прикордонним розташуванням, своєрідне відчуття «на сторожі» [6, с. 147].

Сприйняття державних кордонів як просто лінії небезпечне, бо вони є важливим чинником формування держави. Ставлення до кордону зумовлюється суспільством, тому важливо виховати конструктивне розуміння значення кордону ще в шкільному віці, оскільки це впливає й на ставлення до власної держави, культури, народу та позначається на безпеці країни.

Тема 3. «Мистецтво – могутній потенціал для патріотичного виховання учнів»

Мистецтво має надзвичайно потужний ідейно-емоційний вплив на особистість. Уся багата палітра видів мистецтва є необхідною для формування патріотизму. Так, через образотворче мистецтво ми можемо пробудити в учнів патріотичні почуття, відчуття належності до Батьківщини, свого народу, готовність до його захисту. Використовуючи твори мистецтва, ми можемо легко досягти, щоб усі представлені зразки залишили щирий відгук у душі учня. Сприйняття живопису, графіки, скульптури фіксує в зоровій пам'яті людини чіткий образ, сприяє формуванню почуття прекрасного та активно формує свідомість. Образотворче мистецтво несе у собі багатий матеріал для бесід на патріотичні теми, адже усі важливі історичні події знайшли своє відображення в мистецтві.

Розповідаючи про музичне мистецтво, ми акцентуємо увагу на тому, що в музичному творі у лаконічній формі

можуть відображатися почуття та ідеї, які властиві багатьом людям. Наприклад, музика та текст пісні допомагають нам розділити разом з героєм твору горе або радість. Тому одне з пріоритетних місць у розвитку почуття патріотизму належить народній пісні.

Українська пісня – це скарбниця людської духовності, яка здатна впливати всеохоплююче на почуття, розум і серце. В українській пісні відображається світогляд нашого народу, його морально-етичні та естетичні цінності. Багатьма вченими і педагогами-практиками зазначається, що цей національний мистецький скарб, без сумніву, заслуговує на увагу і підлягає детальному вивченню в загальноосвітніх школах.

Театральне та кінематографічне мистецтво має свої безцінні важелі впливу на формування патріотичної свідомості учнів. Перегляд фільму, спектаклю пропонує художньо конкретний, достовірний або історично умовний образ. Глядач занурюється у певні події, стає свідком того середовища, в якому перебувають герої.

Ващенко Г. стверджував, що великі митці часто виступають "символами" своїх епох – як у всесвітньому, так і в національному масштабах: епоха Гомера, епоха Данте, епоха Котляревського тощо. Деякі вчені та філософи в минулому писали свої твори у поетичній формі: "Бо дія мистецтва – повніша, ніж дія науки" [4, с. 196].

Характер психологічного впливу мистецтва підвищує чутливість до сприйняття духовних цінностей українського народу; процес виховання відбувається у невимушеній формі через сприйняття найкращих надбань українського мистецтва; мистецтво формує ціннісні орієнтири, розвиває

почуттєву сферу особистості через художні образи творів українських митців та народну мистецьку спадщини України; мистецька діяльність одночасно впливає на раціональну й емоційно-вольову сфери особистості вихованця, спонукає його до співтворчості.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Ананьев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968. – 336 с.

2. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Бех, К. Чорна. Київ. – 2014. – 29 с.

3. Бех І. Д. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання / І. Д. Бех // Рідна школа. – 2015. – № 1-2. – С. 3-6.

4. Ващенко Г. Виховання волі і характеру : [підручник для педагогів] / Г. Ващенко. – К. : Школяр, 1999. – 385 с.

5. Верменич Я. Донбас, як порубіжний регіон: територіальний вибір / Я. Верменич. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. – 69 с. (Серія «Студії з регіональної історії: Степова Україна»).

6. Хаусхофер К. Границы в их географическом и политическом значении / К. Хаусхофер // О геополитике. Работы разных лет. – М. : Мысль, 2001. – С. 7-250.

7. The World Cafe: Shaping Our Futures Through Conversations That Matter. URL <http://www.theworldcafe.com>.

**Кінофільми, рекомендовані для перегляду
(Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06. 2015 р. № 641)**

Керівники ЗНЗ, ПТНЗ, ВНЗ, із залученням обласних та Київської міської державних адміністрацій, територіальних відділень ЗСУ

Забезпечити організацію перегляду та обговорення учнями і студентами вітчизняних художніх і документальних фільмів:

1. «Між Гітлером і Сталіним. Україна в II Світовій війні», 2002 рік, авт. – Святослав Новицький.
2. «Війна – український рахунок», 2002 рік, авт. – Сергій Буковський.
3. «Війна без переможців» 2003 рік, авт. – Ігор Чижов.
4. «ОУН-УПА: війна на два фронти», 2006 рік, авт. – Андрій Санченко.
5. «УПА. Третя сила», 2007 рік, авт.: – Сергій Братішко, Віталій Загоруйко.
6. «1377 спалених заживо», 2009 рік, авт. – Іван Кравчишин.
7. «Поводир», 2014 рік, авт. – О. Г. Санін.

Соціальні проблеми в сучасному кіно

***Перелік, анотації до кінофільмів із соціальним змістом,
які можливо обговорювати зі старшокласниками,
студентами***

Елізіум: Рай не на Землі (США, 2013) 16+

Проблеми до обговорення: соціальна справедливість, проблеми міграції, проблема збереження життя на планеті.

Анотація. У 2154 існує два класи людей: дуже багаті, живуть на чистій, створеній руками людини космічній станції під назвою Елізіум, й інші, що живуть на перенаселеній зруйнованої Землі. Безжалісний урядовець Міністр Роудс не зупиниться ні перед чим для застосування антиімміграційних законів і збереження розкішного способу життя громадян Елізіума. Коли невдаху Макса заганяють у кут, він погоджується взяти на себе складну місію, яка в разі успіху не тільки врятує йому життя, але й може привести до рівності цих поляризованих світів.

До речі, режисер Ніл Бломкамп засновував ідеї ідеального світу, який існує окремо від зруйнованої Землі, на реальних джерелах: у 1970-х роках люди серйозно обговорювали ідею про необхідність побудувати космічні станції і покинути Землю.

Питання бесіди:

- Чи важлива, на вашу думку, соціальна справедливість у суспільстві і як ви розумієте це поняття?
- Чи може існувати дійсно справедливе суспільство? За якими принципами воно має будуватися?
- Що ви думаєте про ідею «покинути зруйновану Землю/країну і знайти більш придатне місце для життя»?

Форест Гамп (США, 1994) 12+

Проблеми до обговорення: головний персонаж, не зважаючи на те, що він особливий, стає героєм, гідною людиною, яка заслуговує на повагу і визнання.

Анотація. Від імені головного героя Форреста Гампа, недоумкуватого нешкідливого чоловіка з благородним і відкритим серцем, розповідається історія його незвичайного життя.

Фантастичним чином перетворюється він на відомого футболіста, героя війни, успішного бізнесмена. Стає мільярдером, але залишається таким же нехитрим, дурним і добрим. Форреста чекає постійний успіх у всьому, а він любить дівчинку, з якою дружив у дитинстві, але взаємність приходить занадто пізно.

Аватар (США, Великобританія, 2009) 12+

Проблеми до обговорення: чи мають право ті, хто сильніші, втручатися у життя інших, встановлюючи власні правила (паралелі з реальними відносинами між народами і країнами протягом історії людства).

Анотація. Джейк Саллі – колишній морський піхотинець, прикутий до інвалідного крісла. Незважаючи на немічне тіло, Джейк у душі як і раніше залишається воїном. Він отримує завдання здійснити подорож у кілька світлових років до бази землян на планеті Пандора, де корпорації видобувають рідкісний мінерал, що має величезне значення для виходу Землі з енергетичної кризи.

Аватари – це клони з біологічним тілом аборигенів планети Пандора, але з душею і розумом землян, які опинилися на Пандорі як учасники експедиції. Народ На'Ві – інопланетяни, які населяють цю планету.

Еквілібріум (США, 2002) 16+

Проблеми до обговорення: чи потрібні людям емоції (любов, співчуття, радість тощо...); яку ціну можна заплатити за «ідеальне суспільство», якщо таке можливе.

Анотація. Дія відбувається в майбутньому, коли люди позбавлені можливості виражати якісь емоції, тому що вони ... заборонені. Це та ціна, яку людство платить за усунення зі свого життя війни. Тепер книги, мистецтво і музика поза законом. А будь-яке почуття – вже злочин, який карається смертю.

Для упровадження в життя правила використовується примусове застосування ліків «прозіум». Урядовий агент Джон Престон бореться з тими, хто порушує правила. В один прекрасний момент він забуває прийняти чергову дозу ліків і з ним стається духовне перетворення, що приводить його до суперечності із самим собою і з керівництвом.

13-й район (Франція, 2004) 16+

Проблеми до обговорення: соціальна справедливість, проблеми мігрантів, злочинність, підступність влади тощо.

Анотація. 2010 рік, Париж, через розгул злочинності деякі особливо небезпечні райони французької столиці перетворені на закриті зони і відгороджені від благополучних кварталів бетонною стіною. За нею вирує зовсім інше життя: тут процвітає торгівля наркотиками і зброєю, навіть діти не виходять з дому без зброї, давно не працюють школи та поліклініки, поліція не стоїть на сторожі закону, а лише захищає себе або ж сама підтримує беззаконня. Ватажкові однієї з банд вдається заволодіти нейтронною бомбою. Щоб знешкодити її, у 13-й район вирушає офіцер спецназу Дам'єн. Проникати в небезпечні

зони – його професія, проте на цей раз йому все-таки потрібен провідник. Союзником Дам'єна стає Лейто, відчайдушний хлопець, сестра якого викрадена тим самим ватажком ...

Список Шиндлера (США, 1993) 16+

Проблеми до обговорення: жахлива нацистська ідеологія, нетерпимість; вияв кращих людських якостей: гуманізму, моральності.

Анотація. Фільм знятий за однойменним романом Томаса Кенеллі, заснованому на реальних подіях. Головний герой німецький промисловець Оскар Шиндлер організовує бізнес у нацистській Німеччині і, зробивши в'язнів єврейських гетто працівниками свого заводу, рятує їх від неминучої загибелі в концтаборах ... Фільм розповідає реальну історію загадкового Оскара Шиндлера, члена нацистської партії, успішного фабриканта, який врятував під час Другої світової війни майже 1200 євреїв.

Американська історія Х (США, 1998)

Проблеми до обговорення: нацистська ідеологія, неонацизм.

Анотація. Брати Дерек і Денні – головні герої фільму, одні з тих, чий мізки піддалися розтлінню жорстокої ідеології, поширюваної негідником Кемероном Олександром. Коли старшого Дерек забирають до в'язниці за вбивство двох чорношкірих, Денні практично стає на його місце. Через три роки Дерек повертається, проте це вже зовсім інша особистість.

Опитувальник
Соціальні та особистісні цінності вихованців ПНЗ

Шановні колеги!

Лабораторія позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України проводить дослідження з метою вивчення ціннісних орієнтацій підлітків і старшокласників, які навчаються у позашкільних навчальних закладах. Пропонуємо взяти участь у проведенні анкетування «Соціальні та особистісні цінності вихованців ПНЗ».

Методику розроблено у лабораторії позашкільної освіти. Вона має на меті визначити основні тенденції ціннісної сфери учнів за такими показниками:

1. Ієрархія цінностей.
2. Громадянські цінності та патріотичні почуття учнів.
3. Наявність орієнтовної життєвої перспективи, впевненість у майбутньому.
4. Усвідомлення власної ролі у суспільстві, розвитку країни.

Опитувальник розраховано на учнів віком 12-17 років.

Час опитування – до 15-20 хв.

В основу визначення ієрархії цінностей учнів (п. 1) покладено методику «Ціннісні орієнтації» (автор – М. Рокич). Пропонована методика пройшла часткову апробацію у межах досліджень лабораторії (2009-2011, 2012) на базі експериментальних закладів. Опитувальник доповнено з урахуванням мети дослідження і затверджено на засіданні лабораторії (протокол № 9 від 20 жовтня 2014 р.).

Нижче наведено бланк опитування.

Бланк опитування
Соціальні та особистісні цінності

Шановний друже! Запрошуємо взяти участь у опитуванні серед учнів позашкільних навчальних закладів. Будь ласка, уважно прочитайте запитання та дайте відповідь. Анкета є анонімною.

1. Проранжуйте - оцініть за значущістю для вас нижченаведені цінності (поставте у дужках [] порядковий номер від 1 до 18: під номером [1] – найбільша для вас цінність, під номером [18] – найменш значуща):

- Активне, діяльне життя
- Здоров'я
- Краса природи та мистецтва
- Матеріально забезпечене життя
- Спокій у країні, мир
- Свобода
- Рівність можливостей
- Творчість (можливість творчої діяльності)
- Цікава робота
- Хороша освіта
- Любов
- Наявність хороших друзів
- Отримання задоволень (відпочинок, розваги)
- Сім'я, щасливе сімейне життя
- Суспільне визнання (повага оточуючих)
- Пізнання (можливість розширення освіти, кругозору)
- Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей)
- Упевненість у собі (внутрішня гармонія)

2. Чи вважаєте ви себе патріотом України? (Оберіть і позначте будь-яким знаком один варіант відповіді або дайте власну):

- 001 Так
- 002 Швидше так, ніж ні
- 003 Не вважаю
- 004 Не визначився
- 005 Інша відповідь: _____

3. Як ви розумієте значення поняття «патріотизм»:

- 006 Відповідь: _____
- 007 Не можу пояснити

4. Що саме ви вважаєте, насамперед, предметом гордості за свою країну? (Оберіть і позначте будь-яким знаком один варіант відповіді або дайте власну):

- 008 Мій край, моє місто (село, селище тощо)
- 009 Національні пісні, свята, традиції тощо
- 010 Рідна природа
- 011 Минуле країни та її історія
- 012 Видатні громадяни моєї країни
- 013 Якості громадян моєї країни: мужність, патріотизм та ін.
- 014 Держава, в якій живу
- 015 Мова мого народу
- 016 Віра, релігія мого народу

017 Військова потужність держави

018 Інша відповідь: _____

5. Які якості ви вважаєте найбільш важливими для громадянина України? (Оберіть і позначте три варіанти відповіді):

019 Гордість і самоповага

020 Любов до Батьківщини, патріотизм

021 Доброта, готовність до взаємодопомоги

022 Готовність відстоювати справедливість

023 Бережливе ставлення до природи

024 Володіння українською мовою

025 Самовдосконалення

026 Повага до історії рідного краю, традицій українського народу

027 Готовність працювати для країни, служити Батьківщині, захищати її

028 Здатність мислити критично

029 Знання національних традицій

030 Знання історії своєї країни

031 Принциповість

032 Складно відповісти

033 Інша відповідь: _____

6. Чи ви замислювалися про власне майбутнє (освіта, професія, інше)? (Оберіть один варіант відповіді):

034 Замислювався, маю плани щодо власного майбутнього

035 Замислювався, але прогнозувати не можу

036 Не уявляю власного майбутнього

037 Не замислювався

7. Як ви дивитесь у майбутнє? (Оберіть один варіант відповіді або дайте власну):

038 Оптимістично

039 Невпевнено

040 Мені байдуже

041 Майбутнє мене тривожить

042 Живу сьогоднішнім днем, не думаю про майбутнє

043 Інша відповідь: _____

8. Яка ціль у житті є для вас найголовнішою на найближчі 10 років? (Оберіть два варіанти відповіді або дайте власну):

044 Мати гарних друзів

045 Здобути розуміння та повагу оточуючих

046 Зробити щось важливе для своєї країни

047 Бути добрим фахівцем, реалізувати свої здібності

048 Одержати добру освіту

049 Бути чесною, порядною людиною

050 Зробити кар'єру

051 Займатися улюбленою справою

052 Виховувати дітей

053 Стати заможною людиною

054 Мати цікаву роботу, займатися творчістю

055 Мати багато вільного часу, не працювати

056 Створити гарну сім'ю

057 Жити не гірше за інших

058 Стати знаменитим

- 059 Мати власний бізнес
- 060 Здобути владу, високе становище
- 061 Побувати в різних країнах світу
- 062 Отримувати задоволення
- 063 Інша відповідь: _____

9. Чи є важливим для вас посісти власне місце в суспільстві, сприяти розвитку країни?

(Оберіть і позначте один варіант відповіді):

- 064 Важливо для мене
- 065 Не актуально для мене
- 066 Не замислювався
- 067 Складно відповісти

10. Які проблеми у нашому суспільстві вас найбільше хвилюють? *(Оберіть і позначте три варіанти відповіді або дайте власну):*

- 068 Права людини
- 069 Соціальна справедливість
- 070 Екологічні проблеми (збереження природи)
- 071 Стан здоров'я людей
- 072 Рівень життя громадян
- 073 Соціальне здоров'я людей (проблеми алкоголізму, наркоманії тощо)
- 074 Рівень злочинності
- 075 Можливість здобуття вищої освіти для молоді (рівні можливості)
- 076 Можливість працевлаштування
- 077 Зовнішні «вороги» нашої країни
- 078 Зрадливість, зрада інтересів країни
- 079 Проблеми економічного розвитку країни
- 080 Безпека і захищеність громадян у екстремальних ситуаціях
- 081 Не замислювався
- 082 Соціальні проблеми мене не хвилюють
- 083 Інша відповідь: _____

11. Продовжіть речення:

- 084 Якби я мав відповідні можливості, то я... _____

12. Ваш вік:

- 085 до 12 років
- 086 12-14 років
- 087 15 і старші

13. Ваша стать:

- 088 Чоловіча
- 089 Жіноча

14. Гурток (творче об'єднання): _____

Вдячні за співпрацю!

Навчальна програма для позашкільної освіти
соціально-реабілітаційного напрямку
«Основи учнівського самоврядування»
(Парламент дітей та юнацтва)
2 роки навчання

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

На сучасному етапі розвитку України постає завдання виховання відповідальних громадян, які люблять свою країну, прагнуть сприяти її розвитку і є достатньо компетентними для цього. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема створення умов для соціальної самореалізації особистості, розвитку лідерських якостей старшокласників.

Актуальність програми «Основи учнівського самоврядування» обумовлена необхідністю забезпечення у навчальному закладі виховного процесу, який ґрунтується на демократичних засадах, принципах особистісно орієнтованої взаємодії, загальнолюдських та національних цінностях, має на меті виховання інтелектуальної, компетентної особистості, свідомого громадянина для відродження незалежної України, створення нових політичних, соціально-економічних відносин у державі, що певним чином залежить від активної життєвої позиції кожної людини (дитини, підлітка, юнака, дорослого), яка готова до участі в демократичному управлінні суспільством, є дійсним творцем, лідером свого життя.

Навчальна програма «Основи учнівського самоврядування» (Парламент дітей та юнацтва) реалізується

у творчих об'єднаннях соціально-реабілітаційного напрямку позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів та спрямована на вихованців віком від 14 до 18 років (8–II класи).

Зміст програми пов'язаний із такою освітньою галуззю, як «Суспільствознавство».

Мета програми – створення умов для соціального розвитку, самореалізації особистості у соціальному житті, розвиток лідерських якостей вихованців.

Основні завдання:

- створення умов для засвоєння учнями знань із теорії лідерства, особливостей організації учнівського самоврядування, діяльності парламенту дітей та юнацтва;
- виявлення та розвиток потенційних можливостей кожної дитини, формування лідерських якостей, створення умов для самореалізації особистості;
- виховання свідомих громадян України, які люблять свою країну, прагнуть сприяти її розвитку і є достатньо компетентними для цього;
- виховання в дітях таких якостей, як ініціативність, самостійність, уміння вести за собою, сміливість, доброзичливість, креативність, цілеспрямованість, відповідальність;
- формування соціальної активності учнів, залучення їх, використовуючи різноманітні форми громадського об'єднання, до практичної реалізації лідерського потенціалу.

Навчальна програма передбачає 2 роки навчання:

1-й рік – початковий рівень – 144 год. на рік; 4 год. на тиждень;

2-й рік – основний рівень –144 год. на рік; 4 год. на тиждень.

В основу програми покладено положення компетентісного та діяльнісного підходів; у змісті програми використано матеріали Програми творчого об'єднання «Основи учнівського самоврядування» (Програми для творчих об'єднань позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів. Соціально-реабілітаційний напрям. – Суми : ТОВ Вид-во «АНТЕЙ», 2005).

Програма першого року навчання передбачає здобуття учнями загальних знань про сутність, завдання, особливості організації учнівського самоврядування, зокрема Парламенту дітей та юнацтва, а також набуття досвіду участі у акціях, форумах, флешмобах, підготовці та реалізації соціальних проєктів тощо.

Програму другого року навчання спрямовано на поглиблення знань про особливості діяльності органів учнівського самоврядування, здобуття знань про соціально-економічні аспекти самоврядування, психологію лідерства, вимоги до громадянської позиції лідера в сучасних умовах розвитку країни; її зміст передбачає створення умов для самореалізації особистості, розвитку її творчого потенціалу, становлення громадянської позиції шляхом залучення вихованців до акцій, форумів, соціальних проєктів тощо.

Форми і методи навчання: дискусії і дебати, мозковий штурм, аналіз ситуацій, аналіз документальних джерел, соціально-психологічний тренінг, проектування, захист творчих завдань, учнівська конференція, конкурси, акції, презентації, флешмоби, форуми тощо. Доцільними є екскурсії, творчі зустрічі, ділові ігри і т. п.

Методи контролю за отриманими результатами: учнівська конференція, презентація соціальних проєктів, конкурси (проєктів, «Лідер року» та ін.).

Перший рік навчання, початковий рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		
		Загалом	Теоретичні заняття	Практичні заняття
1	Вступ	2	1	1
2	Я – громадянин України. Активна життєва позиція громадянина. Відповідальність лідера	4	2	2
3	Учнівське самоврядування: сутність, завдання, організація. Історія розвитку учнівського самоврядування	16	10	6
4	Міжнародний досвід дитячого самоврядування	4	2	2
5	Психологія лідерства	8	4	4
6	Стратегії успіху лідерів. Участь дітей і молоді у процесі прийняття рішень	16	8	8
7	Система та механізм роботи комісій	12	6	6

	Парламенту дітей та юнацтва			
8	Планування роботи органів самоврядування. Організація, підготовка та проведення сесій	12	4	8
9	Основи проектної роботи. Реалізація соціального проекту	14	6	8
10	Соціально-психологічний тренінг «Як досягти успіху»	8	4	4
11	Інформаційне забезпечення органів учнівського самоврядування	20	8	12
12	Організація та проведення акцій, форумів, флешмобів тощо. Участь у зборах лідерів учнівського самоврядування	24	8	16
13	Підсумок	4	-	4
Разом:		144	63	81

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Вступна бесіда. Мета та зміст роботи гуртка. Знайомство з учнями. Принципи спільної діяльності. Техніка безпеки під час проведення занять.

Практична частина. Тренінгові вправи на знайомство.

2. Я – громадянин України. Активна життєва позиція громадянина. Відповідальність лідера (4 год.)

Теоретична частина. Сутність понять: громадянин, громадянство, громадянське суспільство, громадянська позиція. Відповідальність лідера.

Сучасні завдання щодо розвитку громадянського суспільства в Україні.

Практична частина. Бесіда «Україна – вільна та соборна держава». Дискусія.

3. Учніське самоврядування: сутність, завдання, організація. Історія розвитку учнівського самоврядування (16 год)

Теоретична частина. Дитячі організації України. Історія розвитку учнівського самоврядування.

Учніське самоврядування в навчальному закладі: сутність, завдання і організація. Функції учнівського самоврядування.

Документи учнівського самоврядування (статут, положення про вибори). Розподіл обов'язків у органах учнівського самоврядування. Зміст діяльності самоврядування. Напрями роботи комісій. Планування роботи органів самоврядування. Вибори. Медіа-центр у навчальному закладі.

Практична частина. Вибори до Парламенту дітей та юнацтва. Розподіл обов'язків, планування роботи органів учнівського самоврядування. Створення власного іміджу.

4. Міжнародний досвід дитячого самоврядування (4 год.)

Теоретична частина. Головні тенденції дитячого самоврядування в демократичних країнах. Досвід дитячого самоврядування в Західній та Східній Європі, США. Моделі

шкільного самоврядування. Учнівські об'єднання та їх адміністративні органи.

Практична частина. Тренінгові вправи, тестування, анкетування (щодо виявлення лідерських якостей). Диспути, дискусії.

5. Психологія лідерства (8 год.)

Теоретична частина. Поняття «лідерство», його походження. Теорії лідерства. Вміння спілкуватися як характеристика лідера. Психологічний клімат колективу. Психологія розвитку колективу.

Практична частина. Психологічні тести, тренінгові вправи, ігри. День самоврядування. Психологічне спілкування лідера в незвичайних ситуаціях.

6. Стратегії успіху лідерів. Участь дітей і молоді у процесі прийняття рішень (16 год.)

Теоретична частина. Стратегії успіху лідерів. Управління часом та особиста ефективність. Визначення цілей та пріоритетів. Проектний менеджмент. Лідерство та цінності. Ділова мова, етикет спілкування.

Участь дітей і молоді у процесі прийняття рішень. Професійне самовизначення молоді. Соціально-економічний розвиток країни, актуальні професії, особливості здобуття вищої освіти.

Практична частина. Психологічна діагностика, психологічні ігри. Диспути, дискусії з питань участі дітей та молоді у громадському житті.

7. Система та механізм роботи комісій Парламенту дітей та юнацтва (12 год.)

Теоретична частина. Функції та завдання комісій. Програми та плани роботи. Документація. Напрями роботи

комісій Парламенту дітей та юнацтва (захисту прав дитини, екології, національно-патріотичного виховання, спорту і здорового способу життя, роботи волонтерських загонів, співпраці з соціальними партнерами, проектної діяльності тощо).

Практична частина. Розподіл доручень та організація роботи комісій Парламенту дітей та юнацтва за напрямками.

8. Планування роботи органів самоврядування. Організація, підготовка та проведення сесій (12 год.)

Теоретична частина. Планування роботи органів самоврядування. Методика проведення сесій Парламенту дітей та юнацтва. Документація (програми, плани проведення пленарних засідань, засідань комісій, проект рішення сесій).

Практична частина. Колективна розробка планів роботи Парламенту дітей.

9. Основи проектної роботи. Реалізація соціального проекту (14 год.)

Теоретична частина. Основи соціального проектування. Особливості соціального проекту. Структура проекту. Технологія соціального проектування.

Бачення власного майбутнього. Бачення майбутнього України. Бачення всесвітнього майбуття. Що я можу змінити? Що МИ можемо змінити? Співпраця з молодіжними організаціями України та світу.

Практична частина. Диспути, дискусії. Робота над організацією та реалізацією соціального проекту.

10. Соціально-психологічний тренінг «Як досягти успіху» (8 год.)

Теоретична частина. Постановка мети – запорука успіху. Позитивне мислення. Налагодження контактів.

Співпраця з соціальними партнерами. Відповідальність лідера.

Практична частина. Соціально-психологічний тренінг. Диспути, дискусії.

11. Інформаційне забезпечення органів учнівського самоврядування (20 год.)

Теоретична частина. Основи інформаційного забезпечення органів учнівського самоврядування. Особливості, етичні аспекти та безпека роботи з інтернет-ресурсами.

Практична частина. Створення інформаційного центру. Підготовка матеріалів для представлення роботи в інтернет-ресурсах, соціальних мережах.

12. Організація та проведення акцій, форумів, флешмобів тощо. Участь у зборах лідерів учнівського самоврядування (24 год.)

Теоретична частина. Методика підготовки та проведення заходу. Колективне планування заходів. Особливості та основні вимоги до організації та проведення акцій, форумів, флешмобів, інших заходів.

Підготовка публічного виступу.

Практична частина. Організація, підготовка та проведення акцій, форумів, флешмобів тощо. Участь у зборах лідерів учнівського самоврядування.

13. Підсумок (4 год.)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи гуртка.

Учнівська конференція. Нагородження кращих гуртківців.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- сутність, завдання та особливості організації учнівського самоврядування;
- історію, українські особливості та міжнародний досвід розвитку дитячого самоврядування;
- основи психології лідерства;
- систему та механізм роботи комісій Парламенту дітей та юнацтва;
- планування роботи органів самоврядування;
- основи проектної роботи, особливості організації соціального проекту;
- основи інформаційного забезпечення органів учнівського самоврядування.

Вихованці мають вміти:

- брати участь в організації та плануванні роботи органів учнівського самоврядування;
- брати участь в організації та проведенні конкурсів, форумів, флешмобів, акцій та інших заходів;
- брати участь у організації та реалізації соціального проекту;
- підготувати матеріали для представлення роботи органів учнівського самоврядування в інтернет-ресурсах, соціальних мережах.

Вихованці мають набути досвіду:

- участі в організації та плануванні роботи органів учнівського самоврядування;
- участі в організації та проведенні конкурсів, форумів, флешмобів, акцій та інших заходів;
- організації та реалізації соціального проекту;
- виступу на учнівській конференції;
- висвітлення роботи органів учнівського самоврядування в інтернет-ресурсах, соціальних мережах.

Другий рік навчання, основний рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		
		Загалом	Теоретичні заняття	Практичні заняття
1	Вступ	2	1	1
2	Учнівське самоврядування: сутність, завдання, організація	14	6	8
3	Соціально-економічні аспекти учнівського самоврядування в Україні та світі	10	4	6
4	Лідерство як чинник суспільного розвитку. Громадянська позиція лідера. Патріотизм і відповідальність громадянина України	20	6	14
5	Особистість. Індивідуальність. Імідж лідера	14	4	10
6	Самоосвіта як важлива умова розвитку особистості	10	4	6
7	Ділове мовлення та бізнес спілкування	10	4	6
8	Робота з молодшими школярами	10	2	8
9	Інформаційне забезпечення органів учнівського самоврядування	20	10	10
10	Співпраця з соціальними партнерами. Організація та проведення акцій, форумів, флешмобів тощо. Участь у зборах лідерів учнівського самоврядування	24	8	16
11	Презентація соціальних проєктів	6	2	4
12	Підсумок.	4	-	4
Разом:		144	51	93

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Вступна бесіда. Мета та зміст роботи гуртка. Принципи спільної діяльності. Техніка безпеки під час проведення занять.

Практична частина. Тренінгові вправи на створення сприятливого психологічного клімату.

2. Учні́вське самоврядування: сутність, завдання, організація (14 год.)

Теоретична частина. Учні́вське самоврядування в навчальному закладі: сутність, завдання і організація. Документи учні́вського самоврядування. Розподіл обов'язків у органах учні́вського самоврядування. Зміст діяльності самоврядування. Напрями роботи комісій. Планування роботи органів самоврядування. Вибори. (Повторення та поглиблення матеріалу першого року навчання.)

Практична частина. Планування та участь у організації роботи органів учні́вського самоврядування.

3. Соціально-економічні аспекти учні́вського самоврядування в Україні та світі (10 год.)

Теоретична частина. Вступне заняття. Економіка як наука (оглядово). Соціально-економічний стан країни та його чинники. Кризи в економіці. Учні́вське самоврядування в контексті соціально-економічного розвитку країни.

Практична частина. Диспути, дискусії, бесіди (з проблем економічного розвитку країни). Тренінгові вправи («Художній фільм» та ін.). Психологічні ігри («Збудуй свій статок» та ін.).

4. Лідерство як чинник суспільного розвитку. Громадянська позиція лідера. Патріотизм і відповідальність громадянина України (20 год.)

Теоретична частина. Сучасний соціально-політичний та економічний розвиток України. Громадянин України: основні характеристики. Патріотизм і відповідальність лідера-громадянина України. Сучасні завдання щодо розвитку громадянського суспільства в Україні.

Технологія соціального проектування. Особливості соціального проекту. Структура проекту.

Практична частина. Бесіда про сучасні події в країні. Дискусія «Що означає бути патріотом своєї країни». Диспути, дискусії (з метою визначення актуальної тематики соціальних проектів). Робота над організацією та реалізацією соціального проекту.

5. Особистість. Індивідуальність. Імідж лідера (14 год.)

Теоретична частина. Поняття «особистість», «індивідуальність». Складові особистості. Темперамент і характер. Здібності: загальні та спеціальні.

Поняття «імідж». Складові іміджу. Роль іміджу у особистісному і професійному становленні людини. Акції та інші заходи як один із способів заявити про себе.

Практична частина. Анкетування, тестування («Моя самооцінка», «Темперамент» та ін.). Дискусія «Індивідом народжуються. Особистістю стають. Індивідуальність відстоюють».

6. Самоосвіта як важлива умова розвитку особистості (10 год.)

Теоретична частина. Поняття розвитку особистості. Самоосвіта і становлення особистості. Самоосвіта у

професійній сфері. Рівень IQ людини. Творчість і самореалізація лідера.

Практична частина. Тестування (інтелектуальний тест Кеттела та ін.), психологічні ігри, тренінгові вправи.

7. Ділове мовлення та бізнес спілкування (10 год.)

Теоретична частина. Роль мови у суспільному житті. Грамотне усне мовлення. Ділове мовлення. Оформлення документів (акт, договір, трудова угода тощо).

Практична частина. Тестування, психологічні ігри, тренінгові вправи (на вироблення навичок ефективного спілкування, колективної роботи тощо).

8. Робота з молодшими школярами (10 год.)

Теоретична частина. Психолого-педагогічні аспекти роботи з молодшими школярами. Особливості організації і проведення бесід, колективно-творчих справ, ігор тощо.

Практична частина. Організація і проведення бесід, колективно-творчих справ, ігор тощо із молодшими школярами.

9. Інформаційне забезпечення органів учнівського самоврядування (20 год.)

Теоретична частина. Загальні основи журналістської діяльності (оглядово). Зміст і форма журналістського твору. Поняття про жанровий різновид. Поняття журналістського роду. Інформаційний рід та його жанри: замітка, звіт, репортаж, інтерв'ю.

Практична частина. Підготовка матеріалів для представлення роботи в інтернет-ресурсах, соціальних мережах.

10. Співпраця з соціальними партнерами. Організація та проведення акцій, форумів, флешмобів тощо.

Участь у зборах лідерів учнівського самоврядування (24 год.)

Теоретична частина. Сутність соціального партнерства. Співпраця з соціальними партнерами: особливості організації.

Організація заходу. Поетапне планування заходу: протокол, офіційна частина, неофіційна частина, залучення ЗМІ, молодіжних і громадських організацій, визначення учасників заходу, розподіл обов'язків, підготовка сценарію, аудіо-, відеозабезпечення тощо.

Практична частина. Організація та проведення заходів (акцій, форумів, флешмобів тощо). Участь у зборах лідерів учнівського самоврядування.

11. Презентація соціальних проектів (6 год.)

Теоретична частина. Особливості презентації результатів роботи. Підготовка та особливості виступу, доповіді, відеопрезентації. Висвітлення заходу на інтернет-ресурсах (анонс, резолюція тощо).

Практична частина. Підготовка виступу, відеопрезентації. Підготовка матеріалів для висвітлення заходу на інтернет-ресурсах (анонс, резолюція тощо).

12. Підсумок (4 год.)

Практична частина. Учнівська конференція. Презентація соціальних проектів.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

– сутність, завдання та особливості організації учнівського самоврядування;

- соціально-економічні аспекти учнівського самоврядування в Україні та світі;

- психологічні основи лідерства, поняття «особистість», «індивідуальність»; поняття «імідж», складові іміджу лідера;

- загальні основи ділового мовлення та бізнес спілкування; організації роботи з соціальними партнерами;

- основні вимоги до громадянської позиції лідера в сучасних умовах розвитку країни;

- психолого-педагогічні аспекти роботи з молодшими школярами у межах роботи учнівського самоврядування;

- загальні основи журналістської діяльності, необхідні для інформаційного забезпечення роботи органів учнівського самоврядування.

Вихованці мають вміти:

- застосовувати на практиці здобуті знання щодо організації роботи органів учнівського самоврядування;

- працювати над розвитком власної особистості, власним іміджем лідера;

- брати участь в організації та проведенні конкурсів, форумів, акцій та інших заходів;

- брати участь в організації, реалізації соціального проекту із залученням соціальних партнерів; презентувати результати соціального проекту на учнівській конференції;

- підготувати матеріали для представлення роботи органів учнівського самоврядування в інтернет-ресурсах, соціальних мережах.

Вихованці мають набути досвіду:

- участі в організації та плануванні роботи органів учнівського самоврядування;

- участі в організації та проведенні конкурсів, форумів, флешмобів, акцій та інших заходів;
- налагодження співпраці з соціальними партнерами;
- організації і проведення бесід, ігор тощо із молодшими школярами у межах роботи учнівського самоврядування;
- організації та реалізації соціального проекту; презентації результатів соціального проекту на учнівській конференції;
- висвітлення роботи органів учнівського самоврядування на інтернет-ресурсах, у соціальних мережах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. В. Соціальне проектування : навч. посіб. / О. В. Безпалько. – К. : Київськ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2010. – 128 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.: іл.
3. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді [Електронний ресурс] / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – Режим доступу: <http://www.ipv.org.ua/data/28.01.15/Programa%20patriotychnog%20vuxovannya.pdf>
4. Ващенко Л. М. Шкільне самоврядування або відновлення традицій співробітництва / Ващенко Л. М., Жебровський Б. М. // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 3.
5. Козачук З. І. Навчальна програма з позашкільної освіти соціально-реабілітаційного напрямку “Пізнай себе” [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/sotsialno-reabilitatsiyniy-napryam/>

6. Литовченко О. В. Навчальна програма з позашкільної освіти соціально-реабілітаційного напрямку “Точка зору” [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/sotsialno-reabilitatsiyniy-napryam/>

7. Наказ МОН України від 16.06.2015 р. № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» [Електронний ресурс]
Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068->

8. Програма творчого об’єднання «Основи учнівського самоврядування» // Програми для творчих об’єднань позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів. Соціально-реабілітаційний напрям. – Суми : ТОВ Вид-во «АНТЕЙ», 2005. – С. 71-83.

9. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект: монографія. Книга 1. – Миколаїв : Видавництво МДУ ім. В. О. Сухомлинського, 2010. – 379 с.

10. Чебікін О. Я. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу: монографія / Чебікін О. Я., Ковальова О. О. – Одеса, 2009. – 223 с.

Діагностичні методики

Анкета 1

(для педагогів)

Шановні колеги! Запрошуємо Вас взяти участь в анкетуванні, що проводить лабораторія позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України.

1. Як Ви розумієте сутність поняття “цінності”?

2. Як Ви розумієте сутність поняття “ціннісні орієнтири навчально-виховного процесу”?

3. Дайте оцінку від 1 до 10 балів необхідності формування цінностей в учнів _____

4. Назвіть провідні цінності, що становлять ціннісні орієнтири навчально-виховного процесу позашкільних навчальних закладів _____

5. Які риси слід виховувати в учнів, щоб сприяти формуванню їх ціннісних орієнтацій?

6. Які чинники, на Ваш погляд, впливають на ціннісні орієнтири навчально-виховного процесу позашкільних навчальних закладів?

7. Яку допомогу щодо формування ціннісних орієнтацій вихованців Ви бажали б отримати?

Дякуємо за співпрацю!

Анкета 2

(для педагогів)

1. Чи вважаєте Ви за необхідне здійснювати виховання підростаючого покоління на основі традиційної народної культури?

- 1) Так, вважаю необхідним.
- 2) Не знаю.
- 3) Ні.

2. Чи розглядаєте Ви формування базової культури особистості як основу для етнокультурного виховання учнів?

- 1) Так, розглядаю.
- 2) Не знаю.
- 3) Ні, не розглядаю.

3. Чи визнаєте Ви стрижнем етнокультурного виховання особистості формування соціально необхідних знань, професійних інтересів і громадянської позиції?

- 1) Так, визнаю.
- 2) Не знаю.
- 3) Ні, не визнаю.

4. Чи розглядаєте Ви норми національної культури та регіональні традиції як елемент саморозвитку і соціалізації?

- 1) Так, розглядаю.
- 2) Не знаю.
- 3) Ні, не розглядаю.

5. Чи знайомі Ви з традиційною народною культурою свого регіону?

- 1) Так, знаю багато.
- 2) Небагато, хотілося б дізнатися більше.

3) Мені це не цікаво.

6. Чи знайома Вам народна культура різних національностей, які населяють Ваш регіон (татари, українці, білоруси, євреї і т.д.)?

1) Так, знайома.

2) Небагато, хотілося б дізнатися більше.

3) Ні, мені це не цікаво.

7. Як Ви оцінюєте рівень етнокультурної вихованості учнів Вашого гуртка?

1) Добре.

2) Задовільно.

3) Відсутня взагалі.

8. Чи необхідно у початковій школі запроваджувати елементи етнокультурного виховання дітей?

1) Так, необхідно.

2) Частково, позаяк на це не вистачає часу.

3) Ні.

9. Чи використовуєте Ви народну творчість у процесі навчання дітей?

1) Так, використовую часто.

2) Дуже рідко.

3) Не використовую взагалі, у цьому немає необхідності.

10. Чи є, на Ваш погляд, проблема етнокультурного виховання молоді частиною проблем модернізації та реформування системи освіти?

1) Так, є.

2) Частково є.

3) Ні.

11. Чи пов'язуєте Ви рівень гуманістичної, етнічної та естетичної вихованості дитини з формуванням її етнічної культури і толерантності?

- 1) Так.
- 2) Частково.
- 3) Ні, це ніяк не пов'язано.

12. Чи мали Ви у Вашій педагогічній практиці міжнаціональні конфлікти серед дітей?

- 1) Так, дуже часто.
- 2) Дуже рідко.
- 3) Ні.

13. Чи необхідна розробка навчальних програм з етнокультурного виховання?

- 1) Так, це необхідно.
- 2) Частково необхідно.
- 3) У цьому немає необхідності.

14. Чи вважаєте Ви актуальною постановку питання про етнокультурне виховання дітей та молоді?

- 1) Так, вважаю актуальною.
- 2) Частково актуальною.
- 3) Не вважаю актуальною.

15. Як Ви оцінюєте можливості системи позашкільної освіти в етнокультурному вихованні молоді?

- 1) Позитивно.
- 2) Можливості обмежені.
- 3) Викладачі не мають часу для подібної діяльності.

Дякуємо за Ваші відповіді.

Анкета 3

(для вихованців)

*Оцініть, будь ласка, наведені нижче висловлювання і
вкажіть відповідь, якій Ви надаєте перевагу*

**1. Треба прагнути підтримувати звичаї, традиції та
спосіб життя свого народу.**

1) Згоден 2) Не знаю 3) Не згоден

**2. У своїх вчинках слід керуватися швидше
особистими інтересами, ніж будь-якими іншими, у тому
числі й національними.**

1) Згоден 2) Не знаю 3) Не згоден

**3. Сучасній людині її національність має бути
байдужа.**

1) Згоден 2) Не знаю 3) Не згоден

**4. У житті необхідно дотримуватися норм і правил,
вироблених в культурі свого народу.**

1) Згоден 2) Не знаю 3) Не згоден

**5. Необхідно жити своїм розумом без опори на норми
і правила поведінки, прийняті у того чи іншого народу.**

1) Згоден 2) Не знаю 3) Не згоден

**6. Інтереси народу повинні бути важливішими, ніж
проблеми й інтереси окремої особистості.**

1) Згоден 2) Не знаю 3) Не згоден

**7. Людині необхідно відчувати себе частиною будь-
якого народу.**

1) Згоден 2) Не знаю 3) Не згоден

**8. Сучасній людині не обов'язково відчувати себе
частиною якогось народу.**

1) Згоден 2) Не знаю 3) Не згоден

9. Людина завжди повинна пам'ятати про свою національність.

1) Згоден 2) Не знаю 3) Не згоден

10. Народні звичаї та традиційний спосіб життя застаріли і не потрібні сучасній людині.

1) Згоден 2) Не знаю 3) Не згоден

11. Чи займаються у Вашій родині традиційними народними ремеслами?

*1) Так, займаються 2) Не займаються, але хотілося б
3) Ні*

Дякуємо за Ваші відповіді.

Анкета 4

(для вихованців)

Просимо Вас взяти участь в анкетуванні і дати відповіді на питання, пов'язані з Вашими знаннями та вміннями (поставте будь-яку позначку у стовпчику, що найбільше відповідає правді)

Знання та вміння	Вмію (знаю)	Хотів би більше знати (вміти)	Вважаю важливим для себе знати (вміти)	Доводилося користуватися (спостерігати) на практиці	
				Під час занять	В інших ситуаціях життя
<i>Види мистецтва своєї місцевості</i>					
<i>Календарні традиції свого народу</i>					
<i>Обряди свого народу</i>					
<i>Способи життя свого народу</i>					
<i>Народні ремесла</i>					
<i>Народні обереги</i>					
<i>Народні казки, легенди</i>					

<i>Поробки з природного матеріалу</i>					
<i>Оригамі</i>					
<i>Валяння з вовни</i>					
<i>Батік</i>					
<i>Петриківський розпис</i>					
<i>Писанкарство</i>					
<i>Вишивка</i>					
<i>Поробки з лози</i>					
<i>Поробки з солоного тіста</i>					
<i>Народні танці</i>					
<i>Народні пісні</i>					
<i>Народні ігри</i>					

Дякуємо за Ваші відповіді.

Анкета 5

(мета: визначення рівня міжособистісної толерантності)

Інструкція. *Шановні вихованці! Уважно ознайомтеся з запропонованими Вам ситуаціями і виберіть один з варіантів відповіді.*

Ситуація 1

У Вашу постійну дружну компанію приводять нового знайомого, представника іншої національності. Він усім дуже сподобався, проте проявив деяку неповагу до вашої національної культури. Як Ви реагуєте?

А) «Зрозуміло, це неприємно, нового приятеля слід було б стримати».

Б) «Ніякого особливого враження на мене це не справляє».

В) «Спробую заперечити новому знайомому, не ображаючи його національної гідності».

Ситуація 2

У Вашій групі з'явився новий учень, що належить до іншої національності, віри, має незнайомий життєвий досвід. Як Ви реагуєте?

А) «Навряд чи у мене складуться з ним стосунки».

Б) «З'явився і з'явився, на що тут реагувати».

В) «Буду спілкуватися як з усіма іншими товаришами, намагатимуся дізнатися про особливості його національної культури».

Ситуація 3

Вас запросили друзі на свято національної музики в одну з національних культурних автономій. Як Ви вчините?

А) «Відмовлюся, пояснивши, що мені не цікава інша культура».

Б) «Не відмовлюся, але навряд чи піду».

В) «Прийму запрошення, бо мені цікаво поспілкуватися з новими людьми і познайомитися з іншого національною культурою».

Ситуація 4

Уявіть собі, що у випуску новин по телебаченню Ви почули таке повідомлення: «Влада нашої країни з метою збереження робочих місць для українців, припинення надходження наркотиків та поширення небезпечних захворювань ухвалила рішення суттєво обмежити приплив мігрантів в Україну». Ви сприймете це як:

А) Своєчасний і необхідний захід з наведення порядку і стабілізації становища в країні.

Б) Не надто розумну витівку.

В) Порушення права людини на вільний вибір місця проживання і відмову в допомозі і сприянні тим людям, які не можуть вести гідне життя або переслідуються у своїх рідних країнах.

Ситуація 5

В гостях у Ваших батьків поважний літній чоловік. Звертаючись до Вас, він критично висловлюється про молодіжну музичну культуру, проявляючи при цьому погане знання теми. Як Ви реагуєте?

А) Ви починаєте сперечатися, забувши і про вік «критика», і про те, що батькам незручно за Вашу поведінку.

Б) Ви з внутрішньою усмішкою подумаете: «Та яка різниця, про що людина базікає?»

В) Ви вступите в діалог, не приховуючи моменти своєї незгоди.

Ситуація 6

У молодіжній компанії Ви потрапили в смішне становище, невміло станцювали народний танець (наприклад, гопак) і самі розумієте, що вийшло смішно, хоча нічого такого дуже неприємного в цьому немає. Ваші друзі жартують над Вами. Як Ви реагуєте?

А) І жарти, і жартівники Вам вкрай антипатичні.

Б) Ніяк не реагуєте: «посміються і перестануть».

В) Подолавши досаду, жартуєте у відповідь.

Ситуація 7

У туристичній подорожі в незнайомій країні Вам запропонували на молодіжній вечірці представити вашу країну, підготувавши музичний номер, що відображає особливості національної культури.

А) Ви відмовитеся представляти свою країну, посилаючись на відсутність музичних здібностей.

Б) Ви не обтяжуватимете себе вибором репертуару і заспіваєте те, що спаде на думку.

В) Ви оберете пісню, яка популярна і буде зрозуміла закордонним учасникам вечірки, з розрахунком на те, що Вас підтримають і підспівають.

Ситуація 8

У Вашому місті в засобах масової інформації гостро обговорюється будівництво мечеті або синагоги. Як Ви реагуєте?

А) Підтримуєте противників будівництва.

Б) Залишаєтеся байдужим.

В) Підтримаєте позицію тих, хто вважає за необхідне зберігати релігію і культуру кожного народу в регіоні, а отже, і їх право мати місце для відправлення релігійних культів.

Дякуємо за Ваші відповіді.

Обробка результатів

За обрані варіанти відповідей у всіх ситуаціях нараховуємо бали:

«А» – 2 бали, «Б» – 1 бал, «В» – 0 балів.

Якщо набрали від 10 до 16 балів, то з толерантністю Ви мало знайомі. Вам звичний зовсім інший стиль поведінки – напористість і непохитність. Це не так вже й погано, але Вам потрібно вміти знаходити спільну мову з іншими людьми.

Якщо набрали від 5 до 9 балів, то Ви схильні вважати себе повністю самодостатньою людиною, Ви не залежите від думки оточуючих, але діалогічний відносини встановлювати ще не достатньо вмієте.

Якщо набрали від 0 до 4 балів, то Ви можете вважати себе людиною, яка прагне до партнерського діалогу з оточуючими, незалежно від національності та віросповідання; Ви вже домоглися значних успіхів на цьому шляху.

(Цей тест адаптований для роботи на основі тесту Д. В. Григор'єва)

Анкета 6

(для вихованців)

(мета: визначення рівня знань про цінності та ставлення до них)

1. Назви цінності, на які необхідно орієнтуватися кожній культурній, духовно-моральній людині _____

2. Як ти розумієш сутність таких цінностей:

патріотизм – _____

духовні цінності – _____

матеріальні цінності – _____

3. Назви приклади втілення цих цінностей у реальному житті, творах мистецтва, історичних подіях

4. Які цінності викликають у тебе найсильніший емоційний відгук? Наведи приклади _____

5. Назви джерела розширенні своїх знань про цінності:

спілкування з друзями;

спілкування з батьками;

вивчення шкільних предметів;

читання творів художньої літератури;

відвідання виставок концертів, музеїв, театрів;

перегляд телепередач;

заняття в гуртках;

твій варіант _____

6. Постав цінності у порядку важливості для себе (1, 2, 3, 4 і т. д.)*:

**Нуме-
рація**

***Список А
(термінальні
цінності)***

- активне дієве життя (повнота та емоційна насиченість життя);
- життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
- здоров'я (фізичне і психічне);
- цікава робота;
- краса природи і мистецтва (переживання прекрасного у природі і мистецтві);
- кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
- матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних

**Нуме-
рація**

***Список Б
(інструментальні
цінності)***

- акуратність, уміння утримувати у порядку речі, порядок у справах;
- вихованість (добрі манери);
- високі запити (високі вимоги до життя і високий рівень домагань);
- життєрадісність (почуття гумору);
- виконавство (дисциплінованість);
- незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- непримиренність до недоліків своїх та інших;

труднощів);

– наявність добрих і вірних друзів;

– громадське визначення (повага оточуючих, групи, товаришів по роботі);

– пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток);

– продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);

– розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне самовдосконалення);

– розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);

– освіченість (широта знань, висока загальна культура);

– відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватись слова);

– раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати обдумані раціональні рішення);

– самоконтроль (стриманість, самодисципліна);

– сміливість у захисті своєї думки, своїх поглядів;

– тверда воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами);

– свобода
(самостійність,
незалежність у
судженнях і вчинках);

– щасливе сімейне
життя;

– щастя інших
(добробут, розвиток і
вдосконалення інших
людей, всього народу,
людства загалом);

– творчість
(можливість творчої
діяльності);

– впевненість в собі.

– терплячість
(толерантність у
ставленні до поглядів
і думок інших,
уміння прощати
іншим їхні помилки і
хиби);

– широта поглядів
(уміння зрозуміти
чужу точку зору,
поважати інші смаки,
звичаї, звички);

– чесність
(правдивість,
щирість);

– ефективність у
справах
(працьовитість,
продуктивність у
роботі);

– чуйність
(турботливість).

7. Чи завжди у своїй поведінці ти керуєшся встановленим для себе порядком цінностей? Чому? _____

8. Чи мають вплив такі цінності на накреслення твоїх життєвих планів? _____

9. Ти вибираєш найголовніші для тебе цінності тому що:

а) їх дотримуються люди, які тебе оточують (батьки, друзі, вчителі);

б) вони відповідають твоїм потребам, переконанням, прагненням;

в) твій варіант _____

10. Чи зможеш ти захищати вибрані тобою цінності перед іншими? Якщо ні, то яка тому причина:

а) не вистачає сміливості;

б) не вистачає знань для обґрунтування своєї позиції;

в) не хочеш відрізнятись від оточуючих;

г) твій варіант _____

Дякуємо за співпрацю!

**В анкеті використано методика М. Рокіча „Ціннісні орієнтації”*

Навчальна програма для позашкільної освіти**«Витинанка»**

2 роки навчання

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Витинанки (від українського слова «витинати», тобто «вирізувати», «вивертати») – це вид давньослов'янського, зокрема українського народного декоративного мистецтва. Існують різноманітні види витинанок: сюжетні та орнаментальні, складні, силуетні, ажурні прикраси. Сама назва витинанка походить від слова виривати, витинати візерунок. Серед різноманітних видів народного мистецтва України витинанки посідають особливе місце. В українському народному мистецтві значного поширення вони набули з кінця ХІХ століття. У витинанці закладена надзвичайна сила декору та образу, які не тільки передавалися із покоління у покоління, але й постійно вдосконалювалися, доповнювалися і продовжують розвиватися та набувати нових форм і зображень. У наш час вони набули нового змісту – виставкових творів. Витинанки – це своєрідне мистецтво, яке використовується в оздобленні сучасних інтер'єрів, поліграфічної продукції, у театральному мистецтві.

Витинання – це досить рідкісний, але дуже цікавий та захопливий вид народної творчості, який дає змогу прилучити дітей до джерел багатючих традицій та надбань національної культури.

Навчальна програма «Витинанка» реалізується в гуртках художньо-естетичного напрямку позашкільних та

загальноосвітніх навчальних закладів і спрямована на вихованців молодшого і середнього шкільного віку.

Мета програми: формування національно свідомої, творчої особистості засобами народного мистецтва, яке, впливаючи на світ емоцій, розкриває дитині чарівний світ прекрасного, залучає до національних традицій, історії, вчить мудрості, любові до Батьківщини.

Основні завдання:

- ознайомити учнів з українськими народними ремеслами та залучити їх до мистецтва витинанки;
- навчити учнів прийомів витинання і різноманітних видів витинанок;
- сприяти розвитку творчих здібностей та естетичному баченню краси навколишнього світу, формувати уміння передавати його у своїх роботах;
- виховати любов до народного мистецтва та національної культури;
- розвивати художній смак, творчу уяву, фантазію і такі якості, як: працелюбство, наполегливість у досягненні мети, відповідальність за результат своєї діяльності; сприяти творчій самореалізації особистості.

Навчальна програма гуртка «Витинанка» охоплює **2 роки навчання**. Вона розрахована на *початковий рівень – 144 години на рік, 4 год. на тиждень* та *основний рівень – 216 години на рік, 6 год. на тиждень*.

Зміст програми першого року навчання передбачає формування в учнів інтересу до декоративно-ужиткового мистецтва взагалі і до витинанки зокрема ознайомлення з різноманітними видами витинанок, прийомами та техніками їх створення, розвиток у вихованців творчих задатків і здібностей.

Програма другого року навчання спрямовує гуртківців на більш глибоке оволодіння мистецтвом витинання, удосконалення набутих раніше навичок та прийомів роботи, творчу самореалізацію.

Форми і методи навчання

Навчання проводиться за фронтально-індивідуальною формою. Використовуються такі методи навчання: бесіди, розповіді, лекції, практичні індивідуальні та колективні справи, екскурсії на виставки, в музеї, зустрічі з народними майстрами.

Методи контролю за отриманими результатами

Контроль результату знань та вмінь вихованців відбувається шляхом участі вихованців у різноманітних виставках, конкурсах, вікторинах тощо. Рівень умінь та навичок ретельно просліджується в процесі навчання взагалі, та зокрема під час проведення практичних і контрольних занять, а також на індивідуальних заняттях з творчо обдарованими дітьми.

**Перший рік навчання, початковий рівень
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

Розділ, тема	Кількість годин		
	усього	Теоретичних	Практичних
Вступ	2	2	-
Розділ 1. Основи витинанкарства	10	3	7
1.1. Техніки та способи виготовлення витинанок	2	2	-
1.2. Виготовлення витинанок технікою вирізування ножицями, вириванням, технікою різання ножем для паперу	2	-	2
1.3. Основні правила складання та виклеювання композицій	6	1	5
Розділ 2. Петриківська витинанка – традиції та сучасність	104	17	87
2.1. Техніка виготовлення основних елементів Петриківської витинанки	2	1	1
2.2. Різновиди квіток та півквіток	4	1	3
2.3. Різновиди листя	4	1	3
2.4. Різновиди плодів	4	1	3
2.5. Різновиди пуп'янків та ягід	12	2	10
2.6. Дрібні декоративні елементи Петриківської витинанки	74	10	64
2.7. Складання композицій			
Розділ 3. Композиції для святкових витинанок	26	4	22
3.1. Різдвяні композиції	10	2	8
3.2. Весняні витинанки	16	2	14
Підсумок	2	-	2
Разом:	144	26	118

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом України. Витинанка як один із видів декоративно-ужиткового мистецтва. Організаційні питання. Вступна бесіда з показом репродукцій робіт майстрів-витинанкарів та найкращих композицій вихованців гуртка. Матеріали та інструменти, які використовуються для витинанки. Техніка безпеки і правила роботи з інструментами та обладнанням для витинання, практичні поради.

Розділ 1. Основи витинанкарства (10 год.)

1.1. Техніки та способи виготовлення витинанок (2 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення вихованців з основними техніками та способами витинання, правилами складання і виклеювання витинанок. Демонстрація різноманітних взірців і прикладів елементів витинанок і готових композицій з них. Способи та прийоми складання паперу: по прямій, по діагоналі, вдвоє, вчетверо, увосьмеро.

Практична частина. Оволодіння практичними навичками, прийомами роботи завдяки навчальним вправам з витинання та практичним завданням. Складання та різання смужок паперу для листя, квадратів для квіток.

1.2. Виготовлення витинанок технікою вирізування ножицями, вириванням, технікою різання ножом для паперу (2 год.)

Теоретична частина. Техніка витинання найдревнішим способом – вириванням. Ознайомлення з технікою різання суцільних витинанок ножом для паперу.

Практична частина. Виконання різновидів витинання краю елементів виробів – «зубчики» та «хвильки»; витинання різноманітних ажурів: «кутики», «трикутнички», «півкола», «павучки», «завитки».

1.3. Основні правила складання та виклеювання композицій (6 год.)

Теоретична частина. Особливості виклеювання суцільних витинанок: основне правило композиції, послідовність виклейки елементів, прийоми та способи виклеювання.

Практична частина. Виготовлення вітальної листівки «квіточка».

Розділ 2. Петриківська витинанка – традиції та сучасність (104 год.)

2.1. Техніка виготовлення основних елементів Петриківської витинанки (2 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з різноманітними техніками виготовлення основних елементів Петриківської витинанки (квітки, ягоди, листя, півквітки) і складання декоративних композицій з них. Показ взірців традиційних Петриківських композицій. Особливості витинанок Дніпропетровської області. Легенди Подніпров'я (Наддніпрянщини) і їх відображення у художньо-декоративному мистецтві регіону.

Практична частина. Складання паперу для виготовлення основних елементів Петриківської витинанки. Виготовлення квіток шестипелюсткових, восьми пелюсткових. Виконання витинанок за мотивами легенд Наддніпрянщини «Калина і Килина», «Легенда про вербу і калину».

2.2. Різновиди квіток та півквіток (4 год.)

Теоретична частина. Технологія складання і вирівнювання квіток та пів-квіток.

Практична частина. Виготовлення квіток: «соняшники», «маки», «барвінок»; півквітки: «цибульки», «лілії», «кучерявки», «волошки», «гвоздики», «павучки». Виготовлення листівок.

2.3. Різновиди листя (4 год.)

Теоретична частина. Різновиди листя у Петриківській витинанці. Особливості техніки виготовлення листя з гладким, зубчастим контурами.

Практична частина. Витинання простого листя з гладким контуром, зубчастим контуром, складного фігурного листя: листя калини, каштану, клена.

2.4. Різновиди плодів (4 год.)

Теоретична частина. Види плодів, які використовуються у Петриківській витинанці. Технологія виготовлення. Порівняльний аналіз подання плодів на витинанках видатних майстрів Петриківської витинанки.

Практична частина. Витинання плодів: «яблучка», «маківки», «горішки» «вишеньки», «бурячки», «кукурудза», «колоски пшениці».

2.5. Різновиди пуп'янків та ягід (4 год.)

Теоретична частина. Особливості виготовлення різновидів елементів Петриківської витинанки.

Практична частина. Виготовлення елементів витинанок: «грона калини», «виноград», «полуничка», «пуп'янки».

2.6. Дрібні декоративні елементи Петриківської витинанки (12 год.)

Теоретична частина. Технологія вирізання мережок і листя.

Практична частина. Витинання «чашолистки», «дрібні півлисточки», «стеблинки», «завитки». Різновиди китиць, лиштви та простих мережок.

2.7. Складання композицій (74 год.)

Теоретична частина. Закони складання композицій. Площа композиції, кольорове вирішення, співвідношення елементів між собою, симетрія.

Практична частина. Виконання композиції «Гілочка», «Букетик», «Вазон», «Змій» (фризова композиція), «Хусточка» (трикутна композиція), «Серветка» (композиція в колі), «Килимок» (прямокутна композиція), рушникових композицій.

Розділ 3. Композиції для святкових витинанок (26 год.)

3.1. Різдвяні композиції (10 год.)

Теоретична частина. Порівняння народних традицій і обрядів святкування Різдва Христового у різних регіонах України. Демонстрація ілюстративного матеріалу – композицій майстрів Дніпропетровської області.

Практична частина. Виготовлення витинанок до різдв'яних свят: паперові прикраси на різдв'яну ялинку: ланцюжки, зірочки, сніжинки 6-, 5-, 8-кутні, янголятка. Складання різдв'яних композицій з витинанок.

3.2. Весняні витинанки (16 год.)

Теоретична частина. Демонстрація ілюстративного матеріалу – різноманітних святкових композицій до свят: вітальні листівки до 8-го Березня, витинанки на Великдень. Особливості народних традицій Дніпропетровської області.

Обговорення кольорової гама весняних витинанок, притаманних регіону Наддніпрянищини.

Практична частина. Розроблення та виговлення проектів вітальних листівок з витинанок до 8-го Березня. Виготовлення листівки «Великдень».

Підсумок (2 год.)

Практична частина. Підготовка виставки індивідуальних досягнень, створеної з найкращих композицій витинанок вихованців гуртка.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- види декоративно-ужиткового мистецтва;
- різновиди традиційних українських витинанок;
- основні технічні прийоми та техніку безпеки при використанні обладнання;
- види орнаментів;
- процес та послідовність наклеювання елементів орнаменту;
- особливості Петриківських витинанок Дніпропетровського регіону.

Вихованці мають вміти:

- витинати різноманітні елементи;
- володіти різними техніками та прийомами витинання;
- складати композиції з витинанок;
- підбирати кольори для композиції, поєднувати елементи витинанок.

Вихованці мають набути досвіду:

- виконання практичної роботи з різними видами матеріалів та інструментами, які застосовуються при виготовленні витинанки;

- самостійно виготовляти прості витинанки, оформляти закінчену роботу.

Другий рік навчання, основний рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	Загалом	Теор.	Практ.
Вступ	3	3	-
Розділ 1. Витинанкарство як вид декоративно-ужиткового мистецтва в Україні та в інших країнах світу	21	7	14
1.1. Декоративно-ужиткове мистецтво в інших країнах світу	3	1	2
1.2. Різновиди витинанок в Україні і за її межами	3	1	2
1.3. Традиції та особливості витинанок Дніпропетровського регіону. Петриківська школа витинанки	15	5	10
Розділ 2. Основи композиції в мистецтві витинанки	39	9	30
2.1. Основні види композицій	18	4	14
2.2. Традиційні Петриківські композиції	21	5	16
Розділ 3. Основи кольороведення	24	5	19

3.1. Поняття колориту. Властивості та символічне значення кольорів	3	1	2
3.2. Особливості кольорового рішення у витинанках Дніпропетровського регіону	21	4	17
Розділ 4. Основи стилізації	69	13	56
4.1. Приклади стилізації у декоративному мистецтві	3	1	2
4.2. Декоративна переробка пластичних форм рослинного світу	9	2	7
4.3. Декоративна переробка пейзажних мотивів	15	3	12
4.4. Стилiзація пластичних форм з тваринного світу	21	3	18
4.5. Декоративне трактування образу людини	21	4	17
Розділ 5. Сюжетні рушникові композиції, народні картинки та декоративні панно	57	8	49
5.1. Особливості компонування багатофігурних декоративних композицій у техніці витинання	9	2	7
5.2. Складання та оздоблення сюжетних рушникових композицій, народних картинок та декоративних панно	48	6	42
Підсумок	3	1	2
Разом:	216	46	170

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з планом роботи на рік. Організаційні питання. Витинанка як частина декоративно-ужиткового мистецтва. Правила безпеки на заняттях. Презентація робіт видатних майстрів витинанки Дніпропетровського регіону: Гречанової Ганни, школи майстрів Авдієнко Антоніни і Авдієнко Наталії, школи витинанки Бабіч Людмили та Пушкарьова Володимира.

Розділ 1. Витинанкарство як вид декоративно-ужиткового мистецтва в Україні та інших країнах світу (21 год.)

1.1. Декоративно-ужиткове мистецтво в інших країнах світу (3 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з різними видами декоративно-ужиткового мистецтва, демонстрація виробів народних майстрів або репродукцій та іншого ілюстративного матеріалу. Екскурсія у виставкову залу декоративно-ужиткового мистецтва закладу.

Практична частина. Вікторина «Українське народне мистецтво».

1.2. Різновиди витинанок в Україні і за її межами (3 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з різними витинанками України, двома школи витинанок: силуетною, петриківською. Витинанки інших країн світу. Аналіз репродукцій з прикарпатськими витинанками, китайськими та в'єтнамськими вирізками, польськими витинанками. Порівняльний аналіз витинанок Дніпропетровської області і Прикарпаття.

Практична частина. Виготовлення копій витинанок видатних майстрів світу.

1.3. Традиції та особливості витинанок Дніпропетровського регіону. Петриківська школа витинанки (15 год.)

Теоретична частина. Традиції та особливості витинанок Дніпропетровського регіону. Спорідненість витинанок з такими видами народного мистецтва, як вишивка та декоративний розпис. Орнаментальні композиції. Види орнаменту та мова символів найдревніших орнаментів. Стародавня символіка елементів, з яких складаються традиційні орнаментальні композиції Петриківської витинанки. Варіанти мотиву рослинного орнаменту «Древо життя».

Практична частина. Виготовлення композиції «Древо життя».

Розділ 2. Основи композиції в мистецтві витинанки (39 год.)

2.1. Основні види композицій (18 год.)

Теоретична частина. Статична, симетрична композиція, її види та приклади.

Практична частина. Виготовлення статичної, симетричної композиції в техніці силуетної витинанки. Сюжетні композиції: «Пташине дерево», «Оленята», «Дівчата».

2.2. Традиційні Петриківські композиції (21 год.)

Теоретична частина. Приклади традиційних Петриківських композицій, їх різновиди, особливості та техніка виготовлення.

Практична частина. Виготовлення традиційних композицій з витинанок: «Гілочка», «Букет», «Вазон», «Віночок», «Рушничок».

Розділ 3. Основи кольороведення (24 год.)

3.1. Поняття колориту. Властивості та символічне значення кольорів (3 год.)

Теоретична частина. Властивості та символічне значення кольорів.

Практична робота. Виготовлення творчої роботи у техніці Петриківської витинанки «Вазон», з урахуванням отриманих знань щодо властивостей і символів кольорів.

3.2. Особливості кольорового рішення у витинанках Дніпропетровського регіону (21 год.)

Теоретична частина. Особливості кольорового рішення у декоративному мистецтві, зокрема у мистецтві витинанки. Традиційний колорит витинанок Дніпропетровського регіону. Витинанки багатоколірні, двоколірні, триколірні. Технологія виготовлення багатошарових елементів витинанок.

Практична частина. Виготовлення традиційних витинанок Дніпропетровського регіону (багатоколірні витинанки: червоного, помаранчевого, жовто-зеленого кольорів – декоративна композиції «Букет», «Дерева», «Гілочка»; виготовлення витинанок з двоколіровими комбінаціями: червоний – чорний, червоний – синій: рушникові композиції; виготовлення триколірних витинанок у поєднанні червоного і чорно-коричневого кольорів: «Вазон», «Букет з птахами»). Виготовлення багатошарових витинанок (двошарові витинанки «Вазон», «Букет квітів»; багатошарові витинанки з контуром: «Уквітчане дерево», «Букет з птахами»).

Розділ 4. Основи стилізації (69 год.)

4.1. Приклади стилізації у декоративному мистецтві (3 год.)

Теоретична частина. Поняття „стилізація”. Відмінності між стилізованою формою та її природним аналогом. Характер

стилізації. Приклади стилізації у декоративному мистецтві. Показ репродукцій робіт майстрів.

Практична частина. Наслідування досвіду майстрів у самостійній праці над копією витинанки за власним вибором із запропонованих взірців.

4.2. Декоративна переробка пластичних форм рослинного світу (9 год.)

Теоретична частина. Стилiзацiя у технiцi витинанок рослинного свiту.

Практична частина. Декоративна переробка пластичних форм рослинного світу: квітки (соняшники, маки, лілея, гвоздичка, волошка, цибулька), ягідки (різновиди полуниці, грона калини), листя. Авторська стилізація обраної квітки за бажанням.

4.3. Декоративна переробка пейзажних мотивів (15 год.)

Теоретична частина. Прийоми стилізації у витинанці пейзажних мотивів.

Практична частина. Виконання пейзажних мотивів: гілочки, дерева.

4.4. Стилiзацiя пластичних форм з тваринного свiту (21 год.)

Теоретична частина. Аналіз робіт – взірців майстрів з витинанки, щодо декоративної переробки пластичних форм представників тваринного світу. Особливості стилізації представників тваринного світу.

Практична частина. Виконання композиції «Комахи» (витинання комах: метелик, дзиґа, бджілка); «Птахи» (витинання пташок різними способами: голуб, півник, павич); «Тварини» (витинання тварин: котик, лисичка, коник).

4.5. Декоративне трактування образу людини (21 год.)

Теоретична частина. Способи стилізації образу людини. Показ репродукцій. Техніка витинання фігурок людей у національному вбранні.

Практична частина. Витинання силуетів фігур людей: чоловічої, жіночої, дитячої. Витинання фігурок людей у національному вбранні.

Розділ 5. Сюжетні рушникові композиції, народні картинки та декоративні панно (57 год.)

5.1. Особливості komponування багатофігурних декоративних композицій у техніці витинання (9 год.)

Теоретична частина. Особливості komponування багатофігурних декоративних композицій у мистецтві витинання. Аналіз композиційного рішення взірців витинанок.

Практична частина. Виготовлення основних елементів: головних персонажів (образи людей, тварин, птахів, комах та різноманітні рослинні мотиви) до сюжетних композицій.

5.2. Складання та оздоблення сюжетних рушникових композицій, народних картинок та декоративних панно (48 год.)

Теоретична частина. Правила складання композиції та традиції оздоблення з демонстрацією найкращих взірців робіт вихованців і майстрів-витинанкарів. Поняття про симетричну композицію і ритм в орнаментальній композиції.

Практична частина. Складання і виклейка сюжетних рушникових композицій, народних картинок, декоративних панно на теми народних пісень «При дорозі куц каліни», «Піду в садочок», «Ой під вишнею»; казок «Івасик-Телесик», «Котигорошок»; легенд «Козак Мамай», «Про Петриківську вишню», «Про каліну».

Підсумок (3 год.)

Теоретична частина. Підсумки роботи за навчальний рік.

Практична частина. Оформлення і підготовка дитячих робіт до виставки, виставка дитячих робіт. Майстер-клас вихованців для учнів шкіл району.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- історію мистецтва витинанки;
- різновиди традиційних витинанок;
- різновиди композицій та види орнаментів;
- символічне значення основних елементів;
- особливості традиційної витинанки нашого регіону, а саме Петриківської витинанки.

Вихованці мають вміти:

- витинати різноманітні елементи;
- володіти різними техніками та прийомами витинання;
- складати композиції з витинанок;
- створювати свої самобутні творчі роботи.

Вихованці мають набути досвіду:

- виконання практичної роботи з різними видами матеріалів та інструментами, які застосовуються при виготовленні витинанки;
- самостійного використання набутих знань та вмінь при виконанні творчих робіт.

Орієнтовний перелік обладнання для організації роботи гуртка «Витинанка»

Основне обладнання	Кількість
<i>Матеріали</i>	
Клей ПВА	15 фл.
Кольоровий папір	30 наб.
Папір для креслення різних форматів	100 пр.
Прості олівці	15 пр.
Крейда	1 кор.
Кольоровий картон А 2, А 3, А 4	15 наб.
Папір для малювання	15 наб.
Калька, папір тонкий формату А 3, А 4	100 пр.
<i>Інструменти та приладдя</i>	
Ножиці побутові	15 пр.
Ножиці манікюрні	15 пр.
Лінійка	15 пр.
Пензлі різних розмірів з натуральних матеріалів (поні)	15 наб.
Посуд для клею	15 пр.
Посуд для води	15 пр.
Серветки поліетилену	15 уп.
<i>Обладнання</i>	
Дошка учнівська	1 пр.
Столи учнівські	15 к-тів

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1992. – 272 с.

2. Білоус Х. Вертепна зірка. Витинанки авторки в оформленні О. Плешка / Х. Білоус. – Київ : Веселка, 1992. – 24 с.

3. Вербицька З. В. Витинанки. Уроки і заняття гуртка / З. В. Вербицька, Н. М. Калашник. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 112 с.

4. Мельник В. М. Витинанка на уроках образотворчого мистецтва / В. М. Мельник, С. К. Ткач. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 48 с.

5. Мельник В. Альбом витинанок. Пори року. Весна : посібн. для учнів молодших і середніх класів / В. Мельник. – Навчальна книга – Богдан, 2009. – 64 с.

6. Мелосская Б. Искусство вырезания из бумаги. Картины. Открытки, дизайнерские украшения / Б. Мелосская. – Х. : Аргумент принт, 2013. – 256 с.

Навчальна програма для позашкільної освіти
«Народні ремесла України»
2 роки навчання

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Народне мистецтво є невичерпним джерелом для виховання підростаючого покоління. У народному мистецтві суспільні ідеї зливаються з естетичними у нероздільну єдність, котра має унікальні можливості впливу на особистість вихованця. Заняття декоративно-ужитковим мистецтвом сприяють вихованню в дітях культури сприйняття матеріального світу, формування естетичного ставлення до дійсності, допомагають краще пізнати інші види мистецтва, вчать цінувати і поважати працю.

Робота студії народних ремесел тісно пов'язана з українським мистецтвом, відомими промислами і ремеслами – вишивкою, бісероплетінням, килимарством, виготовленням оберегів і народних іграшок. Заняття декоративно-ужитковим мистецтвом залучає дітей до творчості, розвиває їхні інтереси, підвищує пізнавальну активність, допитливість, творчі здібності, навички обробки різних матеріалів.

Навчальна програма «Народні ремесла України» реалізується в гуртках художньо-естетичного напрямку позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів та спрямована на вихованців молодшого, середнього і старшого шкільного віку.

Мета програми: формувати ключові компетентності особистості засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Основні завдання полягають у формуванні таких компетентностей:

- пізнавальної, що забезпечує набуття вихованцями знань про народну творчість;

- практичної, що сприяє оволодінню уміннями і навичками виготовлення різноманітних виробів;

- творчої, що забезпечує формування творчих здібностей;

- соціальної, що сприяє вихованню національної свідомості, дбайливого, ставлення до народних традицій, зацікавленості у популяризації народних ремесел.

Навчальна програма «Народні ремесла України» розрахована на 2 роки навчання:

1-й рік – початковий рівень – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень;

2-й рік – основний рівень – 216 год. на рік, 6 год. на тиждень.

Програмою передбачаються теоретичні і практичні заняття, а також різноманітні форми їх проведення.

Програма охоплює основні етапи навчальної роботи:

- тренувальні вправи вихованців гуртка щодо виконання окремих прийомів, з яких складається операція (технологія);

- практичні роботи із застосуванням опанованих прийомів.

При цьому забезпечується:

- послідовність у вивченні та освоєнні декількох основних операцій (технологій), які становлять певний ступінь засвоєння навчального матеріалу;

- обґрунтування трудових операцій із дидактичної точки зору.

Під час навчання вихованці опановують різні техніки і прийоми виготовлення різноманітних виробів. Вони отримують початкові знання про властивості матеріалів, форми й декорування виробів, їхню залежність від призначення, поняття «ритм», «рапорт», «симетрія», «асиметрія», «кольорова гармонія».

На заняттях початкового рівня вихованці ознайомлюються з культурою українського народу, історією народної творчості. Здійснюють перші кроки у традиційних українських ремеслах: вишивки, бісероплетіння, килимарства та виготовлення сувенірів, оберегів. Програмою передбачено також ознайомлення вихованців із правилами збирання, сортування та зберігання різноманітних матеріалів для роботи в гуртку.

Під час проходження основного рівня учні закріплюють набуті вміння та навички. Вони вчаться планувати роботу над виробом, читати ескізи та креслення. На заняттях поглиблюються знання, набуті на уроках малювання та трудового навчання в школі.

Програма інтегрує знання гуртківців з історії, народознавства, креслення.

Створення виробів за власним задумом для оформлення шкільних приміщень і житла сприяє розвитку творчого потенціалу учнів.

Методи контролю за отриманими результатами: контроль результату знань та вмінь відбувається шляхом участі вихованців у різноманітних виставках, конкурсах, вікторинах тощо. Рівень умінь та навичок ретельно просліджується в процесі навчання взагалі, та зокрема під час проведення практичних і контрольних занять, а також на індивідуальних заняттях з творчо обдарованими дітьми.

Програма є орієнтовною. Керівник гуртка може вносити зміни й доповнення у зміст програми та розподіл годин за темами, урахуваючи інтереси гуртківців, стан матеріально-технічної бази закладу.

Початковий рівень, перший рік навчання **НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

	Розділ, тема	Кількість годин		
		Загальна	Теор.	Практ.
	Вступ	2	2	-
	Розділ 1. Українська народна вишивка	24	8	16
	1.1. Українська народна вишивка. Історія розвитку, етнографічні особливості	2	2	-
	1.2. Композиційна побудова орнаменту	4	2	2
	1.3. Закони кольоросполучення у вишивці	4	2	2
	1.4. Техніка початкових швів у вишивці	8	-	8
	1.5. Сучасні техніки вишивки. Ізонитка	6	2	4
	Розділ 2. Бісероплетіння	32	8	24
	2.1. Історія виникнення бісероплетіння	2	2	-
	2.2. Ланцюжки і намисто	12	2	10
	2.3. Технологія плетіння з бісеру на дроті	6	-	6
	2.4. Технологія плетіння з бісеру петельками	8	2	6
	2.5. Оформлення готових виробів	4	2	2

Розділ 3. Українська народна іграшка. Український оберіг	40	8	32
3.1. Історія української народної іграшки	2	2	-
3.2. Традиційна лялька-мотанка	6	1	5
3.3. Вузлова лялька-мотанка	8	1	7
3.4. Оздоблення ляльки-мотанки	4	-	4
3.5. Житло та побут людей у фольклорі	6	2	4
3.6. Обереги в житті українського народу	14	2	12
Розділ 4. Килимарство	34	13	21
4.1. Історія килимарства і етнографічні особливості	4	4	-
4.2. Основи кольорознавства	6	4	2
4.3. Основні прийоми композиції	6	4	2
4.4. Технологія полотняного переплетіння	8	1	7
4.5. Перев'язка – дівочий головний убір	10	-	10
Розділ 5. Основи екологічного дизайну	10	1	9
5.1. Мистецтво дизайну і екологія	2	1	1
5.2. Основні категорії дизайну. Природна скарбниця.	2	-	2
5.3. Виготовлення виробів з природного матеріалу	6	-	6
Підсумок	2	-	2
Разом	144	40	104

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи гуртка на навчальний рік. Матеріали та інструменти. Правила техніки безпеки.

Розділ 1. Українська народна вишивка (26 год.)

1.1. Українська народна вишивка. Історія розвитку, етнографічні особливості (2 год.)

Теоретична частина. Види декоративно-ужиткового мистецтва. Історія розвитку української народної вишивки. Етнографічні особливості вишивки різних регіонів України.

Практична частина. Гра «Карусель». Показ стародавніх зразків вишивки, стародавніх рушників Дніпропетровщини, ілюстрацій з книг, каталогів. Робота над ескізами.

1.2. Композиційна побудова орнаменту (4 год.)

Теоретична частина. Поняття «орнамент». Види орнаментів (геометричні, рослинні). Рапорт. Складові частини орнаменту. Вплив технік вишивання на характер орнаменту. Особливості рослинного орнаменту Дніпропетровської області. Легенди про петриківську вишню, калину, легенди Подніпров'я.

Практична частина. Техніка перенесення візерунка на тканину. Підбирання композицій рослинного орнаменту для серветки. Послідовність розкрою серветки. Перенесення візерунка з кальки на тканину.

1.3. Закони кольоросполучення у вишивці (4 год.)

Теоретична частина. Значення і символіка кольорів у вишивці. Кольоросполучення ниток, притаманних Дніпропетровщині. Кольорове поле. Психологічний вплив кольорів на людину.

Практична частина. Підбір ниток для виконання орнаменту у теплих тонах. Підбір кольорів для виконання вишивки у кольоровій гамі, притаманній Дніпропетровській і Київській областях.

1.4. Техніка початкових швів у вишивці (8 год.)

Практична частина. Види швів українських народних вишивок. Ознайомлення з поняттями: прокол, стібок, шов. Способи закріплення нитки. Застосування швів і техніка виконання «уперед голкою», «поза голкою», «стебловий».

Теоретична частина. Відпрацювання техніки виконання швів «уперед голкою», «поза голкою», «стебловий шов».

1.5. Сучасні техніки вишивки. Ізонитка (6 год.)

Теоретична частина. Технологія сучасної вишивки. Поняття «ізонитка»: історія, техніка виконання.

Практична частина. Відпрацювання прийому вишивання на цупкому папері. Вишивка кола, кута, зірки. Оздоблення робіт. Панно «Вітаємо, космос!», «Шалена бджілка», «Стилізовані пори року», «Фантазійні візерунки», «Квітучий рідний край, Україно!».

Розділ 2. Бісероплетіння (32 год.)

2.1. Історія виникнення бісероплетіння (2 год.)

Теоретична частина. Правила поведінки під час занять. Техніка безпеки на заняттях. Ознайомлення з властивостями і можливостями такого матеріалу, як бісер. Історія виникнення бісероплетіння. Походження бісеру, виробництво, застосування. Види бісерних виробів.

Практична частина. Відпрацювання вміння читати схематичний запис (схеми для плетіння). Замальовка схем для паралельного плетіння, поєднання кольорів, при створенні схем.

2.2. Ланцюжки і намисто (12 год.)

Теоретична частина. Історія створення бісерних прикрас. Аналіз зразків робіт (кольє, браслети, сережки та ін.). Технологія низання з бісеру однією голкою. Варіанти плетіння. Технологія плетіння основних елементів «пупчик», «кривулька», «кільце», «ромбик».

Практична частина. Відпрацювання технік основних елементів бісероплетіння. Виготовлення ланцюжків та намиста. Відпрацювання способів закріплення.

2.3. Технологія плетіння з бісеру на дроті (6 год.)

Теоретична частина. Технологія плетіння з бісеру на дроті. Прийоми з'єднання окремих частин виробів.

Практична частина. Плетіння за схемами метеликів, бабок, бджіл. Роздільне плетіння частин виробу. Поєднання елементів виробу. Плетіння виробів за фантазією.

2.4. Технологія плетіння з бісеру петельками (8 год.)

Теоретична частина. Особливості плетіння петельками. Особливості виготовлення мініатюрних дерев та бутоньєрок з бісеру.

Практична частина. Плетіння петельками виробу «Деревце». Відпрацювання петельної техніки низання: «Зимова фантазія», «Новорічна ялинка».

2.5. Оформлення готових виробів (4 год.)

Теоретична частина. Правила оформлення готових виробів і робіт для виставки.

Практична частина. Оформлення виставкового стенду.

Розділ 3. Українська народна іграшка. Український оберіг (40 год.)

3.1. Історія української народної іграшки (2 год.)

Теоретична частина. Історія української народної іграшки. Матеріали для виготовлення іграшок. Призначення іграшок (презентаційний матеріал). Особливості народної ляльки у районі середньої Наддніпрянщини.

3.2. Традиційна лялька-мотанка (6 год.)

Теоретична частина. Технологія виготовлення ляльки-мотанки способом «скрутка».

Практична частина. Виготовлення ляльки-скрутки.

3.3. Вузлова лялька-мотанка (8 год.)

Теоретична частина. Технологія виготовлення вузлової ляльки-мотанки.

Практична частина. Виготовлення ляльки-мотанки вузловим способом.

3.4. Оздоблення ляльки-мотанки (4 год.)

Теоретична частина. Елементи оздоблення вузлової ляльки і прийоми виготовлення. Символічне значення елементів оздоблення.

Практична частина. Виготовлення і пошив для ляльки одягу і прикрас у стилі національного костюму району Наддніпрянщини: віночок, стрічки, сорочка, плахта, намисто та інше. Виготовлення ляльки «На щастя».

3.5. Житло та побут людей у фольклорі (6 год.)

Теоретична частина. Наведення прикладів пісень, казок, прислів'їв, приказок. Відображення міфологічних уявлень у казці. Світогляд, звичаї, вірування в українському фольклорі. Легенди Подніпров'я.

Практична частина. Виготовлення і оздоблення іграшки «Домовичок».

3.6. Обереги в житті українського народу (14 год.)

Теоретична частина. Види і значення оберегів.

Технологія виготовлення оберегів. Головні священні символи України – тризуб, хрест, коло. Рослинні образи-обереги (верба, дуб, тополя, калина, любисток, м'ята, волошка). Священні тварини – корова, лелека, бджола. Прадавні обереги-ляльки, символи родючості та материнства. Матеріали та інструменти.

Практична частина. Виготовлення оберега з круп та насіння. Оберіг «Підковка на щастя». Виготовлення ляльки «Берегиня».

Розділ 4. Килимарство (34 год.)

4.1. Історія килимарства і етнографічні особливості (4 год.)

Теоретична частина. Килимарство – один із найдавніших та стародавніх видів декоративно-ужиткового мистецтва. Етнографічні особливості виготовлення і оздоблення килимів різних регіонів України. Інструменти і матеріали для роботи. Сировина для ниток. Натуральні та синтетичні матеріали. Поняття «основа», «уток», «прилад для ткання». Природні барвники для фарбування вовни.

4.2. Основи кольорознавства (6 год.)

Теоретична частина. Виконання замальовок кольорових гам. Ритм кольорових смуг і клітинок.

Практична частина. Основні кольори спектра. Групи теплих і холодних кольорів. Контрастні кольори. Вплив кольору на організм людини. Особливість кольорової гами Наддніпрянщини.

4.3. Основні прийоми композиції (6 год.)

Теоретична частина. Килимова композиція. Симетрія та асиметрія у композиції. Принципи побудови орнаментальних композицій, їхні види і способи ритмізації. Рапорт.

Практична частина. Замальовки орнаментальних композицій у смужці та квадраті, стилізування рослин і тварин в ахроматичному зображенні.

4.4. Технологія полотняного переплетіння (8 год.)

Теоретична частина. Техніка закладного і перебірною способу плетіння.

Практична частина. Підбір ниток піткання. Відпрацювання закладного та перебірною способів.

4.5. Перев'язка – дівочий головний убір (10 год.)

Теоретична частина. Перев'язка. Полотняна техніка. Перев'язка – дівочий головний убір. Символіка кольорових стрічок і квітів. Полотняне переплетення – найпростіша та основна з технік килимарства. Застосування ритмічного вигляду кольорових смуг.

Практична частина. Виготовлення перев'язок.

Розділ 5. Основи екологічного дизайну (10 год.)

5.1. Мистецтво дизайну і екологія (2 год.)

Теоретична частина. Природа – дизайнер номер один. Мистецтво дизайну та екологія. Техніка поєднання різноманітного природного матеріалу.

Практична частина. Виготовлення листівки з природних матеріалів, за вибором: квасоля, горох, крупи, пшениця, мак, насіння.

5.2. Основні категорії дизайну. Природна скарбниця (2 год.)

Практична частина. Екскурсія у природу. Заготовка, первинна обробка, сортування і чищення сухого природного матеріалу.

5.3. Виготовлення виробів з природного матеріалу (6 год.)

Практична частина. Виготовлення рамочки, використовуючи природний матеріал: насіння, квасоллю, пшеницю, жито, горох, мак. Виготовлення розвиваючих килимків з природного матеріалу. Виготовлення панно з природних матеріалів, поєднуючи техніки і матеріали. Виготовлення герба м. Дніпропетровськ з природного матеріалу.

Підсумок (2 год.)

Практична частина. Вікторина «У світі творчості і натхнення». Підбиття підсумків роботи за навчальний рік. Виставка творчих робіт дітей. Відзначення кращих вихованців грамотами, призами.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- види декоративно-ужиткового мистецтва і їх етнографічні особливості (вишивку, бісероплетіння, килимарство, виготовлення традиційних іграшок з природного матеріалу та текстилю);
- техніку безпечної праці з колючими та ріжучими предметами;
- етнографічні особливості виготовлення і оздоблення килимів різних регіонів України;
- принципи роботи з виконання виробів;
- основи загальної композиції;
- особливості структури візерунку;
- форми і кольори образотворчих мотивів в орнаментах;
- технологічні особливості вузликівих та полотняних килимів;
- особливості народної іграшки;

- символіку кольорів при оздобленні виробу.

Вихованці мають вміти:

- готувати матеріали до роботи;
- прибирати своє робоче місце;
- закріплювати ниточку;
- виконувати шви: уперед голкою, шов за голкою, стебловий шов, хрестик;
- нанизувати бісер різними способами;
- враховувати колір у композиції;
- плести за схемами;
- виготовляти найпростіші вироби: дівочий головний убір перев'язку, гаманець, ткацький пояс, доріжку, килимок;
- виготовляти народну іграшку-ляльку;
- оздоблювати та презентувати готові роботи.

Вихованці мають набути досвіду:

- виконання простих виробів з бісеру, з природних, підручних та текстильних матеріалів;
- самостійно використовувати набуті знання та вміння при виконанні творчих робіт.

Основний рівень, другий рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

	Розділ, тема	Кількість годин		
		Теор.	Практ.	Разом
	Вступ	3	-	3
	Розділ 1. Бісероплетіння	12	42	54
	Художні промисли України	3	-	3
	1.2. Основи нанизання. Ланцюжки і намиста	-	3	3
	1.3. Технологія низання з бісеру двома голками	2	4	6
	1.4. Технологія в'язання «у хрестик»	-	3	3
	1.5. Техніка низання «краплинка». Прийоми закріплення нитки. Вузли	4	11	15
	1.6. Технологія паралельного плетіння	3	18	21
	1.7. Оформлення виставкових робіт	-	3	3
	Розділ 2. Українська народна вишивка	16	38	54
	2.1. Історія розвитку української народної вишивки	3	-	3
	2.2. Орнамент. Символіка значення	2	1	3
	2.3. Композиція та кольорознавство в українській народній вишивці	2	1	3
	2.4. Технологічні прийоми	3	6	9
	2.5. Технологія найпростіших швів	-	6	6

2.6. Рушники України. Рушникові шви	6	21	27
2.7. Оформлення виставкових робіт	-	3	3
Розділ 3. Килимарство	13	41	54
3.1. Килимарство – мистецтво виготовлення килимів ручним способом	2	1	3
3.2. Художні особливості килимарства	3	-	3
3.3. Основи кольорознавства	2	1	3
3.4. Основні закони композиції у килимарстві	3	6	9
3.5. Саржеве переплетення	-	6	6
3.6. Вузликівна техніка. Килимок	3	27	30
Розділ 4. Українська народна лялька. Українській оберіг	12	36	48
Українська народна лялька як оберіг	3	-	3
Умовність образу народної іграшки. Стилiзована лялька-оберіг	3	3	6
Лялька-мотанка – унікальність української культури	3	27	32
Традиційна народна іграшка з природного матеріалу	3	6	9
Підсумок	-	3	3
Разом	56	160	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год.)

Теоретична частина. Знайомство з гуртківцями. Обговорення плану роботи на навчальний рік. Матеріали та інструменти для роботи. Правила поведінки на заняттях. Правила техніки безпеки при роботі з бісером та приладдям.

Практична частина. Гімнастика для зору при роботі з бісером.

Розділ 1. Бісероплетіння (54 год.)

1.1. Художні промисли в Україні (3 год.)

Теоретична частина. Художні промисли в Україні. Виникнення і застосування бісеру. Бісероплетіння як вид декоративно-ужиткового мистецтва. Заснування музеїв, майстерень, шкіл народних промислів. Оберегові функції декоративних елементів та композиційних схем.

Практична частина. Бісер як матеріал. Види бісеру. Обладнання робочого місця. Розбирання схем для плетіння.

1.2. Основи нанизування. Ланцюжки і намиста (3 год.)

Теоретична частина. Основи ланцювання бісеру. Види ланцюжків. Технологія в'язання з бісеру однією голкою.

Практична частина. Замальовка схем кольоровими олівцями. Виконання бісерної прикраси за вибором гуртківців.

1.3. Технологія низання з бісеру двома голками (3 год.)

Теоретична частина. Варіанти плетіння технологією в'язання двома голками.

Практична частина. Підвіски – популярні елементи бісерних виробів. Виготовлення підвіски.

1.4. Технологія в'язання у «хрестик» (3 год.)

Теоретична частина. Техніка виконання прямого та зворотного низання.

Практична частина. Техніка низання «хрестик». Ланцюжок «хрестик».

1.5. Техніка низання «краплинка». Прийоми закріплення нитки. Вузли (15 год.)

Теоретична частина. Особливості техніки низання «краплинка». Нарощування нитки. Прийоми закріплення нитки. Види вузлів.

Практична частина. Виготовлення браслету. Виготовлення комірця «Зірка».

1.6. Технологія паралельного плетіння (21 год.)

Теоретична частина. Прийоми паралельного плетіння.

Практична частина. Плетіння мітелочок, тичинок, пелюсточок паралельним способом. Плетіння тварин (мишки, крокодильчика) і комах (павучок, метелик) за вибором гуртківців.

1.7. Оформлення виставкових робіт (3 год.)

Теоретична частина. Прийоми оформлення робіт на виставки.

Практична частина. Конкурс на кращі роботи вихованців. Гра «Вгадай візерунок».

Розділ 2. Українська народна вишивка (54 год.)

2.1. Історія розвитку української народної вишивки (3 год.)

Теоретична частина. З глибин тисячоліть – історична довідка виникнення і розвитку вишивки на Україні. Особливості народної вишивки на Дніпропетровщині. Вишивка у побуті та фольклорі українців.

Практична частина. Ознайомлення з різновидами вишивки: гаптування, вишивання золотом і сріблом; вишивка бісером; гладь: художня, атласна, контурна.

2.2. Орнамент. Символіка значення (3 год.)

Теоретична частина. Символічне значення орнаментів у вишивці. Види орнаментів: геометричні, рослинні, зооморфні. Порівняння орнаментів регіонів Закарпаття та Наддніпрянщини.

Практична частина. Перенесення візерунку. Виконання геометричних, рослинних, зооморфних елементів орнаменту за власним вибором.

2.3. Композиція та кольорознавство в українській народній вишивці (3 год.)

Теоретична частина. Зв'язок техніки вишивання з кольором. Залежність кольору вишивок від місцевості, регіону України. Поєднання кольорів. Побудова композиції. Основи композиції. Композиційний центр. Компонування на площині. Композиційний елемент. Стилізація природних елементів. Стилізація та індивідуальне створення композиції. Колір у композиції. Об'єднання елементів композиції. Особливості викінчення та оформлення композицій.

Практична частина. Створення композицій за схемами. Виконання вишитих виробів у кольоровій гамі нашого регіону.

2.4. Технологічні прийоми (9 год.)

Теоретична частина. Технологічні прийоми у підготовці до вишивки. *Практична частина.* Малювання схем та підбір тканини, ниток. Перенесення малюнка на тканину. Підготовка тканини до вишивки, обробка країв. Вишивання рослинної композиції.

2.5. Технологія найпростіших швів (6 год.)

Теоретична частина. Технологія «стебловий шов» і його різновиди. Особливості технології «тамбурного шву», різновиди.

Практична частина. Вправи на вишивання найпростішими швами. Вишивання виробу «серветка «Святкова»».

2.6. Рушники України. Рушникові шви (27 год.)

Теоретична частина. Український рушник – візитна картка України. Семантика українського рушника. Види та значення рушників, різноманіття кольорів. Застосування рушників. Старовинні рушники Єкатеринославщини.

Практична частина. Замальовка схем традиційного рушника «Дерево життя». Підготовка рушника до роботи. Рушникові шви. Виконання на виробі швів: «стебловий», «шахматка», «вистіг». Кінцева обробка виробу. Оформлення китицями.

2.7. Оформлення виставкових робіт (3 год.)

Практична частина. Прийоми оформлення робіт на виставки (волого-теплова обробка виробів, прання, підкрохмалювання).

Розділ 3. Килимарство (54 год.)

3.1. Килимарство – мистецтво виготовлення килимів ручним способом (3 год.)

Теоретична частина. Історична довідка килимарства: знахідки, розвиток, застосування, відомі майстри.

Практична частина. Ознайомлення із зразками робіт, набором матеріалів. Показ витканих робіт, їх характеристика, колорит, техніки виконання. Акцентування уваги на утворенні «кайми», колористичне вирішення центральної частини

килимів, оздоблення країв виробів. Набір інструментів для створення килимів. Підготовка верстата та рамок для тканин. Підготовка пряжі та ниток основи.

3.2. Художні особливості килимарства (3 год.)

Теоретична частина. Етнографічні особливості килимарства різних регіонів України, Дніпропетровщини. Композиційне вирішення килимів України. Особливості композиційного вирішення килимів Дніпропетровщини.

Практична частина. Унікальні роботи народних майстрів. Замальовка схем виконання робіт, які викликали зацікавлення.

3.3. Основи кольорознавства (3 год.)

Теоретична частина. Закони кольоросполучення. Хроматичні та ахроматичні кольори. Поєднання кольорів на виробі. Особливість контрастності барв Дніпропетровської області.

Практична частина. Замальовки кольорових гам. Відпрацювання ритму кольорових смуг і клітинок.

3.4. Основні закони композиції у килимарстві (9 год.)

Теоретична частина. Килимова композиція. Симетрія і асиметрія. Принцип побудови орнаментальних композицій, їхні види і способи ритмізації, рапорт. Стилізація. Площинна композиція: крапка, штрих, пляма, лінія, контур, маса.

Практична частина. Побудова стилізованого орнаменту.

3.5. Саржеве переплетення (6 год.)

Теоретична частина. Технологічні особливості саржі, рапсу. Техніка ткацтва «саржеве переплетіння». Характерний орнамент саржевої техніки.

Практична частина. Замальовка орнаменту, виконання ескізу виробу – гаманця, підбір ниток, плетіння на верстаті, оформлення виробу.

3.6. Вузликова техніка. Килимок (30 год.)

Теоретична частина. Типи килимів за технологією виготовлення. Зміст орнаментальних мотивів.

Практична частина. Снування ниток основи на рамку. Зарублення краю виробу урівнювальною кіскою. Підготовка рамки до снування. Снування ниток основи на рамку. Закладання краю виробу полотняним переплетенням, нитками рослинного походження. Нитки основи та піткання. Ткання килимка вузликовою технікою. Ткання килимка із зображенням герба міста Дніпропетровська.

Розділ 4. Українська народна лялька. Український оберіг (48 год.)

4.2. Українська народна лялька як оберіг (3 год.)

Теоретична частина. Історія народної ляльки. Класифікація ляльок і їх значення. Порівняння ляльок Західної України і Наддніпрянщини.

Практична частина. Аналіз традиційних українських іграшок за їх зовнішніми ознаками, визначення їх регіональної належності за специфікою застосованої техніки виготовлення, ритміко – пластичної організації.

4.2. Умовність образу народної іграшки. Стилїзована лялька – оберіг (6 год.)

Теоретична частина. Матеріали для виготовлення ляльок. Символічне значення одягу.

Практична частина. Замальовка народного костюму. Підбір матеріалів та оздоблення для ляльок.

4.3. Лялька-мотанка – унікальність української культури (32 год.) *Теоретична частина.* Лялька-мотанка – іграшка, оберіг, сувенір. Солярний хрест – знак Сонця. Технологія виготовлення ляльки-мотанки.

Практична частина. Виготовлення ляльки «княгиня», ляльки «князя» (наречених). Виготовлення «калитки-травниці». Виготовлення ляльки «зерновушки».

4.4. Традиційна народна іграшка з природного матеріалу (9 год.)

Теоретична частина. Різноманітність природного матеріалу, його властивості, особливості використання. Технології виготовлення іграшок з природного матеріалу.

Практична частина. Виготовлення фігурок з сіна: «півник і курочка», «кролик», «качечка». Виготовлення ляльки «коник».

Підсумок (3 год.)

Практична частина. Підбиття підсумків роботи за рік. Обмін враженнями. Відзначення кращих вихованців грамотами. Проведення майстер-класу вихованцями для дітей шкіл району.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- види декоративно-ужиткового мистецтва (вишивку, бісероплетіння, килимарство, виготовлення традиційних іграшок з природного матеріалу та текстилю);

- знати техніку безпечної праці з колючими та ріжучими предметами;

- характерні художні риси та особливості виготовлення килимів у різних районах України;

- полотняну техніку;

- прийоми саржевого переплетіння;

- технологічні особливості вузликкових та полотняних килимів;

- особливості народної іграшки.

Вихованці мають вміти:

- прибирати своє робоче місце;
- закріплювати ниточку;
- виконувати шви: уперед голкою, шов за голкою, стебловий шов, хрестик;
- самостійно складати схеми;
- нанизувати бісер різними способами;
- складати технічний малюнок з ескізу;
- створювати сюжетно-тематичну композицію за власним задумом;
- виготовляти килимові вироби: дівочий головний убір перев'язку, гаманець, ткацький пояс, доріжку, килимок;
- виготовляти ляльку-мотанку двома основними способами;
- поєднувати різноманітні техніки у процесі виконання виробів;
- складати композиції, знати алгоритм їх вимальовування, мати навички чіткого композиційного розміщення та зображення на заданій поверхні;
- оздоблювати та презентувати готові роботи.

Вихованці мають набути досвіду:

- виконання виробів з бісеру, з природних, підручних та текстильних матеріалів;
- сполучати орнаменти на одному виробі між собою;
- самостійно використовувати набуті знання та вміння при виконанні творчих робіт.

**Орієнтовний перелік обладнання для організації
роботи гуртка
«Народні ремесла України»**

Розділ «Українська народна лялька. Українській оберіг»

Основне обладнання	Кількість
Біла тканина, клаптики	за необхідності
Картон	15 аркушів
Клей ПВА	5 флаконів
Кольорова тканина, клаптики	за необхідності
Крейда для розкрою	15 пр.
Мішковина, конопляні та льняні нитки	за необхідності
Сіно, трава, початки з кукурудзи, дерев'яні чубуки	за необхідності
Нитки різного кольору	3 набори
Олівці прості	15 пр.
Папір кольоровий та білий	5 наборів
Фломастери, олівці кольорові	15 наборів
Сукно, вовна, шкіра, клаптики. Штучне хутро (клаптики)	за необхідності
Прилади та пристосування	
Машинка швейна побутова з електроприводом	1 пр.
Праска електрична з терморегулятором	1 пр.
Дошка для прасування	1 пр.
Підставка під праску	1 пр.
Дерев'яні палички для набивання форм	15 пр.
Інструменти	
Голки різного діаметру	5 наборів
Ножиці побутові	15 пр.
Шпильки швейні	5 наборів
Контрольно-вимірвальні інструменти	
Стрічка сантиметрова	15 пр.
Лінійка дерев'яна 300мм	15 пр.
Лекало пластмасове	5 пр.
Таблиці й плакати	
Правила техніки безпеки для гуртка	1 к-т
Правила розкрою	1 к-т

Розділ « Килимарство»

Основне обладнання	Кількість
Ватман	15 листів
Калька для олівця	1 рулон
Крейда для дошки	1 к-т
Крейда кольорова	1 к-т
Нитки бавовняні	2 к-та
Нитки синтетичні (капрон)	2 к-та
Нитки для утоку (різної фактури «травка», «крученка»)	10 мотків
Папір міліметровий	1 рулон
Фломастери	15 к-т
Інструменти	
Гачки в'язальні	15 пр.
Голки	15 пр.
Ножиці побутові	15 пр.
Шило	15 пр.
Контрольно-вимірювальні інструменти	
Лінійка дерев'яна 1000 мм	2 пр.
Лінійка масштабна	15 пр.
Стрічка сантиметрова	15 пр.
Обладнання спеціалізоване	
Настільна лелина	15 пр.
Ткацький міні-верстат	5 пр.
Таблиці та плакати	
Правила техніки безпеки	1 к-т
Умовні позначення для замальовування узорів	1 к-т

Розділ «Бісероплетіння»

Основне обладнання	Кількість
Набір бісеру	15 к-т
Набір стеклярусу	15 к-т
Набір ниток № 80-100	10 к-т
Набір капронових ниток № 80	10 к-т
Моток волосіння	15 шт.
Калька під олівець	1 рулон
Клей ПВА	10 пр.
Інструменти	
Голка для бісеру	30 пр.
Голка звичайна	20 пр.
Наперсток	15 пр.
Ножиці побутові	15 пр.
Лінійка дерев'яна 300 мм	15 пр.
Лекало	15 пр.
Пензлик	15 пр.
Таблиці, плакати	
Види плетіння	1 к-т
Вишивка бісером	1 к-т
Плетіння бісером	1 к-т
Правила техніки безпеки	1 к-т
Картки для індивідуальної роботи	
Схеми плетіння виробів із бісеру	15 наборів

Розділ «Українська народна вишивка»

Основне обладнання	Кількість
Бязь або полотно (натуральна тканина)	10 м
Калька для олівців	1 рулон
Клей ПВА	3 пр.
Копіювальний папір	1 упак.
Крейда	1 упак.
Міліметровий папір	1 рулон
Нитки акрилові	15 к-т
Нитки «Муліне»	30 мотків
Тканина для вишивання хрестиком	5 м
Тканина льняна	5 м
Пристосування	
П'яльце різного діаметру	15 к-т
Інструменти	
Голки для ручної вишивки	5 набор.
Ножиці побутові малі	15 пр.
Наперсток	15 пр.
Шпильки швейні	1 упак.
Контрольно-вимірювальні інструменти	
Лінійка дерев'яна 300 мм	15 пр.
Сантиметрова стрічка	15 пр.
Картки для індивідуальної роботи	
Зразки ручних швів	10 к-т

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушко Л. М. Український рушник – поліфункціональний сакральний твір народного мистецтва (функція, типологія, семантика і художні особливості) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства / Людмила Миколаївна Андрушко. – Львів : 2009. – 17 с.

2. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края: Издание Губернского земства к XIII Археологическому съезду (С 75-ю фототипиями, рисунками и чертежами в тексте) / В. А. Бабенко. – Екатеринослав : Типография губернского земства, 1905. – 142 с.

3. Базулина Л. В. Бисер / Л. В. Базулина, И. В. Новикова ; худож. В. Н. Куров. – Ярославль : Академия развития, 2006. – 224 с.

4. Большая книга бисера / Е. Виноградова. – М. : ОЛМА-ПРЕСС ; СПб. : Валери СПД, 1999. – 427 с.

5. Волинець Л. Обрядові рушники / Любов Волинець // Укр. культура. – 1994. – № 7/8. – С. 32.

6. Гурська А. Мова та граматика українського орнаменту /А. Гурська. – К. : Альтернатива, 2003. – 144 с.

7. Кара-Васильєва Т. В. Декоративне мистецтво України ХХ століття: у пошуках «великого стилю» / Тетяна Валеріївна Кара-Васильєва, Зоя Анатоліївна Чегусова. – К. : Либідь, 2005. – 277 с.

8. Кара-Васильєва Т. В. Історія української вишивки / Тетяна Валеріївна Кара-Васильєва. – К. : Мистецтво, 2008. – 461 с.

9. Кара-Васильєва Т. В. Полтавська народна вишивка / Тетяна Валеріївна Кара- Васильєва. – К. : Наук. думка, 1983. – 135 с.

10. Литвінець Е. М. Чарівні візерунки / Е. М Литвінець – К. : Радянська школа. 1985. – 48 с.

11. Ніколаєва Т. О. Історія українського костюма / Тамара Ніколаєва. – К. : Либідь, 1996. – 171, [2] с. : кольор. ілюстр. – Бібліогр.: с. 163-171.

12. Павлюк С. Скарби етнографії та художнього промислу інституту народознавства МАН України / С. Павлюк, Р. Чмелик. – Львів, 2005. – 228 с.

13. Уткин П. И. Народные художественные промыслы / П. И. Уткин, Н. С. Королева. – М. : «Высш. шк.», 1992. – 159 с.

14. Федотова М. В. Цветы из бисера / М. В. Федотова, Г. М. Валюх ; оформ. Н. Ильенко ; фото С. Румянцев, В. Филиппов. – М. : Культура и традиции, 2004. – 87 с.

15. Щербаківський В. М. Українське мистецтво : вибрані неопубл. праці / В. М. Щербаківський. – Київ : Либідь, 1995. – 288 с.

Навчальна програма для позашкільної освіти
«Плетіння та аплікація соломкою»
1 рік навчання

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Соломоплетіння та аплікація соломкою – одне з найдавніших та найпоширеніших видів декоративно-ужиткових мистецтв. Декоративно-ужиткове мистецтво сприяє розвитку творчої особистості, формує та розвиває почуття, моральні та естетичні ідеали, творче мислення та науковий світогляд, учні мають можливість глибше пізнати історію рідного краю, свого народу.

Ознайомити дітей з творчими набутками народу, надати можливість глибше пізнати багатовікові традиції народу – основні цілі і зміст роботи гуртка.

Навчальна програма реалізується у гуртку художньо-естетичного напрямку позашкільних навчальних закладів та охоплює вихованців молодшого та середнього шкільного віку.

Мета програми: створення умов для творчого розвитку дітей засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Основні завдання:

- виховати національну та патріотичну свідомість;
 - сформувати дбайливе ставлення до надбань народного мистецтва;
- розвинути фантазію, творчу уяву, художній смак.

Навчальна програма передбачає 1 рік навчання, розрахована на *початковий рівень 144 год. на рік, 4 год. на тиждень.*

Зміст роботи гуртка «Плетіння та аплікація соломкою» спрямований на ознайомлення з різними техніками виконання декоративно-ужиткових робіт з соломи: аплікації, солом'яної іграшки, виробів з соломи, ужиткового та декоративного призначення.

Форми і методи навчання. Навчання проводиться за фронтально-індивідуальною формою. Використовуються такі методи навчання: бесіди, розповіді, лекції, практичні індивідуальні та колективні вправи, екскурсії на виставки, в музеї, зустрічі з народними майстрами.

Методи контролю за отриманими результатами: контроль результату знань та вмінь відбувається шляхом участі вихованців у різноманітних виставках, конкурсах, вікторинах тощо. Рівень умінь та навичок ретельно просліджується в процесі навчання взагалі, та зокрема під час проведення практичних та контрольних занять, а також на індивідуальних заняттях з творчо обдарованими дітьми.

Програма є орієнтовною. Керівник гуртка може вносити зміни й доповнення у зміст програми та розподіл годин за темами, урахуваючи інтереси гуртківців, стан матеріально-технічної бази закладу.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	Усього	Теоретичних	Практичних
Вступ	2	2	-
Розділ 1. Аплікація соломкою	40	6	34
1.1. Первинна обробка соломи	6	1	5

Геометричний орнамент	7	1	6
Рослинний орнамент	7	1	6
Натюрморт	14	2	12
1.5. Пейзаж	6	1	5
Розділ 2. Плетіння об'ємних виробів	100	12	88
2.1. Плетення косички	12	1	11
2.2. Плетіння зубчатки	12	1	11
2.3. Плетіння рослинної композиції	12	2	10
2.4. Українські народні іграшки	32	4	28
2.5. Обереги	32	4	28
Підсумок	2	1	1
Разом	144	21	123

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи гуртка. Вироби з соломи як складова декоративно-ужиткового мистецтва. Види солом'яних виробів.

Розділ 1. Аплікація соломкою (40 год.)

1.1. Первинна обробка соломи (6 год.)

Теоретична частина. Сорти соломки і їхні особливості. Правила заготівлі соломи. Ознайомлення з етапами обробки соломи. Правила лакування. Види інструментів. Техніка безпеки з колючими та ріжучими предметами, фарбами та лаками.

Практична частина. Обробка соломки. Складання композицій на основі квітково-рослинних малюнків. Створення малюнка.

1.2. Геометричний орнамент (7 год.)

Теоретична частина. Поняття орнаменту. Класифікація орнаментів: геометричний, рослинний, анімалістичний. Поняття ескізу.

Практична частина. Поділ малюнка на окремі елементи. Вирізування деталей для геометричних орнаментів (чотирикутників та трикутників), складання композицій.

1.3. Рослинний орнамент (7 год.)

Теоретична частина. Особливості композиції з рослинними елементами.

Практична частина. Виготовлення елементів рослинного орнаменту з соломки: квітка, пелюстка, листочок, стебло. З'єднання деталей в одну квітково-рослинну композицію.

1.4. Натюрморт (14 год.)

Теоретична частина. Поняття натюрморту. Техніка виконання натюрморту та основи. Послідовність виконання ескізу.

Практична частина. Виготовлення аплікацій за малюнком «фрукти»: «Яблука», «Груша», «Черешня»; квіти; «яблунева гілочка». Етапи створення композицій: малюнок, вирізування деталей за малюнком, викладання композицій на основі, наклеювання деталей.

1.5. Пейзаж (6 год.)

Теоретична частина. Елементи, види і характери пейзажу. Особливості пейзажу в аплікації соломкою.

Практична частина. Виготовлення аплікацій за малюнком «Українська хатинка» – малюнок, вирізування деталей, викладання, наклеювання. «Яблуневе дерево», «Українське село».

Розділ 2. Плетіння об'ємних виробів (100 год.)

2.1. Плетення косички (12 год.)

Теоретична частина. Види плетіння: історія, застосування, використання в сучасних виробках. Косички з двох та трьох підготовлених плоских оброблених соломинок.

Практична частина. Техніка плетіння шахматок для виробів з соломи практичного та естетичного призначення. «Корзинка», «Шухлядка».

2.2. Плетіння зубчатки (12 год.)

Теоретична частина. Історія виникнення плетінок. Декоративні вироби з плетінок.

Практична частина. Плетіння зубчатки та зшивання плетінок по спіралі. «Панно», «Підставка», «Кошик», «Цукерниця». Прикрашання оздоблювальними елементами.

2.3. Плетіння рослинної композиції (12 год.)

Теоретична частина. Символізм рослин. Техніка виконання рослинних елементів (пелюсток, різних видів листя). Техніка з'єднання деталей у композицію.

Практична частина. Плетіння декоративних композицій: «Дерево», «Гілочка» (плетіння різноманітних пелюсток і середини квітки; виготовлення листя; з'єднання пелюсток у квітку; оформлення гілочок).

2.4. Українські народні іграшки (32 год.)

Теоретична частина. Історія виникнення української народної іграшки з соломи. Символізм тварин. Обереги. Техніка виготовлення іграшок.

Практична частина. Виготовлення ляльок за зразком, іграшки «Птах», «Кінь».

2.5. Обереги (32 год.)

Теоретична частина. Традиційні українські обереги. Використання природного матеріалу. Історія виникнення, обрядові функції, взаємозв'язок із сучасним світом.

Практична частина. Завдання за зразком. Виготовлення оберегів «Віничок», «Хрест», «Янгол», «Павук», «Дідухи». Оздоблення, оформлення робіт. Проведення виставок, конкурсів. Вибір найкращих робіт до міських та районних конкурсів.

Підсумок (2 год.)

Теоретична частина. Підсумки роботи за навчальний рік.

Практична частина. Оформлення та підготовка робіт до виставки.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати :

- види плетіння;
- техніки виконання виробів з соломи;
- техніку безпеки праці з колючими і ріжучими предметами та інструментами;
- як виробляти традиційні іграшки з соломи.

Вихованці мають вміти :

- плести з соломи різними видами плетіння;
- виготовляти з плетінок традиційні вироби;
- складати композиції в техніці аплікація соломкою;
- вихованці мають вміти плести елементи дрібного плетіння.

Вихованці мають набути досвіду:

- виконання виробів з природних, підручних матеріалів;

- самостійно використовувати набуті знання та вміння при виконанні творчих робіт.

Орієнтований перелік обладнання для організації роботи гуртка «Плетіння та аплікація соломкою»

Основне обладнання	Кількість
Солома оброблена	5 кг
Картон	15 аркушів
Клей ПВА	15 флаконів
Тканина, клаптики однотонні	за необхідності
Нитки різного кольору	3 набори
Олівці прості	15 шт.
Папір кольоровий та білий	15 наборів
Кольорові фарби	15 наборів
<i>Інструменти</i>	
Голки різного діаметру	5 наборів
Ножиці побутові	15 пр.
Шпильки швейні	5 наборів
Лінійка дерев'яна 300мм	15 пр.
Пензлики для клею	15 пр.
<i>Таблиці й плакати</i>	
Правила техніки безпеки для гуртка	1 к-т

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриб А. Є. Соломоплетіння / А. Є. Гриб. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. – 64 с.
2. Від ремесла до творчості / упоряд. Ю. Г. Легенький. – К. : Час, 1990. – 152 с.
3. Лугова З. Лозоплетіння / Зінаїда Лугова ; упоряд. О. Колонькова. – К. : Шк. світ, 2012. – 48 с.
4. Стеченко А. Ф. Изготовление плетеных изделий. – К. : Урожай, 1991. – 272 с.
5. Фитч Б. Дизайн. Декор из соломки: Плетение, вышивка, аппликация / Барбара Фитч. – Ростов-на-Дону, 2004. – 96 с.
6. Хоменко В. Обереги своими руками: украшения и защита вашего дома. Денежные мешочки, домовые. Венички, картины / В. Хоменко, Г. Никитюк. – Харьков : Книжный Клуб «Клуб семейного досуга», 2010. – 96 с.

Навчальна програма для позашкільної освіти

«Кераміка»

2 роки навчання

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Згідно з нашими пращурами, саме ці чотири стихії: земля, вода, повітря, вогонь становлять основу життя. Коли ж мудра воля людини поєднала їх – народилося диво, що зветься керамікою. Термін «кераміка» походить від грецького слова «керамос», що означає – глина.

Глина – дуже поширений, легкодоступний матеріал. Формування глини та обробка її були першими зародками технічної майстерності на зорі людської культури. У людських творчих руках глина «слухняна», легко набуває будь-якої форми. Різноманітні глечики та макітри, куманці та миски, вази та кахлі, іграшки у вигляді коників, барині приваблюють нас ще з дитинства декоративним оздобленням та функціональністю. З давніх часів і до наших днів славляться гончарні вироби та художня кераміка – як витвір мистецтва багатьох країн світу.

Наявність різноманітних глин визначила широке побутування кераміки на території України. Барвисті глиняні іграшки, свистунці у вигляді птахів та звірів, глечики, керамічні пласти та кахлі – все це дозволяє нам зазирнути у свідомість талановитого народу, осягнувши його уявлення про світ, про давні часи.

Під час навчання у гуртку «Кераміка» діти проймаються любов'ю до своїх національних традицій, до рідного краю. Без минулого нема майбутнього, без усвідомлення своїх коренів

неможливий розвиток культури та мистецтва. Освоєння різних глиняних матеріалів, а також технологічних засобів роботи з глиною розвиває у дітей творчу активність, підвищує цікавість до творчого процесу, виховує зосередженість і терпіння, творчу індивідуальність та художню майстерність, розкриває дітям чарівний світ кераміки.

Заняття у гуртку «Кераміка» не лише ознайомлять дітей з мистецтвом кераміки. Вони є екскурсом в етнографію, сприяючи вихованню у кожної дитини любові до свого народу, країни, художньої спадщини.

Навчальна програма реалізується у гуртках художньо-естетичного напрямку позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів та охоплює вихованців молодшого, середнього та старшого шкільного віку. Навчальні групи формуються відповідно до рівня підготовки, успішності навчання та віку дітей.

Мета програми: розвиток творчого, просторового, асоціативного мислення; знань, умінь і навичок у процесі роботи з глиною, формування всебічної розвиненої особистості дитини засобами художньої кераміки.

Основні завдання полягають у формуванні таких компетентностей:

1. *Пізнавальної*, скерованої на ознайомлення з гончарством та художньою керамікою як видами народної творчості.

2. *Практичної*, орієнтованої на оволодіння навичками виготовлення різноманітних гончарних та керамічних виробів.

3. *Творчої*, спрямованої на розвиток творчого потенціалу, формування творчих здібностей та естетичного смаку.

4. *Соціальної*, націленої на виховання дбайливого та шанобливого ставлення до народних традицій, національної спадщини, популяризацію керамічного та гончарного мистецтва.

Програма передбачає **2 роки навчання** і розрахована на *початковий рівень* – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень та *основний рівень* – 216 год. на рік, 6 год. на тиждень.

Вихованці першого року навчання набувають початкових знань з ручного ліплення, найпростіших та найефективніших прийомів роботи з пластичними масами, ознайомлюються з історією гончарства та художньої кераміки, вивчають простий технологічний процес підготовки, обробки глини та інших пластичних мас, ліплення пустотілих форм, технологію сушіння та випалювання виробів.

Зміст роботи спрямований на створення умов для здобуття учнями знань, вмінь та навичок у роботі з глиною та іншими пластичними масами, ознайомлення з історією художньої кераміки та гончарства, навчання самостійного планування та організації власного трудового процесу, знаходження шляхів вирішення творчих завдань, оволодіння різноманітними техніками і прийомами ручного ліплення, формування і розвитку практичних вмінь і навичок зі створення самобутніх і оригінальних виробів, підвищення художньої культури дітей шляхом ознайомлення їх з творами майстрів художньої кераміки та гончарства.

Вихованці другого року навчання набувають поглиблених знань з технології ручного та механічного ліплення, вивчають ускладнений технологічний процес підготовки глини, процес створення складних форм виробів,

вивчають кольорознавство з погляду скульптури, гончарства та художньої кераміки, основні положення про фактуру та форму виробів, технологію сушіння та випалювання.

Зміст роботи передбачає створення умов для поглиблення знань, вмінь та навичок роботи з глиною, експериментальної та дослідницької діяльності, ознайомлення з історією світової художньої кераміки та гончарного народного мистецтва України, ознайомлення зі скульптурою, з видами кераміки: фарфор (порцеляна), фаянс, напівфарфор, майоліка, гончарні вироби), поглиблення знань про склад і властивості глини та їх використання у процесі створення творчих робіт; організація екскурсій в майстерні гончарів та художників-керамістів, музеї, на виставки тощо.

Форми навчання. Навчання проводиться за фронтально-індивідуальною формою. Використовуються такі методи навчання: бесіди, розповіді, лекції, практичні індивідуальні та колективні вправи, екскурсії на виставки, в музеї, зустрічі з народними майстрами.

Методи навчання:

- теоретичні: аналіз, оцінювання, перевірка, опитування, порівняння, контроль;

- словесні: бесіда, розповідь, дискусія;

- наочні: демонстрація керамічних та гончарних виробів, мистецьких творів, зразків, ілюстрацій, дитячих керамічних та гончарних робіт, таблиць, плакатів.

Методи контролю за отриманими результатами. Контроль результату знань та вмінь відбувається шляхом участі вихованців у різноманітних виставках, конкурсах, вікторинах тощо. Наприкінці кожного заняття проводиться

коротке опитування, демонстрація дитячих виробів, їх аналіз.

Навчальна програма є орієнтовною. Керівник гуртка може вносити зміни й доповнення у зміст програми та розподіл годин за темами, ураховуючи інтереси гуртківців, стан матеріально-технічної бази закладу.

Початковий рівень, 1 рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	-	2
2.	Ознайомлення з інструментами	2	10	12
3.	Ліпні прийоми роботи з глиною	2	18	20
4.	Лиття та ручне формування виробів	2	20	22
5.	Декоративні форми	2	20	22
6.	Декоративне панно	2	26	28
7.	Декорування керамічної поверхні	2	34	36
8.	Підсумок	1	1	2
	Разом	15	129	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Організаційні питання. Бесіда з правил поведінки в майстерні. Ознайомлення з планом роботи гуртка, метою та основними завданнями. Особливості розвитку кераміки на Наддніпрянщині. Ознайомлення з роботами гуртківців, зроблених у попередні роки.

2. Ознайомлення з інструментами (12 год.)

Теоретична частина. Історія виникнення кераміки. Проведення інструктажу з техніки безпеки. Ознайомлення з матеріалами і обладнанням. Стеки, їх види. Прийоми роботи з інструментами. Ознайомлення з базовими прийомами ліплення з глини та інших пластичних мас (солоне тісто, шамот, пластик, лікер), технологією обробки глини. Майстри Наддніпрянщини.

Практична частина. Приготування керамічного тіста. Вправи зі стеками, різними за формою та призначенням.

3. Ліпні прийоми роботи з глиною (20 год.)

Теоретична частина. Основні способи та прийоми формування виробів з глини (веретенця, куля, краплина, качалочка). Вивчення властивостей глини на дотик та характеристика її властивостей. Техніка ліплення з шматка, пласта, кільцями, джгутиком. Ознайомлення з пустотілим об'ємом. Особливості сушіння робіт та підготовка до випалювання.

Практична частина. Ліплення з шматка, з пласта, кільцями простих керамічних виробів. Заготовки спрощених форм. Ліплення предметів побуту «джгутовим» способом за зразком.

4. Лиття та ручне формування виробів (22 год.)

Теоретична частина. Техніка лиття в гіпсових формах. Техніка ручного формування в гіпсових формах.

Практична частина. Виготовлення виробів технікою лиття та ручного формування в гіпсових формах.

5. Декоративні форми (22 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з декоративними глиняними формами. Технологія виготовлення декоративних форм, основні прийоми ліплення. Види декоративного рельєфу, поняття декоративного пласти. Мистецтво Марії Приймаченко.

Практична частина. Виготовлення заготовки спрощеної декоративної форми. Копіювання виробів традиційних декоративних форм відомих народних майстрів. Виготовлення виробів простих геометричних форм, дрібна пластика (овочі та фрукти, узагальнені форми тварин та птахів за зразком народних майстрів), ліплення іграшок на конусній, циліндричній основі за народними мотивами, виготовлення декоративних форм баранців, коників, цапиків, казкових образів. Створення тварин за мотивами творів Марії Приймаченко.

6. Декоративне панно (28 год.)

Теоретична частина. Поняття «панно». Правила виконання ескізу. Види рельєфу. Ознайомлення з творами майстрів петриківського розпису. Техніка виготовлення панно за мотивами Петриківського розпису.

Практична частина. Виготовлення панно «Петриківські мотиви».

7. Декорування керамічної поверхні (36 год.)

Теоретична частина. Види декорування поверхні виробу (рельєфний, ангоб, тиснення, полива, глазур). Орнаментальна

символіка глиняних виробів. Способи декорування виробу (лощіння, замивка, фляндровка, пастилаж, мраморизація за допомогою піпетки, пензликів, паличок, стеків, щіток тощо).

Практична частина. Декорування поверхні виробів різними способами.

8. Підсумок (2 год.)

Теоретична частина. Зустріч з народними майстрами.

Практична частина. Підготовка робіт до виставки. Виставка творчих робіт гуртківців. Екскурсії в майстерні гончарів та керамістів, у музеї та виставки, свята.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- види кераміки та історію її розвитку;
- правила з техніки безпеки під час роботи з пластичними масами, глиною та інструментами;
- види глини та її властивості;
- основні способи та прийоми формування виробів з глини (веретенця, куля, краплина, качалочка);
- технологію обробки глини та підготовки її до роботи;
- прийоми збереження глини та глиняних виробів;
- види та способи обробки і декорування виробів з глини та інших пластичних мас.

Вихованці мають вміти:

- готувати глину до роботи та обробляти її;
- користуватися основними способами формування виробів з глини;
- створювати вироби зі шматка глини, з пласта, кільцями;
- виготовляти керамічні вироби технікою лиття та

ручного формування в гіпсових формах;

- застосовувати декор відповідно до форми;
- поєднувати у декорванні рельєф та розпис;
- підготувати зліплений виріб до сушіння;
- використовувати отримані знання і навички у

повсякденному житті.

Вихованці мають набути досвіду:

- виготовлення виробів зі шматка глини, з пласта, кільцями, джгутиком;
- декорування поверхні виробу;
- сушіння робіт та підготовки їх до випалювання.

Основний рівень, 2 рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	загалом
1.	Вступ	3	-	3
2.	Народна керамічна іграшка	3	33	36
3.	Розпис керамічної іграшки	3	27	30
4.	Малі пластичні форми (декоративна скульптура)	3	27	30
5.	Формування виробів механічним способом. Гончарний круг	3	33	36
6.	Виготовлення керамічного посуду	3	36	39
7.	Декорування керамічної поверхні	3	36	39
8.	Підсумок	3	-	3
	Разом	24	192	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (3 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з планом роботи гуртка на навчальний рік. Бесіда з правил техніки безпеки та поведінки: правила користування інструментами та пристроями в керамічному виробництві. Етнографічні регіони керамічного виробництва в Україні. Ознайомлення з традиційними видами українського гончарного мистецтва.

2. Народна керамічна іграшка (36 год.)

Теоретична частина. Історія народної іграшки. Види і регіональні особливості народної глиняної іграшки. Поняття «Стилізація». Міфологічні уявлення про птахів і тварин. Особливості ліплення народної іграшки. Прийоми і технічні засоби формування виробів. Творчість О. Селюченко, Л. Діденко, С. Денисенко. Особливості керамічної народної іграшки району Наддніпрянщини.

Практична частина. Ескізні замальовки зразків регіональних іграшок. Виготовлення іграшки «Півник» (за зразками опішнянських, косівських та васильківських майстрів української народної іграшки). Виготовлення традиційної української іграшки за зразками майстрів (О. Селюченко, Л. Діденко, С. Денисенко та ін.). Виготовлення керамічної народної іграшки району Наддніпрянщини.

3. Розпис керамічної іграшки (30 год.)

Теоретична частина. Орнаментальна символіка глиняних виробів. Основні прийоми розпису фарбами. Колірне коло: сполучення кольорів, замутнення, розбілення кольору.

Практична частина. Підбір кольорів. Послідовний розпис іграшки.

4. Малі пластичні форми (декоративна скульптура) (30 год.)

Теоретична частина. Поняття «Композиція». Вивчення сюжетної композиції у декоративній скульптурі. Технологія виготовлення гончарних виробів у скульптурній композиції. Зв'язок стародавніх звичаїв із сучасними.

Практична частина. Розробка композицій в ескізах робіт та створення композицій на задану тему. Ліплення іграшок (за подобою жіночої та чоловічої фігур, тварин, птахів, комах у стані спокою і руху). Складання керамічної композиції з двох постатей.

5. Формування виробів механічним способом. Гончарний круг (36 год.)

Теоретична частина. Будова гончарного круга, його технічні можливості. Основні прийоми роботи з гончарним кругом. Поняття барельєфа. Техніка безпеки при роботі на гончарному крузі. Ознайомлення з технікою наліпного декорування.

Практична частина. Опанування прийомів приведення круга в рух, центрування глини, витягування. Виготовлення посуду з одного шматка глини (горщик для квітів, тарілка, чашка, глечик). Ліпне декорування сирих виробів.

6. Виготовлення керамічного посуду (39 год.)

Теоретична частина. Етнографічні регіони керамічного виробництва в Україні. Український народний гончарний посуд в традиційному побуті. Прийоми і технічні засоби формування гончарних виробів. Легенди про виникнення гончарного посуду. Ознайомлення з традиційними видами та формами гончарного посуду, їх класифікація за призначенням.

Практична частина. Виготовлення побутового посуду з кришками (сільнички, глечика, горщика, куманців, макітри, мисок).

7. Декорування керамічної поверхні (39 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з керамічними фарбами та способами їх використання. Значення кольору у кераміці.

Практична частина. Декорування виробів кольоровими ангобами.

8. Підсумок (3 год.)

Теоретична частина. Зустріч з народними майстрами. Екскурсії в майстерні гончарів та керамістів, музеї та виставки.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати :

- історію народної глиняної іграшки, види і регіональні особливості;
- побутове та ритуальне призначення форм посуду та іграшки;
- історію виникнення гончарного круга, будову, правила та техніку безпеки при роботі на гончарному крузі;
- майстрів кераміки минулого та сучасності України;
- види та способи обробки і декорування посуду;
- технологічні процеси сушки та випалу.

Вихованці мають вміти:

- працювати на гончарному крузі;
- правильно і безпечно працювати з матеріалами та інструментами;
- виготовляти посуд та традиційну українську іграшку різними способами;

- виготовляти традиційну українську іграшку;
- ліпити малі пластичні форми за подобою жіночої та чоловічої фігур у стані спокою і руху;
- володіти технікою традиційного рослинного наліпного декору;
- покривати виріб ангобами.

Вихованці мають набути досвіду:

- роботи на гончарному крузі;
- виготовлення традиційної української іграшки;
- декорування виробів ангобами.

Орієнтовний перелік обладнання для організації роботи гуртка «Кераміка»

Основне обладнання	Кількість
<i>Матеріали</i>	
керамічна глина	0,5–1 кг
гончарна глина	0,5–1 кг
шлікер	15 наборів
кольорові ангоби	15 наборів
папір для ескізів	15 наборів
прості олівці	15 шт.
<i>Інструменти та приладдя</i>	
дерев'яні стеки	20 шт.
металеві ножі	15 шт.
стеки пластикові	20 шт.
пензлики різних розмірів з натуральних та штучних матеріалів	20 наборів
палітра пластмасова	20 шт.
посуд для води	20 шт.
тканина для глини: бавовняна	25 шт.
гумові груші	15-20 шт.

фактурні тканини	10 шт.
Обладнання	
парти учнівські	6 шт.
гончарний круг	1 шт.
турнетки	15 шт.
Таблиці, плакати, експонати	
техніка безпеки	1к-т
зображення робіт відомих майстрів гончарства та художньої кераміки	20 шт.
експонати (гончарні та керамічні вироби)	30 шт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акунова В. А. Технология изготовления и декорирования художественных керамических изделий / В. А. Акунова. – М. : Высшая школа, 1984. – 365 с.

2. Воробйова І. А. Чарівний світ народного мистецтва / І. А. Воробйова // Опішнянський розпис. – Х. : ПП, «АН ГРО ПЛЮС» 2006. – 21 с.

3. Навчальні програми з позашкільної освіти / за ред. В. Мачуського. – К. : Шк. світ, 2014. – 104 с.

4. Омеляненко Л. Опішнянська іграшка : практич. посібн. / Л. Омеляненко. – Полтава : Графітекс, 2006. – 56 с.

5. Програми з позашкільної освіти: Художньо-естетичний напрям / С. А. Андрійчук, О. В. Биковська, І. О. Василянська та ін. – К. : Грамота, 2009. – Вип. 2 – 232 с.

6. Щербань О. Майстриня глиняної іграшки // Україна і світ у часовому вимірі. – Донецьк : Норд-Прес, 2009. – С. 636–637.

7. Щербань О. Техніка виготовлення півників-свистунців у Опішному // Постметодика. – 2003. – № 5–6 (51-52). – С. 26–28.

Навчальна програма для педагогів
«Етнокультурне виховання учнів»

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Політика у сфері етнокультурного виховання учнів є одним із основних напрямів діяльності держави, що набуває важливого значення в контексті становлення громадянського суспільства. Саме тому виникла необхідність пошуку ефективних технологій виховання особистості у динамічних умовах сьогодення, експериментального відпрацювання шляхів його здійснення етнокультурними засобами. Нині проблема етнокультурного виховання набуває все більш значущого характеру. Виховання дітей на основі кращих народних традицій і народної художньої творчості розглядається як фактор збереження культурної самобутності, етнічної ментальності, національних цінностей народу. При цьому особливу роль відіграють технології етнокультурного виховання учнів з використанням засобів декоративно-ужиткового мистецтва. Потрібно зауважити, що актуальність проблеми зумовлена сукупністю чинників наукового, соціального та прикладного значення. Вона визначається насамперед сучасними тенденціями в освіті, для яких характерне істотне підвищення уваги до проблеми етнокультурного виховання підростаючого покоління. Система освіти покликана забезпечити історичну спадковість поколінь і розвиток національної культури, виховання дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини.

Нині постало завдання розробки інноваційних підходів до нового змісту, організаційних форм і методів

етнокультурного виховання учнів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. Необхідним є з'ясування можливостей позашкільного навчального закладу у розвитку народних промислів і ремесел та використання потенційних можливостей декоративно-ужиткового мистецтва з метою етнокультурного виховання учнів. Для вирішення цього завдання потрібен педагог обізнаний, висококваліфікований, творчий, майстер своєї справи, який може передати підростаючому поколінню надбання народу.

Навчальна програма реалізується у позашкільному навчальному закладі і призначена для педагогів, керівників гуртків декоративно-ужиткового мистецтва.

Навчальна програма розрахована на 36 годин.

Мета програми – підвищення рівня професійної майстерності у педагогів позашкільних навчальних закладів, набуття знань про умови формування етнокультурних компетентностей, ціннісних орієнтацій, актуальних якостей особистості у вихованців.

Основні завдання:

- підвищити рівень кваліфікації педагогічних працівників з етнокультурного виховання учнів;
- ознайомити з поняттям етнокультурної компетентності учнів, компонентами, критеріями, показниками та рівнями сформованості цієї якості;
- ознайомити керівників гуртків з інноваційними формами і методами роботи;
- розвинути творчу уяву, нестандартне мислення, фантазію, виробити індивідуальний стиль роботи;
- виховати почуття гордості і пошану до традицій, надбань свого народу.

Форми і методи навчання:

Навчання проводиться за фронтальною та індивідуальною формою; використовуються методи: лекція, бесіда, круглий стіл, тренінгові технології.

Методи контролю за отриманими результатами. Наприкінці кожного заняття проводиться бесіда, опитування, спостереження за роботою педагогів з метою виявлення, чи застосовуються набуті знання у практиці, виконання творчих справ, діагностування знань і рівня етнокультурної компетентності у вихованців.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		Теоретичних	Практичних	Загалом
1.	Вступ	1	1	2
2.	Етнокультурне виховання як соціально-педагогічна проблема	1	1	2
3.	Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб етнокультурного виховання	1	1	2
4.	Умови етнокультурного виховання у позашкільних навчальних закладах	2	2	4
5.	Методи педагогічного дослідження	2	2	4
6.	Методи етнокультурного виховання учнів	4	4	8
7.	Форми етнокультурного виховання учнів у позашкільних навчальних закладах	1	1	2
8.	Форми роботи з батьками з етнокультурного виховання учнів	3	7	10
9.	Підсумок	1	1	2
	Разом	16	20	36

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи.

Ознайомлення з планом роботи і обґрунтування вибору тем занять.

Практична частина. Вправи з метою згуртування групи. Тренінгові вправи.

2. Етнокультурне виховання як соціально-педагогічна проблема (2 год.)

Теоретична частина. Понятійний апарат: «етнокультурне виховання», «етнокультурна компетентність». Структура поняття, умови формування заданої якості.

Практична частина. Презентація на тему: «Історичні особливості розвитку людських спільнот і витоки української нації».

3. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб етнокультурного виховання (2 год.)

Теоретична частина. Історія декоративно-ужиткового мистецтва, види, зв'язок з сучасністю. Декоративно-ужиткове мистецтво України. Засоби навчально-виховної роботи в позашкільному навчальному закладі.

Практична частина. Круглий стіл «Засоби етнокультурного виховання». Аналіз, обговорення, коментування, обмін думками і обґрунтування впливу мистецтва на розвиток нашої нації у різних аспектах: політичних, економічних, правових, психологічних, педагогічних.

4. Умови етнокультурного виховання у позашкільних навчальних закладах (4 год.)

Теоретична частина. Поняття «Умови», «Педагогічні умови», «Організаційно-педагогічні умови». Умови

етнокультурного виховання. Шляхи реалізації педагогічних умов етнокультурного виховання. Умови підвищення етнокультурної компетентності у підростаючого покоління на заняттях гуртків.

Практична частина. Презентація творчих ідей з підвищення рівня етнокультурної компетентності у вихованців.

5. Методи педагогічного дослідження (4 год.)

Теоретична частина. Загальнонаукові логічні методи і прийоми. Метод моделювання. Емпіричні методи педагогічного дослідження. Метод опитування в структурі педагогічного дослідження.

Практична частина. Модель етнокультурного виховання. Розробка анкети з визначення рівня етнокультурного виховання.

6. Методи етнокультурного виховання учнів (8 год.)

Теоретична частина. Класифікація методів виховання. Поняття методу проєктів, етапи і методика проведення. Презентація «Впровадження методу проєктів». Дослідницько-експериментальний метод роботи. Презентація «Вимоги до оформлення дослідницько-експериментальних робіт».

Практична частина. Розробка фрагменту заняття «Декоративно-ужиткове мистецтво та етнокультурне виховання». Підбір тем і розроблення проєктів для вихованців гуртків. Робота над проєктом для учнів «Відкрий для себе Україну»: тестові завдання з історії козацтва, звичаїв, побуту; складання ігрових завдань з народних ремесел, враховуючи регіон Наддніпрянщини (гончарства, вишивки, лозоплетіння, витинанки, петриківки); підбір фольклору регіону і оформлення презентації.

7. Форми етнокультурного виховання учнів у позашкільних навчальних закладах (2 год.)

Теоретична частина. Класифікація форм виховання. Структура, особливості і алгоритм проведення занять у формі: лекцій, круглих столів, майстер-класів, дискусій, пресконференцій.

Практична частина. Організація діяльності на заняттях декоративно-ужиткового мистецтва.

8. Форми роботи з батьками з етнокультурного виховання учнів (10 год.)

Теоретична частина. Традиційні форми роботи і їх використання в етнокультурному вихованні: відкриті заняття у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва, виставки робіт для батьків, робота з батьківським активом, батьківські збори, консультації, день відкритих дверей. Презентація «Нетрадиційних форм роботи в етнокультурному вихованні»: наочні – розповсюдження матеріалів з етнокультурного виховання у сімейному колі: інформація про родинні традиції нашого регіону, обряди, викладання на сторінках у соцмережі порад батькам, результати виставок, конкурсів, методичні рекомендації з проведення майстер-класів з декоративно-ужиткового мистецтва в домашніх умовах; організація і проведення суспільних масових свят та майстер-класів разом з батьками; влаштування суспільних виставок і конкурсів родинних робіт; виготовлення за допомогою різних технік декоративно-ужиткового мистецтва дерева родоводу, сімейних оберегів.

Практична частина. Складання плану роботи з батьками на навчальний рік.

9. Підсумок (2 год.)

Теоретична частина. Підсумки роботи за навчальний рік. Презентація «Творчий колектив мого закладу».

Практична частина. Анкетування педагогів.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Педагоги мають знати:

- сутність поняття етнокультурного виховання;
- форми і методи виховання, технологію їх застосування у своїй педагогічній діяльності;
- умови підвищення рівня етнокультурної компетентності учнів;
- форми роботи з батьками з етнокультурного виховання.

Педагоги мають вміти:

- розробляти навчальні програми;
- розробляти діагностичні методики дослідження;
- поєднувати різноманітні форми і методи роботи, для отримання кращих результатів виховання і стійкого зацікавлення учнів;
- презентувати результати своєї роботи.

Педагоги мають набути досвіду:

- планування роботи гуртка, спираючись на наскрізну програму етнокультурного виховання учнів;
- розробки і проведення заняття відповідно до окресленої проблеми;
- використовувати інноваційні методи роботи у своїй педагогічній практиці;
- розроблення анкет з визначення рівня етнокультурного виховання;
- розробки моделі етнокультурного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батухтіна О. Г. Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Батухтіна Ольга Геннадіївна. – К., 1999. – 232 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Бех І. Д. Почуття громадянськості у вчинковому вираженні / І. Д. Бех // Формування громадянської компетентності учнівської молоді : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2005 р.) – Х. : ХОНМБО, 2005. – С. 8–19.
4. Ворожейка О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. – Х. : Група «Основа», 2011. – 255 с.
5. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : навч.-метод. посібник. – Рівне : Волинські обереги, 2007. – 220 с.
6. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма “Планер”, 2010. – 308 с.
7. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія / [Вербицький В. В., Литовченко О. В., Ковбасенко Л. І. та ін.] ; за ред. О. В. Литовченко. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 192 с.
8. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія / [Вербицький В. В., Литовченко О. В., Ковбасенко Л. І. та ін.] ; за ред. О. В. Литовченко. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 192 с.

9. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта і виховання: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи : монографія / Г. П. Пустовіт, Л. В. Тихенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – Кн. 2. – 272 с.

10. Філіпчук Г. Г. Проблеми етнокультури в змісті шкільної освіти / Г. Г.Філіпчук // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 52-58.

11. Форми і методи роботи класного керівника з батьками учнів. Режим доступу: http://pidruchniki.com/11800912/pedagogika/formi_metodi_roboti_klasnogo_kerivnika_batkami_uchniv.

Навчальна програма для позашкільної освіти

«Виховуємо патріота»

Наскрізна програма

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу.

Патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіт національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини. Суспільства, яке функціонує на засадах гуманізму, свободи, верховенства закону, соціальної справедливості, гарантує умови для зростання добробуту народу. Суспільства, яке є єдиним дієвим механізмом розбудови не олігархічної, а народної демократії, правової України, виступає, з одного боку, джерелом опозиції державній владі, а з іншого – взаємодоповнює її, реалізуючи свої розвивальну і контролюючу функції.

Виходячи з цього, патріотизм нині є нагальною потребою і **держави**, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, і **особистості**, яка своєю діяльнісною любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємності з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуаль-

ності; і **суспільства**, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної самосвідомості здійснювалися на моральній основі.

Актуальність патріотичного виховання зумовлюється водночас процесом розбудови України як єдиної політичної нації. В умовах поліетнічної держави воно покликане сприяти цілісності, соборності України, що є серцевиною української національної ідеї. При цьому важливо, щоб об'єднання різних етносів і регіонів України задля національного відродження, розбудови й удосконалення суверенної правової держави та громадянського суспільства здійснювалось саме на основі демократичних цінностей, які, своєю чергою, мають лежати в основі патріотичного виховання.

Оскільки патріотизм набуває нині особливого значення, виникає гостра потреба у розробленні Програми патріотичного виховання, яка б визначала стратегію цілеспрямованого і ефективного процесу розвитку суб'єкта громадянського суспільства, громадянина-патріота України.

Наскрізна програма «**Виховуємо патріота**» реалізується в гуртках позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів і охоплює вихованців будь-якого віку.

Мета програми: виховання патріотично свідомої особистості, з високим рівнем толерантності до інших культур і народів.

Основні завдання:

- виховання шанобливого ставлення до культури, історії своєї нації, визнання духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини, родини, мови;
- сприяння творчому, інтелектуальному, духовному здоров'ю нації;

- формування толерантного ставлення до інших культур і народів, активне запобігання виявленню деструктивного націоналізму, шовінізму та ін.;

- формування соціальної активності особистості, її готовності до участі в процесах державотворення, здатності до самостійного життєвого вибору на основі гуманістичних цінностей.

Наскрізна програма «**Виховуємо патріота**» передбачає 36 годин навчання.

Програма „Виховуємо патріота” може бути використана у повному обсязі або за скороченим варіантом. Керівники різних типів гуртків, секцій, творчих об'єднань учнів позашкільних навчальних закладів можуть її використати як додаткову наскрізну програму або окремими розділами посилити свої навчальні програми.

Методи навчання:

лекції: керівник гуртка передає вихованцям знання з проблем, визначених програмою, при цьому використовує різні види наочності, особливо аудіо- та відеоматеріали;

індивідуальні та групові заняття: керівник гуртка, відповідно до інтересів і потреб вихованців, планує проведення індивідуальної роботи з певних проблем, питань, тем, завдань, а також використовує розподіл членів гуртка на окремі групи, які виконують окремі завдання для обговорення на спільному занятті;

дискусії: обговорення з повним складом вихованців гуртка певних проблем, питань, тем, завдань, які вимагають поглибленого вивчення та розуміння;

самостійна робота: підготовка вихованцями доповідей, рефератів, творчих робіт тощо.

Дидактичні матеріали і технічні засоби навчання:

таблиці, програмні карти, плакати, книги, диктофони, телевізори, відеокамери, комп'ютери, кінофільми, відеокасети тощо.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділи, теми	Кількість годин		
	Загалом	Теорія	Практика
Вступ	1	1	-
Розділ I. Історичний розвиток української нації	6	3	3
1.1. Історія створення української держави, розвиток її національної культури	2	1	1
1.2. Доленосні події українського народу	2	1	1
1.3. Емблемна символіка земель України як уособлення національної самосвідомості народу	2	1	1
Розділ II. Роль культури в творенні національного світу	4	3	1
2.1. Українська культура як визначальний чинник внутрішніх та міжнародних взаємин України зі світом	1	1	-
2.2. Внесок українців до культурного досвіду світового співтовариства	1	1	-
2.3. Твоя роль як громадянина в українському державотворенні	2	1	1
Розділ III. Природа рідного краю як національна та загальнолюдська цінність	6	3	3
3.1. Національні особливості	1	1	-

рідного краєвиду			
3.2. Роль природних компонентів у житті людського суспільства	2	1	1
3.3. Вплив раціонального використання ресурсу природи на майбутнє нації	1	1	
3.4. Символізм тварин і рослин в народному мистецтві	2	-	2
Розділ IV. Роль українських традицій та звичаїв у збереженні здоров'я нації	6	2	4
4.1. Індивідуальність людини і цінність її життя та здоров'я	2	1	1
4.2. Основи національного кулінарного мистецтва	2	-	2
4.3. Властивості траволікування	2	1	1
Розділ V. Українська символіка	4	2	2
5.1. Символ як один з могутніх підвалин культури	1	1	-
5.2. Символи світобудови	1	-	1
5.3. Дерево життя як уособлення єдності усього світу	2	1	1
Розділ VI. Вплив народного мистецтва на розвиток особистості	8	4	4
6.1. Єдність духовного та матеріального в українській культурі	1	1	-
6.2. Родина як осередок збереження духовних цінностей	1	1	-
6.3. Облаштування українського помешкання	2	1	1
6.4. Види національного мистецтва мого народу	4	1	3
Підсумок	1	1	-
Разом	36	19	17

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (1 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи гуртка.

Розділ I. Історичний розвиток української нації (6 год.)

1.1. Історія створення української держави, розвиток її національної культури (2 год.)

Теоретична частина. Вплив географічного положення України на звичаї та традиції населення, формування мовних традицій.

Практична частина. Дослідження мовних традицій твого рідного краю.

1.2. Доленосні події українського народу (2 год.)

Теоретична частина. Незалежність України, основні напрями її внутрішньої та зовнішньої політики.

Практична частина. Дослідницька діяльність: історичне значення мого рідного краю.

1.3. Емблемна символіка земель України як уособлення національної самосвідомості народу (2 год.)

Теоретична частина. Тотемні, сімейні і родові знаки. Герби земель України. Зображення в українській гербовій традиції. Кольори, характерні для української геральдики.

Практична частина. Вимальовування різновидів гербів України.

Розділ II. Роль культури у творенні національного світу (4 год.)

2.1. Українська культура як визначальний чинник внутрішніх та міжнародних взаємин України зі світом (1 год.)

Теоретична частина. Поняття національної культури. Матеріальні і духовні здобутки української культури та етносів, що проживають на території України.

2.2. Внесок українців до культурного досвіду світового співтовариства (1 год.)

Теоретична частина. Духовні цінності українського народу. Взаємозв'язок української культури з культурами інших народів. Видатні особистості рідного краю та України.

2.3. Твоя роль як громадянина в українському культуротворенні (2 год.)

Теоретична частина. Культура і творчість. Творення людської особистості в культурі. Культура і творчість етносів, що проживають на території України.

Практична частина. Мої досягнення у пісенній і художній творчості, ораторському мистецтві тощо. Презентація себе „Я і Україна – одне ціле”.

Розділ III. Природа рідного краю як національна та загальнолюдська цінність (6 год.)

3.1. Національні особливості рідного краєвиду (1 год.)

Теоретична частина. Розмаїття рослинного та тваринного світу у формуванні концептуальних основ національної самосвідомості.

3.2. Роль природних компонентів у житті людського суспільства (2 год.)

Теоретична частина. Пізнання навколишнього світу як власного та виховання відповідальності за нього. Виявлення і вивчення рідкісних видів тварин і рослин своєї місцевості. Роль природи у вихованні духовності.

Практична частина. Збір сміття на прилеглих територіях позашкільних навчальних закладів. Утилізація і переробка зібраного сміття.

3.3. Вплив раціонального використання ресурсу природи на майбутнє нації (1 год.)

Теоретична частина. Екологічні проблеми: промислове забруднення навколишнього середовища, фізичне забруднення міського середовища.

3.4. Символізм тварин і рослин у народному мистецтві (2 год.)

Практична частина. Збір, висадка та заготівля лікарських і декоративних рослин (що проростають у нашому регіоні). Вимальовування рослинних і тваринних символів.

Розділ IV. Роль українських традицій та звичаїв у збереженні здоров'я нації (6 год.)

4.1. Індивідуальність людини і цінність її життя та здоров'я (2 год.)

Теоретична частина. Загальне ознайомлення з фізіологією людини. Навички особистої гігієни.

Практична частина. Вивчення набору необхідних фізичних вправ для профілактики сколіозу, остеохондрозу тощо.

4.2. Основи національного кулінарного мистецтва (2 год.)

Теоретична частина. Приготування узвару. Приготування українського борщу та пампушок з часником.

4.3. Властивості траволікування як засобу народної медицини (2 год.)

Теоретична частина. Поняття про фармакологію. Значення лікарських рослин для медицини. Правила збору лікарських рослин.

Практична частина. Екскурсія в природу. Заготівля лікарських рослин.

Розділ V. Українська символіка (4 год.)

5.1. Символ як один з могутніх підвалин культури (1 год.)

Теоретична частина. Символіка періоду палеоліту. Символізм художньої творчості. Глумачення символів на

побутовому та естетичному рівнях. Українська система символічного відображення світу як система традиційної культури.

5.2. Символи світобудови (1 год.)

Теоретична частина. Символіка світотворення. Вимальовування символів вогню, води, сонця, місяця.

5.3. Дерево життя як уособлення єдності усього світу (2 год.)

Теоретична частина. Світове дерево – уособлення єдності усього світу. Поєднання уявлень про час, простір, життя й смерть. Система протиставлень. Вивчення віршів, загадок на тему поєднання життя та смерті.

Практична частина. Вимальовування символу дерева життя.

Розділ VI. Вплив народного мистецтва на розвиток особистості (8 год.)

6.1. Єдність духовного та матеріального в українській культурі (1 год.)

Теоретична частина. Духовна культура. Матеріальна культура. Вивчення легенд, вірувань. Толерантне ставлення до культури інших народів. Визначення цінностей та орієнтирів у взаєминах між людьми (дружба, родинні стосунки, спільна діяльність, спілкування).

6.2. Родина як осередок збереження духовних цінностей (1 год.)

Теоретична частина. Поняття родини, сім'ї. Значущість родинних зв'язків. Духовність людини.

6.3. Облаштування українського помешкання (2 год.)

Теоретична частина. Кольоропоєднання в оформленні помешкання. Особливості розпису печі. Значущість рушників.

Практична частина. Виготовлення моделі української хатини, її облаштування (колективна робота).

6.4. Види національного мистецтва мого народу (4 год.)

Теоретична частина. Значення видів мистецтва у формуванні народної культури. Види мистецтва як основа виховання національної самосвідомості (килимарство, лозоплетіння, писанкарство, вишивка, петриківський розпис, гончарство тощо).

Практична частина. Принципи виконання виробів з глини, лози.

7. Підсумок (1 год.)

Теоретична частина. Зустріч з народними майстрами. Екскурсії в майстерні гончарів та керамістів, музеї та виставки.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основні історичні віхи формування своєї держави;
- етнографічні землі України;
- особливості українського фольклору;
- пам'ятні історичні місця свого міста й області;
- нематеріальну культурну та історичну спадщину свого регіону;
- види декоративно-ужиткового мистецтва, їх особливості, технологію виготовлення, історичні центри розвитку.

Вихованці мають вміти:

- виготовляти вироби декоративно-ужиткового мистецтва;
- виготовляти народні обереги;

- поєднувати декілька технік при виготовленні виробів;
- проводити науково-дослідницьку роботу;
- оздоблювати та презентувати готові роботи.

Вихованці мають набути досвіду:

- брати активну участь у масових заходах, присвячених відродженню культурних цінностей держави;
- дотримуватися народних традицій, звичаїв, обрядів у повсякденному житті;
- володіти різними техніками та прийомами виготовлення виробів;
- складати композиції;
- створювати свої самобутні творчі роботи;
- самостійно використовувати набуті знання та вміння при виконанні творчих робіт.

Сценарій-презентація проекту
районного парламенту дітей та юнацтва
«Етнос – культура вічності»
(лунає українська музика, виносяться ширми,
тин, дерево, звучить
голос за кадром)

Голос за кадром:

Для нас дивовижно бачити зараз
Пейзажі казкові не годинкові.
«Це історія!» – скажете ви,
«У сучасному світі такого не знайти».
«Дуже прикро» – відповімо ми вам,
Культура народу нині повний провал.
Ми знаємо айподи, айпеди, айфон,
Планшет, ноутбук і телефон.
Ці дивні слова стали рідними
У сучасному швидкоплинному світі.
Гончарство, вишивка, соломка, лоза, –
Ось ці слова для нас дивина.
Та нічого, не будемо нікого виглядати,
А краще розповімо, про що прийшли розказати.
(звучить музика «Сучасне село»,
після танцю дівчинки завмирають)
(звучить музика «Івана», початок,
виходить команда, вітання)

1 куплет:

Ви, напевно, здивувались, це ж як є не той формат,
Але зараз наш Парламент знов запалить весь цей зал.

2 куплет:

Рік минулий ми впевняли на балу вас танцювати,
В грудні все це відбулося, свято просто вищий клас.

А сьогодні ми співаємо про культуру, про народ,
Про людей, які забули про коріння та свій рід.

*(танцюристи йдуть, зміна музики,
залишаються тільки хлопці команди)*

*(стоять дівчата і читають книгу,
до них ззаду підходять хлопці і лякають їх)*

Дівчина 1: Ох і дурень, ох і роззяви, налякали як іроди
які.

Хлопець 1: А не треба тут гав ловити, і що то ви тут
таке читаете, ану, ану. Хм ... пов ... тн ... що за дурниця ...
етно ЕТНОС?

Хлопець 2: А що таке етнос?

Дівчина 2: Ну так, звідкіля ж вам знати, вам би насіння
лузати і дівчат лякати. Ох уже ці хлопці – ХХІ століття
надворі, а вони як неандертальці ведуть себе у форс-мажорі.

Хлопець 3: Скажеш теж – неандертальці. Придумали
тут собі нове слово, впевнений, що його і зовсім немає. Ось
зараз перевіримо. Хлопці гайда сюди, хм ... так, гугл в
допомогу. Так, ага, етнос це ... ось біда ...

Дівчина 3: Біда хлопці – це ви, а етнос – це музика
душі. Етнокультура виникла тоді, коли жили на світі наші
предки – слов'яни, коли зароджувалася наша країна.

Дівчина 4: Етнічність – категорія синкретична. Вона
означає складну систему суспільних відносин, що зв'язує
людей як носіїв етнічних ознак з їх етнічним середовищем:
родиною, сусідством, громадою, етнічною групою, нацією
чи суспільством загалом.

Дівчина 5: Інакше кажучи, етнічність – це вся багатобарвність культурної картини народу або народонаселення держави.

Хлопець 4: Скажеш теж, багатобарвність, так-сяк, у нас квітів мало чи що? І що ви нам тут розповідаєте, етнос, етнос, ви ж самі у житті російською мовою розмовляєте. А наскільки я згадую з шкільної програми, якщо звичайно ми говоримо про українську державу, то етнос розуміє національну мову.

Дівчина 6: Говори, говори. Мова, звичайно, дуже важлива, але етнокультура історією дістає до слов'янського роду. А, як відомо, йому і досі немає переводу.

Дівчина 7: Історія українського етносу складається з двох частин: історії накопичення фактів у певній галузі знання та історії осмислення й узагальнення фактологічного матеріалу. Коріння українського етносу сягають глибокої давнини.

Дівчина 1: Чимало відомостей про народне життя, звичаї містяться в давньоруських літописах, українському літописанні XIV-XVII століть. Козацьких літописах XVII-XVIII століть, у подорожніх записках іноземних дипломатів, купців, мандрівників, які в різний час відвідували Україну. Важлива етнографічна інформація зафіксована, зокрема, у щоденниках австрійського дипломата Еріха Лясоти, арабського мандрівника Павла Алеппського, мандрівника Ульріха Вердум. В «Описі України» французького військового інженера Гійома де Боплана, у творах давніх українських і польських письменників, у різних грамотах, документах правового характеру.

Хлопець 1: Розумниця ти моя, отримай оцінку п'ять. Але як це стосується нас, адже ми діти не етнокультури, ми діти сучасних, модних стереотипів.

Дівчина 2: В цьому ти абсолютно правий. Але це образливо удвічі, адже тоді ...

*(лунає музика, пісня про сучасність
«Ти подруженько моя» ВІА-ГРИ)*

1 куплет:

Дивимося навкруги, що ж побачимо там ми?

Нашу молодь, що не вміє жити,

В інтернеті всі висять, пабліки собі творять,

І не знають ту красу душі.

Так ось трапилось,

Все забулося,

Вся культура – розділилася.

Приспів:

Ой, говорили наші предки,

Етнос – сила всіх часів.

Ой, говорили наші предки,

Ти шануй його завжди.

Ой, говорили наші предки,

Україна – наша мати.

Ой, говорили наші предки

Її треба прославляти.

*(зміна музики, зміна позицій, продовження розмови
команди про сучасні досягнення
Петриківського розпису)*

Хлопець 2: Ой, та годі вам дівчата, вистачить вам говорити, що забуто, то забуто, значить пам'ятати не повинні.

Дівчина 3: Ти впевнений в цьому, хлопець, що ж, боюся, я засмучу, знайшлися люди, що все пам'ятають, і це дало свою нову хвилю.

Дівчина 4: Вона – розвивалася у вигляді настінного живопису, декору предметів, дерева, розпису порцеляни, технології розпису скла. У неї характерний рослинний квітковий орнамент, що продовжує традиції українського бароко. Різноманітність колористичних і композиційних рішень, застосовуваних матеріалів і технік.

Дівчина 5: У сучасному світі вона так само знайшла своє застосування – майстри розписують рушники і блузи з тканини, гаманці зі шкіри, використовують розпис у боді-арті.

Дівчина 6: Може бути виконана кольоровими глинами, рослинними барвниками, аніліновими, олійною, акварельними, акриловими фарбами, темпера, гуашню, з додаванням яєчного жовтка, молока, спирту, саморобними й фабричними пензликами.

Дівчина 7: А також пальцями, піпетками, очеретяними паличками, на світлому, кольоровому або чорному тлі, часто у кожного майстра власний почерк, підхід до стилізації, своє трактування традиційних елементів розпису.

Дівчина 1: Петриківський розпис – Дніпропетровський бренд, його оцінили 600 експертів з 95 країн світу, що входять до складу комітету ЮНЕСКО, і надали йому статус світової нематеріальної культурної спадщини на сесії в Баку.

Дівчина 2: За це звання боролися 780 культурних цінностей з 116 країн світу. А «Петриківка» обійшла навіть аргентинське танго і стала першою в історії нашої країни культурною спадщиною, яка завоювала подібний статус!

Хлопець 3: Ось так, ось це здивували, та більше 100 років ніхто не пам'ятав і не знав, а тепер свій Бренд в Європі – ось це повний авангард. І ви тому книгу культурної спадщини читаете? Деталі історії вирізняєте?

Дівчина 3: Ні, не тільки тому, ми хочемо дізнатися, що ще подарували

нам слов'яни, про що ми так безсоромно позабували.

Хлопець 1: Що там пишуть? Ану, дай-но сюди. Так от, зараз, розділ 14 «Художні ремесла і промисли». Ох, вже й цікаво почитати.

Дівчина 4: Так, вам би це не завадило, ось я поки все не прочитала, глибини не дізналася, а тепер немов сама все це створювала. Ух ти. Невже.

Хлопець 1: Олю, чи все добре? Щось ти зблідла, чи здалось?

Дівчина 4: Так я ось тут подумала, а чому б нам не увірватись зі своєю ідеєю в експеримент, як вам?

Хлопець 2: Ти думаєш, а чому б і ні ... ой правда, ось це інцидент.

*(лунає музика, пісня про проект
«Етнос – культура вічності»)*

1 куплет:

Чи справді в цьому винні ми, що згадуємо традиції,

Шанує молодь у наш час етнос – культурні звичаї.

І хоч не викладають її в навчальних наших закладах,

Але ми допоможемо сучасністю стать.

Ми вам хотіли донести наш новий соц. проект,

Щоб популярність та престиж підняти до рівня, до небес.

Кераміку, вишивку, соломку і писанку,

Культурну нашу спадщину вам презентувати.

Приспів:

Ми вам презентуємо, ми вам презентуємо зараз
Ярмарок століття, авжеж, навіть у наш час.

Ви тільки подивіться, тільки озирніться навкруги,
Підняти етнокультуру повсякчас зможемо, друзі, всі ми.

*(звучить музика, зміна картинки,
обговорюється суть проекту)*

Дівчина 5: Актуалізуючи увагу на тому, що в січні 2013 року Міністерство культури України відповідним наказом визначило перелік перших об'єктів нематеріальної культурної спадщини України, в якому зазначені 3 з 5 пропонованих нами декоративних напрямів.

Хлопець 3: Косівська кераміка як традиційне ремесло Карпатського регіону XVI-XXI століть. Крелевецькі ткани рушники – використання традиційної техніки перебору з ремізного – човниковим ткацтвом, поєднання червоно-білих кольорів, орнаментика. Писанкарство – ареал поширення – вся територія України.

Дівчина 6: Мета проекту: подолання проблеми загасання, в'янення, забуття, непопулярності етнокультурних напрямів декоративно-ужиткового мистецтва серед молоді та підлітків міста, зокрема, шляхом піару, пропаганди, власного прикладу, благодійних акцій, майстер-класів, ярмарків-презентацій робіт.

Хлопець 1: Завдання проекту КПНЗ «Центр дитячої та юнацької творчості» ДМР вже третій рік поспіль працює у Всеукраїнському експерименті «Етнокультурне виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу».

Дівчина 7: На другому етапі реалізації проекту ми

презентували співпрацю майстрів-декорувальників з лідерами учнівського самоврядування.

Хлопець 2: Протягом 2014–2015 року, в рамках ще одного проекту, у нас пройшли майстер-класи з «Петриківського розпису», «Вишивки», «Аплікації соломкою», «Писанки», «Кераміки».

Хлопець 3: Було створено величезну кількість виробів, які ви можете спостерігати зараз на наших стендах. Підсумками цієї праці стала ярмарок-презентація в чудовий літній день 1 червня – День захисту дітей.

Дівчина 1: Фракція лідерів районного Парламенту дітей та юнацтва 2012-2015 навчального року на центральній площі біля Палацу культури провела ярмарок-презентацію можливостей декоративно-ужиткового мистецтва в сучасному суспільстві серед старшокласників.

Дівчина 2: Майстер-класи, семінари, секції, театральні мініатюри – все, щоб відродити колишню славу етнокультури.

Хлопець 1: Фінансування – мінімальне. Столи та стільці для розміщення виробів, матеріали для виготовлення робіт та проведення майстер-класів, стенди з презентаційними досягненнями, вода для угамування літньої спраги і легкий фуршет для відпочинку.

Дівчина 3: Час проведення ярмарку був необмежений. Цей творчий захід не тільки допоміг відродити етнокультуру в Україні, а й дав можливість сучасному поколінню більше спілкуватися поза віртуальною реальністю. Так, однією з умов проведення ярмарку було розміщення стендів з виробами декоративно-ужиткового мистецтва від навчаль-

них закладів району, виготовлених спільно з керівниками колективів Центру дитячої та юнацької творчості.

Дівчина 4: Хтось скаже, що це нереально, але ми з досвіду знаємо – людина може все. Ми доводимо це з року в рік.

Хлопець 2: Відродження етнокультурного виховання засобами декоративно-ужиткового мистецтва зараз є сферою політичного спрямування в країні, це важливий аспект становлення громадянського суспільства, процесів глобалізації, впевнений крок у Європейську інтеграцію.

Дівчина 5: Процес транснаціоналізації культур зумовлює антидію глобалізації як необхідність доводити унікальність нашої культури, ґрунтуючись на національних традиціях і цінностях. А їх у нас достатньо, просто про них забули, а як красиво раніше було. Розглянемо наше культурне надбання ближче.

(лунає музика, «Танець з рушниками»)

(зміна музики, слова про витинанки і вишивку)

Дівчина 6: Вишивка – феноменальне явище в художній творчості українського народу. Її витoki сягають глибини віків.

Дівчина 7: Традиційна вишивка – вона вистояла під тиском штучних псевдонародних зразків, але не змогла витримати пресингу ринку.

Хлопець 3: Традиції витинання на території України знаходять відображення у трипільській кераміці. Зустрічаються витинанки в артефактах кочових народів Алтаю, на півночі Європи, Балканах і в слов'ян.

Дівчина 1: Українські народні паперові витинанки, як прикраси сільських будинків, з'являються в середині XIX

століття, але наприкінці того ж століття вони так само не витримують конкуренції ринку.

(лунає музика «Танець з арками»)

(змiна музики, слова про Соломку, Писанку, Кераміку)

Дівчина 2: Тисячоліттями гончарство було допоміжним заняттям. Відокремившись від землеробства, воно мало великий вплив на суспільний прогрес. Поступово гончарство створило солідний пласт народної культури.

Хлопець 1: Гончарне виробництво України ніколи не припинялося, хоча в різні історичні періоди його роль у забезпеченні добробуту сім'ї майстра була різною. Технічний прогрес призвів до того, що останніми десятиліттями такі вироби були практично витіснені з повсякденного вжитку.

Дівчина 3: До древніх видів народного мистецтва належить плетіння з різних рослинних матеріалів – лози, рогози, соломи, коренів.

Дівчина 4: Більшість цих виробів мали естетичний вигляд, їх декоративізм був зумовлений не стільки матеріалом, технологією виконання, скільки привнесенням неповторного творчого начала їх виконавцями.

Хлопець 3: Нині асортимент таких виробів скорочується. Навіть писанки не використовують для декорування домашнього затишку. За давніх часів у Світлу неділю, вранці, дівчина, що на виданні, з писанкою в руці виходила в сад, до яблуньки, зустрічати ранкову зорю. А що зараз? Виключно на виставці презентувати роботу свою?

(лунає музика «Танець з коромислами» – фінальний)

(після танцю зміна музики, виходить команда)

Дівчина 5: Соціальне опитування серед учнів навчальних закладів показало, що 70% дітей у віці від 5 до 9

років відвідують гуртки декоративно-ужиткового мистецтва, у віці від 9 до 12 років – 48%, у віці від 12 до 17 років – 19%. Подивіться на діаграму, адже різниця дійсно велика. Але найцікавіше не це. На питання до хлопців у віковій категорії від 12 до 17 років, чи відвідують вони гуртки з декоративно-ужиткового мистецтва, 81% відповіли «Ні, але в дитинстві ходив». На запитання, чому не ходять зараз, – «бо це не модно».

Дівчина 6: Після того як Петриківський розпис став спадщиною ЮНЕСКО, зацікавленість у ньому виросла на 37%.

Хлопець 1: А вам не набридло жити модою стереотипів? Деградувати подібно молоді Заходу? Адже наш народ у віках славився.

*(лунає музика «Ой, не зоря» винос коловороту,
дівчата танцюють)*

Дівчина 7: Хоч як дивно може здатися іншому українцю, ураженому заразним вірусом невігластва, який до неподобства плазує перед усім іноземним, знак сонцевороту, Коловрата, коловороту (на санскриті свастика) є найдавнішим знаком слов'янського народу.

Хлопець 2: Це один із знаків Сварога, бога-творця, бога мудрості. Знак Сварога є знаком мудрості і вищої справедливості, знаком Правди. Але ніхто не пам'ятає про це і не знає, що коловорот – мир дому кожному принесе. Якщо у нього попросити щось – він може в життя втілити.

Дівчина 1: Скерувувати старання молодиків, руйнувати сумніви батьків, бути серед великих і важливих справ.

Хлопець 3: Всіх навколо себе об'єднати і не втратити прагнень шанувати...

Лідер – вітрило, що піймало вітер ...
Серцем відкритим зустрине ...
Майбутнє людини.
Лідер – флагман гідного життя ...
Головний герой майбуття ...
ВСІ: Лідер ХХІ століття.

(лунає музика, фінальна пісня «Україна»)

1 куплет:

Виросли ми всі на Україні,
Наша культура відома давно.
Серед століття вона формувалась,
Країну нашу завжди прославляла.

Приспів:

Це ж є етнос наш, це ж є наша гордість,
Тут наша любов, наш народний голос.
Це ж є та душа, в ній мрії єдині,
Працюємо ми заради України!

Навчальна програма для позашкільної освіти
гуманітарного напрямку
«Країнознавство: Україна (англійською мовою)»
1 рік навчання

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сучасні реалії життя українського суспільства, євроінтеграційні прагнення як визначальні чинники суспільно-політичного та економічного реформування актуалізують потребу створення позитивного іміджу України у світовому просторі.

Навчальна програма «Країнознавство: Україна (англійською мовою)» органічно поєднує природознавчий, суспільствознавчий та культурологічний аспекти знань про Україну: географічне положення України; неповторність українського довкілля; характерні риси українців; особливості української родини; традиції українського національного господарювання, житлобудування, харчування; рідна мова та ставлення до неї; українські народні та державні свята; історія українського державотворення; історична пам'ять народу та його видатні постаті; міжнародна діяльність українства і його роль в історії; народна та державна символіка України; політична та економічна системи; багатогранна українська культурна спадщина, її роль і місце у світовому вимірі; мальовничі куточки України, етнографічні та культурні пам'ятки.

На кожному занятті вихованці опановують основні лексико-семантичні одиниці іноземною мовою за тематичними напрямками програми, граматичні конструкції для

побудови висловлювань в минулому, теперішньому, майбутньому часі; фонетичні особливості звучання основних лексичних одиниць та власних назв; найпоширеніші слова та фрази, стійкі висловлювання, фразові дієслова, ідіоми.

Навчальна програма реалізується у гуртках гуманітарного напрямку та охоплює вихованців віком від 11 до 17 років. Програма розрахована на основний рівень навчання – 144 години, по 2 години 2 рази на тиждень.

Метою навчальної програми є виховання патріотичних цінностей і активної громадянської позиції, культури гідності, формування емоційно-ціннісного ставлення особистості до Батьківщини як рівноправного партнера інших країн.

Завдання навчальної програми:

- вивчення особливостей українського довкілля, етносу, мови, культури, та державотворення, української ментальності, історичного розвитку та історичної долі українського народу;
- розвивати цілісні уявлення про місце України у світі, її культурної спадщини у скарбниці світової цивілізації;
- розвиток уміння презентувати свою країну у світі, культуру і побут свого народу, святкові обряди і культурні цінності, національні особливості та реалії життя у спілкуванні із зарубіжними ровесниками та гостями;
- виховання культури гідності;
- формування активної громадянської позиції.

Методи навчання: ігри, квести, драматизації, тренінги, дискусії, комунікативні ситуації, метод проектів. Заняття проводяться за фронтально-індивідуальною формою.

Основний рівень
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва розділу, теми	Кількість годин		
	Теоретичні заняття	Практичні заняття	Загалом
Вступ	1	1	2
Розділ 1. Географія України	5	6	11
1.1. Географічне положення України	1	1	2
1.2. Природний ландшафт. Клімат	1	1	2
1.3. Моря, ріки та озера	1	1	2
1.4. Рослини та тварини	1	2	3
1.5. Охорона навколишнього середовища	1	1	2
Розділ 2. Ми – Українці	7	14	21
2.1. Українська родина	1	1	2
2.2. Українська мова	1	1	2
2.3. Українські свята та важливі дати	2	5	7
2.4. Українські традиції та символи	2	5	7
2.5. Українська діаспора	1	2	3
Розділ 3. Економіка України	3	7	10
3.1. Ґрунти. Сільське господарство	1	3	4

3.2. Мінеральні ресурси. Промисловість	1	3	4
3.3. Національна валюта	1	1	2
Розділ 4. Політична система України	3	3	6
4.1. Президент, уряд, Верховна Рада	1	1	2
4.2. Державні символи України	1	1	2
4.3. Конституція України	1	1	2
Розділ 5. Віхи української історії	5	21	26
5.1. Ранні поселення на території України. Київська Русь	1	5	6
5.2. Запорізька Січ. Боротьба за незалежність	1	5	6
5.3. Україна за радянських часів	1	5	6
5.4. Незалежність	2	6	8
Розділ 6. Культура та мистецтво України	13	31	44
6.1. Розвиток української науки	1	4	5
6.2. Засоби масової інформації	1	2	3
6.3. Література: від класиків до сучасності. Відомі українські письменники	2	6	8
6.4. Театральне мистецтво	1	3	4

6.5. Українське кіно світової скарбниці	2	4	6
6.6. Співоча душа України	2	4	6
6.7. Україна у барвах	2	4	6
6.8. Українці на світовій спортивній арені	1	2	3
6.9. Молодіжні організації в Україні	1	2	3
Розділ 7. Україна – туристична країна. Визначні міста та пам'ятки України	7	15	22
7.1. Сім чудес України	1	3	4
7.2. Природні чудеса України	1	3	4
7.3. Замки. Фортеці. Палаци	1	2	3
7.4. Музеї	1	1	2
7.5. Київ – столиця України	1	1	2
7.6. Мальовничі міста України	2	5	7
Підсумок	-	2	2
Разом	44	100	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год.)

Теоретичне заняття. Мета та зміст роботи гуртка.
Загальна інформація про Україну.

Практичне заняття. Тренінг-знайомство «Я – українець».

Розділ 1. Географія України (11 год.)

1.1. Географічне положення України (2 год).

Теоретичне заняття. Україна на карті світу. Географічне розташування країни. Сусідні держави.

Практичне заняття. Виконання зображення карти України в різних техніках.

1.2. Природний ландшафт. Клімат (2 год.)

Теоретичне заняття. Ознайомлення з назвами ландшафтних та кліматичних зон України та характерними ознаками іноземною мовою. Карпатські та Кримські гори.

Практичне заняття. Комунікативна гра «Клімат» на засвоєння лексичних понять.

1.3. Моря, ріки та озера (2 год.)

Теоретичне заняття. Водні ресурси України: моря, річки, озера. Їх територіальне розташування та значення. Чорне та Азовське моря. Річки Дніпро, Південний Буг, Десна. Озеро Синевир. Озеро Світязь.

Практичне заняття. Створення фотоколажів, малюнків «Водні ресурси мого краю».

1.4. Рослини та тварини (3 год.)

Теоретичне заняття. Рослинний і тваринний світ України. Представники флори і фауни України. Червона книга України.

Практичне заняття. Створення плакату «Тварини України». Створення квітів та тваринок в техніці оригамі. Виготовлення магнітів з полімерної глини та солоного тіста (рослинного та анімалістичного характеру).

1.5. Охорона навколишнього середовища (2 год.)

Теоретичне заняття. Екологічні проблеми України. Чорнобиль. Альтернативні джерела енергії. Проблеми природних ресурсів України.

Практичне заняття. Підготовка та демонстрація презентації «Збереження природи України».

Розділ 2. Ми – Українці (21 год.)

2.1. Українська родина (2 год.)

Теоретичне заняття. Рід, родина. Характерні риси українців.

Практичне заняття. Виготовлення «дерева» родоводу.

2.2. Українська мова (2 год.)

Теоретичне заняття. Мова як символ держави.

Практичне заняття. Робота з фразеологізмами, прислів'ями й приказками, пошук відповідників в іноземній мові.

2.3. Українські свята та важливі дати (7 год.)

Теоретичне заняття. Релігійні та державні свята в Україні. Особливості святкування Різдва та Великодня в Україні. Колядки та щедрівки.

Практичне заняття. Презентація «Улюблене свято нашої родини». Виготовлення писанки. Виготовлення дідуха (в техніці соломка). Розучування та виконання пісні «Carol of the Bells» («Щедрик»).

2.4. Українські традиції та символи (7 год.)

Теоретичне заняття. Рослинні символи України. Побут, кухня, одяг, фольклор, народні ремесла, традиційні для українців, народна медицина. Особливості вишивки.

Практичне заняття. Гра-драматизація «Українські вечорниці». Виготовлення магнітів з полімерної глини та солоного тіста. Гра-драматизація «Театр тіней».

2.5. Українська діаспора (3 год.)

Теоретичне заняття. Українці в світі: діаспора в США, Канаді, європейських країнах, Австралії. Діяльність українських організацій за кордоном.

Практичне заняття. Проект «Нашого цвіту по всьому світу: українці у Канаді (США, Австралії, Німеччині)» за вибором.

Розділ 3. Економіка України (10 год.)

3.1. Ґрунти. Сільське господарство (4 год.)

Теоретичне заняття. Чорнозем – природне багатство України (третина світових запасів). Сприятливі умови для сільськогосподарського виробництва. Рослинництво. Овочівництво. Тваринництво.

Практичне заняття. Гра «Ярмарок». Виготовлення панно із насіння та зерна (рослинного та анімалістичного характеру).

3.2. Мінеральні ресурси. Промисловість (4 год.)

Теоретичне заняття. Чорна металургія, машинобудування, електроенергетика, хімічна, харчова промисловість.

Практичне заняття. Підготовка та демонстрація презентації «Промисловість мого краю».

3.3. Національна валюта (2 год.)

Теоретичне заняття. Гривня. Походження назви. Номінали.

Практичне заняття. Гра «Монополія». Вікторина «Хто і що зображено на грошах?».

Розділ 4. Політична система України (6 год.)

4.1. Президент, уряд, Верховна Рада (2 год.)

Теоретичне заняття. Ознайомлення з політичним устроєм держави. Функції Президента, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради.

Практичне заняття. Комуникативна гра «Якби я був політиком».

4.2. Державні символи України (2 год.)

Теоретичне заняття. Державний прапор України. Державний герб України. Державний гімн України.

Практичне заняття. Гра «Геральдичний калейдоскоп». Виготовлення прапора в техніці мозаїчного торцювання. Виготовлення прикраси у формі тризуба на пластиковій канві в техніці вишивки хрестом.

4.3. Конституція України (2 год.)

Теоретичне заняття. Конституція – основний Закон держави. День Конституції. Головні статті.

Практичне заняття. Комунікативна гра «Мої права та обов'язки як громадянина держави».

Розділ 5. Віхи української історії (26 год.)

5.1. Ранні поселення на території України. Київська Русь (6 год.)

Теоретичне заняття. Трипільська культура. Скіфи та сармати. Київська Русь. Володимир Великий. Ярослав Мудрий.

Практичне заняття. Гра-квест «Стежками Київської Русі».

5.2. Запорізька Січ. Боротьба за незалежність (6 год.)

Теоретичне заняття. Козацька республіка. Гетьмани України. Українська народна республіка. М. Грушевський. Бій під Крутами.

Практичне заняття. Гра-квест «Козацька слава». Виготовлення панно «Символи української державності» в техніці квілінг. Ток-шоу «Тернистий шлях до державності».

5.3. Україна за радянських часів (6 год.)

Теоретичне заняття. Колективізація. Голодомор. Репресії. Україна у Другій світовій війні.

Практичне заняття. Проведення ток-шоу «Погляд у минуле». Виготовлення маку із фетру як символу Дня пам'яті і примирення.

5.4. Незалежність (8 год.)

Теоретичне заняття. Проголошення незалежності України. Президенти України. Революція Гідності.

Практичне заняття. Патріотична медіа-гра «Це моя Батьківщина». Підготовка презентації «З днем народження, Україно!». Підготовка фотопроєкту «Народжені вільними». Конкурс малюнків «Слава Україні – Героям слава!», «Україна понад усе».

Розділ 6. Культура та мистецтво України (44 год.)

6.1. Розвиток української науки (5 год.)

Теоретичне заняття. Києво-Могилянська академія. Всесвітньовідомі українські вчені (В. І. Вернадський, І. І. Сікорський, Б. Є. Патон, М. М. Амосов).

Практичне заняття. Підготовка й презентація проєкту «Винаходи українців, які відомі світові».

6.2. Засоби масової інформації (3 год.)

Теоретичне заняття. ЗМІ: друковані, радіо- та телемедіа.

Практичне заняття. Написання статті до газети чи журналу «Я пишаюсь своїм рідним краєм». Знімання відеоролика «Відомі люди мого краю».

6.3. Література: від класиків до сучасності. Відомі українські письменники (8 год.)

Теоретичне заняття. Життєвий шлях та творчість Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка, І. Котляревського, О. Теліги, В. Стуса, Л. Костенко, І. Малковича, О. Забужко, С. Жадана.

Практичне заняття. Переклад та декламування творів українських письменників і поетів на вибір.

6.4. Театральне мистецтво (4 год.)

Теоретичне заняття. Зародження і становлення драматичного театру. (М. Старицький, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, М. Садовський. П. Саксаганський, М. Заньковецька). Театр «Березіль» (Лесь Курбас, Гнат Юра). Театр у незалежній Україні (Б. Ступка, А. Роговцева).

Практичне заняття. Підготовка проекту «Видатні митці українського театру».

6.5. Українське кіно світової скарбниці (6 год.)

Теоретичне заняття. Творча діяльність О. Довженка, І. Миколайчука, С. Параджанова.

Практичне заняття. Інтерактивна гра-квест: «З якого фільму?»

6.6. Співоча душа України (6 год.)

Теоретичне заняття. Композитори та співаки України: їх творча діяльність (М. Лисенко, М. Леонтович, М. Скорик, С. Крушельницька, А. Солов'яненко).

Практичне заняття. Підготовка проекту «Моя улюблена українська музика».

6.7. Україна у барвах (6 год.)

Теоретичне заняття. Художні стилі та художники (М. Приймаченко, К. Білокур). Петриківський розпис – нематеріальна культурна спадщина людства ЮНЕСКО.

Практичне заняття. Оформлення фотоальбомів, колажів, панно. Виконання малюнків петриківського розпису.

6.8. Українці на світовій спортивній арені (3 год.)

Теоретичне заняття. Визначні досягнення українських спортсменів за роки незалежності. Участь в Олімпіадах. Футбол.

Практичне заняття. Гра «Я – коментатор спортивних змагань».

6.9. Молодіжні організації в Україні (3 год.)

Теоретичне заняття. Ознайомлення з діяльністю молодіжних громадських організацій. Шкільний волонтерський рух. Пласт.

Практичне заняття. Виготовлення браслетів з бісеру. Організація та проведення волонтерського заходу.

Розділ 7. Україна – туристична країна. Визначні міста та пам'ятки України (22 год.)

7.1. Сім чудес України (4 год.)

Теоретичне заняття. Київ-Печерська лавра. Софія Київська. Заповідник «Кам'янець», Дендропарк «Софіївка». Хотинська фортеця. Хортиця. Херсонес Таврійський.

Практичне заняття. Виготовлення туристичного буклету «Дива України».

7.2. Природні чудеса України (4 год.)

Теоретичне заняття. Асканія Нова, Гранітно-степове Побужжя, Дністровський каньйон, Мармурова печера, озеро Світязь, озеро Синевир, Подільські Товтри. Дендропарк «Олександрія». Буковинські водоспади. Дунайський біосферний заповідник. Гора Говерла.

Практичне заняття. Підготовка проекту «Зелений туризм». Конкурс творчих робіт.

7.3. Замки. Фортеці. Палаці (3 год.)

Теоретичне заняття. Палац у Качанівці, Митрополичий палац (Чернівецький університет). Замок

Любарта. Аккерманська фортеця. Замок Паланок. Олеський замок.

Практичне заняття. Підготовка проекту «Україна – країна стародавніх фортець».

7.4. Музеї (2 год.)

Теоретичне заняття. Етнографічні музеї під відкритим небом «Пирогово», «Переяслав». Історико-археологічний музей-заповідник «Кам'яна могила». Національний художній музей. Музей «Писанка».

Практичне заняття. Підготовка проекту «Музеї під відкритим небом».

7.5. Київ – столиця України (2 год.)

Теоретичне заняття. Історія міста. Пам'ятки архітектури. Золоті ворота. Андріївська церква. Андріївський узвіз. Видубицький монастир. Володимирський собор. Старий поділ. Маріїнський палац. Будинки з химерами.

Практичне заняття. Підготовка проекту. Конкурс творчих робіт.

7.6. Мальовничі міста України (7 год.)

Теоретичне заняття. Обласні центри України. Історичні міста та містечка (Хуст, Галич, Сатанів, Вижниця, Глухів, Ніжин, Канів, Диканька, Ольвія).

Практичне заняття. Гра-подорож «Екскурсійний автобус».

Підсумок (2 год.)

Практичне заняття. Створення та презентація туристичного путівника «Моя Україна». Створення портфолію. Комунікативні ігри. Виготовлення буклету «Welcome to Ukraine».

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- географічне розташування країни, особливості її ландшафту та клімату;
- характеристику рослинного і тваринного світу;
- стан екології;
- характерні особливості українців як нації;
- головні українські традиції, символи;
- складові економіки держави;
- особливості політичної системи України;
- основні статті Конституції України;
- віхи української історії та державотворення;
- культурну та мистецьку спадщину, її основних представників;
- головні туристичні об'єкти України;
- найбільші групи української діаспори.

Вихованці мають вміти:

- читати, слухати та розуміти тексти іноземною мовою;
- будувати висловлювання з використанням засвоєних лексико-семантичних та граматичних одиниць за тематичними напрямами програми;
- описувати події та явища, відповідати і ставити запитання, використовуючи найпоширеніші слова та фрази, стійкі висловлювання, фразові, модальні дієслова, ідіоми;
- складати речення, діалоги, тексти за тематичним напрямом;
- висловлювати власне ставлення, відстоювати та аргументувати свою точку зору;
- конструктивно взаємодіяти в комунікативній і практичній діяльності у груповій та парній роботі

(комунікативні ігри, дискусії, презентація спільних проєктів);

- творчо виконувати практичні завдання, створювати проєкти, презентації;

- зацікавити співрозмовника темою власного висловлювання.

Вихованці мають набути досвіду:

- користування іноземною мовою як інструментом спілкування на основі українознавчого матеріалу;

- представлення знань про Україну за тематичними напрямками програми іноземною мовою;

- побудови та висловлювання власних суджень про красу і неповторність визначних місць України, про історичне минуле нашої країни та її відомих людей (письменників, художників, історичних постатей, спортсменів, акторів, артистів тощо);

- презентування України у світі, культури і побуту свого народу, святкових обрядів, традицій і культурних цінностей, національних особливостей та реалії життя;

- презентування себе як громадянина своєї країни, рівноправного партнера серед представників інших європейських та світових країн;

- написання і презентації проєктів, успішного публічного виступу;

- використання інтерактивних технологій пошуку, представлення та практичного застосування українознавчої інформації.

Література

1. Бабинская П. Практический курс методики преподавания иностранных языков / П. Бабинская. – Минск : Тетра-Системс, 2003.

2. Білас Л. М. Виховання національної свідомості старшокласників у процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. – К., 2005. – 21 с.

3. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 208 с.

4. Етнографія України / за ред. С. А. Макарчука. – Львів, 1994.

5. Кононенко П. П. Українознавство в школі : навчально-методичний посібник для вчителів / П. П. Кононенко, А. В. Козлов, С. І. Ковпик. – Кривий Ріг, 2006.

6. Кононенко П. Українознавство / П. Кононенко. – К., 1996.

7. Країнознавство : довідник / Я. Б. Турчин, Л. О. Дорош, О. Н. Горбач ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. – 296 с.

8. Країнознавство : навч. посіб. / О. В. Килин ; Укоопспілка, Львів. комерц. акад. – Львів, 2014. – 471 с.

9. Крачило М. П. Красзнавство і туризм / М. П. Крачило. – К. : Вища школа, 1994. – 68 с.

10. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. – К., 1991.

11. Масляк П. О. Країнознавство / П. О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 292 с.

12. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / колектив авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 327 с.

13. Туристичне країнознавство : навч. посіб. для ВНЗ / А. Ю. Парфіненко. – Х. : Бурун книга, 2009. – 288 с.

Навчальне видання

**ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Методичний посібник

Мачуський Валерій Віталійович
Корнієнко Анна Володимирівна
Литовченко Олена Віталіївна та ін.

Авторське редагування
Відповідальний за випуск – О. І. Симоненко

Підписано до друку 02.08.2017 р. Формат 60х90 1/16.
Папір офсет. Гарнітура Times. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 13,00. Обл.-вид. арк. 10,00.
Наклад 300. Зам. 02.08/17

Видавництво: ТОВ "Артмедіа прінт"
Свідоцтво про внесення в реєстр суб'єкта видавничої справи: ДК 4751
Адреса: 04112, м. Київ, вул. Оранжевої, буд.3
тел. +38-067-444-56-38

Друк: ТОВ «Наша друкарня»
Тел.: +38-067-172-86-37
e-mail: 3322661@i.ua